

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

AIZANOİ ANTİK KENTİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI VE BEZEMELERİ

İsaf BOZOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin,2010

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Ana Bilim Dalı

AİZANOİ ANTİK KENTİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI VE BEZEMELERİ

İsaf BOZOĞLU

Danışman
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

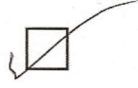
Mersin,2010

Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

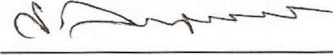
İsaf BOZOĞLU tarafından hazırlanan Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları ve Bezemeleri başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

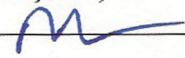
Başkan

Prof. Dr. Serra Durugönül
(Danışman)

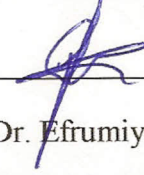
Üye

Doç. Dr. Murat Durukan

Üye

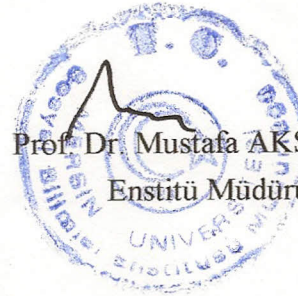

Doç. Dr. Efrumiye Ertekin

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

11/06/2010

Prof. Dr. Mustafa AKSAN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Aizanoi Antik Kenti, Kütahya ilinin Çavdarhisar ilçesinde yer alır. Çavdarhisar ilçesi bugün küçük bir yerleşim olsa da ilçe sınırları içerisinde yer alan Aizanoi Antik Kenti Roma İmparatorluk Döneminde yükselişe geçen büyük ve görkemli bir kenttir. Bu antik kentten günümüze ulaşan buluntular arasında yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşları ise özel bir yere sahiptir.

Aizanoi Antik Kentinde bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşları daha önce yapılan yayımlarla bilim dünyasına tanıtılmıştır; ancak antik kentte yeni buluntuların gün yüzüne çıkmaya devam etmesi, bu tez kapsamında yeni buluntularla birlikte Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarına özgü bir çalışma oluşturulmasına olanak sağlamıştır.

Öncelikle çalışmam sırasında bana danışmanlık yaparak destek olan ve yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Serra Durugönül'e, Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerine tez yapmam konusunda bana yol gösteren ve bu malzemeyi çalışabilmem için gerekli izni veren Aizanoi Kazı Başkanı Prof. Dr. Ralf von den Hoff'a, Aizanoi'daki yeni buluntuların yazıtlarını tercüme eden ve Aizanitis buluntuları için gerekli görüntüleri temin etmemi sağlayan sayın Prof. Dr. Michael Wörrle'ye yardımlarından dolayı en içten duygularıyla teşekkür ederim. Ayrıca elinde bulunan kaynakları benimle paylaşan Arş. Gör. Deniz Kaplan'a, tezimi dil yazım kuralları açısından kontrol eden Mersin Üniversitesi Türk Dili Bölümü okutmanı Aslı Ağcalar'a, İngilizce çevirilerde yardımını esirgemeyen sevgili arkadaşım Aliye Öznergiz'e yardımları için çok teşekkür ederim.

İsaf BOZOĞLU

Mersin/2010

ÖZET

AİZANOİ ANTİK KENTİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI VE BEZEMELERİ

Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları ve Bezemeleri başlıklı bu çalışma, Aizanoi Aizanoi'un topografyası, tarihçesi, Kapı Biçimli Mezar Taşları ve bezemeleri ile Aizanoi ve Aizanitis'ten yeni buluntuların bilinen örnekler içerisinde yerinin irdelenmesi kapsamaktadır.

Aizanoi Antik Kenti Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerine daha önce yayımlanmış çalışmalar incelenmiş ve bu kaynaklardan yararlanılarak çalışma için bir zemin hazırlanmıştır. Böylece hem yeni malzemelerin daha anlaşılır bir şekilde değerlendirilmesi sağlanmaya hem de Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarını bir bütün olarak kapsayacak bir çalışma oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tez çalışması sonucunda yüzeyinde bir veya daha fazla yalancı kapı kabartması bulunan, taş levha ya da desteklerle oluşturulan, mezar taşı formundaki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının; Aizanoi'da İ.S. I. yüzyılın II. yarısından başlayarak İ.S. II. yüzyıldan III. yüzyıla geçiş sürecine kadar yoğun olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Anadolu'da da geniş bir yayılım ve çeşitli kullanım alanlarının bulunduğu, bunların kendi içlerinde sahip olduğu formlar ve kullanım şekillerine bağlı olarak çeşitli tipler oluşturduğu, üzerlerinde bitkisel (kivrıkdal bezemesi), geometrik, figüratif, nesnel ve ahşap mimarinin yansıması olan birçok bezeme türünün bulunduğu saptanmıştır. Arkeolojik açıdan ilk kez ele alınan otuz parça üzerinde yapılan değerlendirmelerde de bunların diğer Kapı Biçimli Mezar Taşlarının özellikleriyle benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aizanoi, Kapı Biçimli Mezar Taşı, bezeme, tipoloji.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE TÜRGRABSTEINE UND IHRE ORNAMENTE DER ANTIKEN STADT

AIZANOI

Diese Forschungsarbeit mit der Überschrift: “Die Türgrabsteine und ihre Ornamente der antiken Stadt Aizanoi” handelt um die Topographie, Geschichte und die Türgrabsteine, mit ihren Ornamenten sowie die neuen Befunde aus Aizanoi und Aizanitis.

Die schon veröffentlichten Arbeiten dienten zur Grundlage dieser Forschungsarbeit. Somit wurden die neuen Befunde ausgewertet.

Das Ergebnis der Forschungsarbeit hat ergeben, dass sich auf den Türgrabsteinen eine oder mehrere Türreliefs befinden. Diese Reliefs wurden mit Steintafeln und Stützen hergestellt. Die Grabsteine in der Form von Türgrabsteinen wurden überwiegend in Aizanoi beginnend von der II. Hälfte des I. Jahrhunderts n. Chr. bis hin zum II. und III. Jahrhundert n. Chr. erwiesen. Außerdem werden die in Anatolien sehr verbreiteten Türgrabsteine vielseitig eingesetzt. Die Türgrabsteine beinhalten Formen, die je nach Gebrauchstypen hergestellt werden, auf denen sich Ranken, geometrische- und materielle Formen, sowie Figuren und mehrere architektonische Ornamente widerspiegeln. Die untersuchten 30 Befunde erwiesen, dass sich deren Besonderheiten mit den vorhandenen Türgrabsteinen sehr ähneln.

Schlüsselworte: Aizanoi, Türgrabsteine, Typologie, Ornament.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ZUSAMMENFASSUNG.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
LEVHALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	
AİZANOİ'UN TOPOGRAFYASI VE TARİHÇESİ.....	5
I.1. Aizanoi'un Topografyası.....	5
I.2. Aizanoi'un Tarihçesi.....	6
I. 3. Aizanoi'un Araştırma Tarihi.....	10
II. BÖLÜM	
KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI.....	15
II. 1. Kapı Biçimli Mezar Taşının Tanımlanması.....	15
II. 2. Kapı Biçimli Mezar Taşını Oluşturan Mimari Yapı Öğeleri.....	16
II. 3. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Yayılım Alanı ve Kökeni.....	17
II.4. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Kullanım Alanı.....	22
II. 5. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Tipolojisi.....	25
II. 5. 1. Mezar Yapılarıyla Bağlantılı Olan Kapı Biçimli Mezar Taşları.....	26
II.5. 1. 1. Tümülüs Kenarında Yer Alan Kapı Biçimli Taşlar (Tip A-B).....	26

II.5. 1. 2. Mezar Yapılarının Dış Cephesi İçersine Yerleştirilen Kapı Biçimli Taşlar (Tip J, K, L, M).....	27
II.5. 2. Kapı Biçimli Steller (Tip C, D, E, F, G, H).....	29
II.5. 2. 1. Alınlıkla Taçlandırılan Kapı Biçimli Steller.....	29
II.5. 2. 2. Kemerle Sonlanan Kapı Biçimli Steller.....	30
II.5. 2.3. Dikdörtgen Bir Bütün Şeklinde Olan Kapı Biçimli Steller.....	31
II. 5. 2. 4. Sütün\Paye Şeklinde Olan Kapı Biçimli Steller.....	32

III. BÖLÜM

AİZANOİ'DAKİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI	33
III.1. Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Yayılım Alanı.....	33
III.2. Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Kullanım Alanı.....	36
III.3. Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Tipolojisi.....	37
III.3.1. Mezar Yapılarının Dış Cephesi İçersine Yerleştirilen Kapı Biçimli Taşlar: Alınlık Taşları, Destekler ve Yalancı Kapılar.....	40
III.3.2. Kapı Biçimli Stelleri.....	45
III.3.2.1. İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller.....	46
III.3.2.2. Kapı Biçimli Naiskos Steller.....	47
III. 3.2.2.1 Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller.....	48
III. 3.2.2.2. Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller.....	50

IV. BÖLÜM

AİZANOİ'DAKİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARININ BEZEMELERİ	54
IV.1. Bitkisel ve Geometrik Bezemeler.....	55

IV.2. Figüratif ve Nesnel Bezemeler.....	64
IV.3. Ahşap Mimarinin Yansıması Olan Bezemeler.....	71

V. BÖLÜM

AİZANOİ VE AİZANİTİS'TEN YENİ BULUNTULAR.....	74
--	-----------

V.1. Aizanoi'dan Yeni Buluntular.....	74
---------------------------------------	----

V.2. Aizanitis'ten Yeni Buluntular.....	80
---	----

SONUÇ.....	94
-------------------	-----------

KATALOG.....	101
---------------------	------------

KAYNAKÇA.....	126
----------------------	------------

LEVHALAR

KISALTMALAR LİSTESİ

Adayla: Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı

Chiron: Mitteilungen der Kommission für Alte Geschichte und Epigraphik des Deutschen Archäologischen Instituts

CNRS: Centre national de la recherche scientifique/Fransa Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi

Olba: Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları

MAMA: Monumenta Asiae Minoris Antiqua

Ed.: Editör

Kat.: Katalog

Abb.: Abbildung/Resim

Taf.: Tafel./Levha

G: Genişlik

Y: Yükseklik

K. K.: Kenar Kalınlığı

İ.Ö.: İsa'dan Önce

İ.S.: İsa'dan Sonra

LEVHALAR LİSTESİ

Levha 1:

Harita 1: Harita Üzerinde Aizanoi'un Genel Konumu ve Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Yayılım Alanı (Waelkens, 1986: Taf. 108a)

Levha 2:

Harita 2: Aizanoi'un Konumu (Rheidt, 2008: 238, Resim 3)

Uydu Fotoğrafı1: Aizanoi Antik Kenti Genel Görünüm (www.earth.google.com)

Levha 3:

Harita 3: Aizanoi'un Topografik Haritası (Kaynak Kişi: R. von den Hoff)

Levha 4

Resim 1a+b: Aizanoi'da Bulunan Alınlık Taşı (Kat. No 1)

Levha 5:

Resim 2a+b+c: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşı (Kat. No 2)

Levha 6:

Resim 3: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşı (Kat. No 3)

Resim 4: Aizanoi'da Bulunan İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel (Kat. No 4)

Levha 7:

Resim 5: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına Ait Fragman (Kat. No 5)

Resim 6: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına Ait Fragman (Kat. No 6)

Levha 8:

Resim 7a+b+c: Aizanoi'da Bulunan İki Kapı Betimli Mezar Taşı (Kat. No 7)

Levha 9:

Resim 8a+b+c: Aizanoi'da Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 8)

Levha 10:

Resim 9a+b+c+d+e: Aizanoi'da Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stel (Kat. No 9)

Levha 11:

Resim 10: Aizanitis'te Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı (Kat. No 10)

Levha 12:

Resim 11: Aizanitis'te Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı (Kat. No 11)

Levha 13:

Resim 12: Aizanitis'te Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı(Kat. No 12)

Levha 14:

Resim 13: Aizanitis'te Bulunan Çift Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı (Kat. No 13)

Levha 15:

Resim 14: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı (Kat. No 14)

Resim 15: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı fragmanı (Kat. No 15)

Levha 16:

Resim 16: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı(Kat. No 16)

Resim 17: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı (Kat. No 17)

Levha 17:

Resim 18: Aizanitis'te Bulunan İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel (Kat. No 18)

Levha 18:

Resim 19: Aizanitis'te Bulunan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 19)

Levha 19:

Resim 20: Aizanitis'te Bulunan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 20)

Levha 20:

Resim 21: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 21)

Levha 21:

Resim 22a+b: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 22)

Levha 22:

Resim 23: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 23)

Levha 23:

Resim 24: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 24)

Levha 24:

Resim 25a+b: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 25)

Levha 25:

Resim 26a+b+c: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 26)

Levha 26:

Resim 27: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 27)

Levha 27:

Resim 28: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 28)

Levha 28:

Resim 29: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 29)

Levha 29:

Resim 30a+b+c: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 30)

Levha 30:

Çizim 1: Kapı Biçimli Taşın Çizimi (Lochman, 2003: 149, Texabb. 27)

Çizim 2: Kapı Biçimli Stel Çizimi(Lochman, 2003: 149, Texabb. 27)

Çizim 3: Yalancı Kapının Çizimi(Lochman, 2003: 149, Texabb. 27)

Levha 31:

Çizim 4: Kapı Biçimli Mezar Taşını Oluşturan Mimari Yapı Öğeleri (Jes, 1997: 240, Abb. 6)

Levha 32:

Çizim 5: Tümülüs önünde yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşları için yapılan rekonstrüksiyon çalışması (Jes, 1997: 243, Abb. 7)

Çizim 6: Mezar odası önünde yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşları için yapılan rekonstrüksiyon çalışması (Wulf 1993: 530, Abb. 5; Lochman, 2003: 32, Texabb. 5b)

Levha 33:

Çizim 7: Anadolu'da Roma İmparatorluk Döneminde Görülen Kapı Biçimli Mezar Taşları Tipleri (Waelkens, 1986: Taf. 107)

Levha 34:

Çizim 8: I. Evre Alınlık Taşları (Lochman, 2003: 34, Texabb. 6)

Çizim 9: II. Evre Alınlık Taşları (Lochman, 2003: 34, Texabb. 6)

Çizim 10: III. Evre Alınlık Taşları (Lochman, 2003: 34, Texabb. 6)

Çizim 11: IV. Evre Alınlık Taşları (Lochman, 2003: 34, Texabb. 6)

Çizim 12: V. Evre Alınlık Taşları (Lochman, 2003: 34, Texabb. 6)

Levha 35:

Çizim 13: İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel Tipleri/Waelkens Tip Ia+Ib (Lochman, 2003: 39, Texabb. 7)

Levha 36:

Çizim 14: Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tipleri (Lochman, 2003: 39, Texabb. 8)

Çizim 15: Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tipleri (Lochman, 2003: 39, Texabb. 9)

Levha 37:

Çizim 16: Kıvrıklal Bezemesinin Genel Görüntüsü (Jes, 1997: 236: Abb. 3)

GİRİŞ

Kütahya'nın Çavdarhisar ilçesinde yer alan Aizanoi Antik Kenti, Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından 1970'den beri kesintisiz sürdürülen kazı ve restorasyon çalışmalarıyla gün yüzüne çıkarılmış ve yapılan yayımlarla bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bu yayımların bazılarında konu olan Kapı Biçimli Mezar Taşları, Aizanoi Antik Kenti ve territoriumunda (Aizanitis'te) bulunan önemli buluntulardandır.

Daha önce Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarıyla ilgili yapılan araştırmalar içerisinde en önemlileri: Waelkens'in *Die kleinasiatischen Türsteine* adıyla yayımladığı çalışması, Lochman'ın, *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien* adlı yayımı ve Jes'in, 1997 ve 2001'de Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarıyla ilgili yayımladığı makaleleridir.

Beş bölümden oluşan bu tez çalışmasında da Aizanoi Antik Kentinde bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşları ve bezemeleri ele alınmıştır. Bu konunun ele alınmasındaki temel gereklilik; var olan ve bu tez kapsamında ilk kez ele alınacak yeni Kapı Biçimli Mezar Taşlarıyla birlikte bütün malzemeyi inceleyerek, Aizanoi'da bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının konumunu ortaya koymak ve bekli de daha önce yapılmış olan tespitlere yeni görüşler katmak istenmesidir. Bir diğer gereklilik ise; Aizanoi ve onun territoriumunda bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının tipoloji ve bezeme açısından detaylı incelendiğinde daha dar tarih aralığına tarihlendirilebileceklerini ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında, Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşları incelenirken, kullanılacak metot ise Waelkens ve Lochman'ın devamı şeklinde olacaktır.

Tez çalışması kapsamında birinci bölümünde, “Aizanoi’un Topografyası ve Tarihçesi” başlığı altında araştırma yapılan alanı tanıtmak için; Aizanoi Antik Kentinin topografik özellikleri, tarihi geçmişi ve antik kentte bugüne kadar yapılan araştırmalara (araştırma tarihçesine) yer verilecektir. Nitekim bir kentin sahip olduğu konum ve coğrafik özellikler ile tarihi süreci birbiriyle bağlantılıdır.

“Kapı Biçimli Mezar Taşları” başlığıyla verilen ikinci bölümde Kapı Biçimli Mezar Taşının tanımı, bunu oluşturan mimari öğelerin neler olduğu, bunların yayılım ve kullanım alanları ile tipolojileri incelenecektir. Nitekim Aizanoi’da bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının, aynı zamanda Anadolu’da da geniş bir yayılım ve çeşitli kullanım alanları bulunur. Ancak Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait in situ halde herhangi bir parçanın günümüze ulaşmamış olması; bunların kökeni ve kullanım şekillerine yönelik çeşitli görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuş ve bunlarla ilgili rekonstrüksiyon denemelerinden bir takım sonuçlar çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle bu bölüm kapsamında öne sürülen bu görüş ve tespitlere de yer verilecektir.

Aizanoi ve Aizanitis’te bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının yayılım, kullanım alanları ve tipolojilerine yer verilmesi “Aizanoi ve Aizanitis’deki Kapı Biçimli Mezar Taşları” başlıklı üçüncü bölümünün konusunu oluşturur. Bir önceki bölümde Anadolu’nun farklı merkezlerinde de karşılaşılan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının genel anlamda nasıl tanımlanması gerektiği, mimari yapı öğelerinin neler olduğu, yayılım ve kullanım alanları ile tipolojik ayrımları bir bütün olarak ele alındıktan sonra; bu bölümde özde Aizanoi’ya inilerek İ.S. en geç I. yüzyılın II. çeyreğinden II. yüzyılın IV. çeyreğine kadar olan süreçte Aizanoi’da bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının kullanım ve yayılım alanları ile tipolojileri detaylı ve anlaşılır bir şekilde ortaya konmaya çalışılacaktır.

“Aizanoi’daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Bezemeleri” başlıklı dördüncü bölümde Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarının bezemeleri; bitkisel, geometrik, figüratif, nesnel ve ahşap mimarinin yansıması olan bezemeler şeklinde ayrı ayrı başlıklar altında ayrıştırılıp ele alınacaktır. Aizanoi’daki Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yer alan bezemelerin mimari plastik açısından incelenmesi sonucunda hem Aizanoi’daki hem de Aizanoi dışındaki büyük anıtsal yapılar üzerindeki bezemelerle benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Bu bölüm kapsamında bu benzerliklere de yer verilecektir.

“Aizanoi ve Aizanitis’ten Yeni Buluntular” başlıklı beşinci bölümde katalog bölümünde tanıtılan otuz parça detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Çoğunda yazıt bulunan bu parçalar, tipoloji ve bezeme açısından değerlendirilerek daha dar tarih aralıklarına oturtulmaya çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde, elde edilen veriler bütünlük içersinde incelenerek, Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarının bütün özellikleri kısaca özetlenerek ortaya konmaya çalışılacaktır. Erken Roma İmparatorluk Döneminden başlayarak İ.S. II. yüzyıl sonlarına kadar üretimi devam eden Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Aizanoi ve Aizanitis’teki üretimi üzerinde durulacak ve tez çalışmasını oluşturan dört bölümde ele alınan verilerin yeni otuz parçada da görüldüğü aktarılmaya çalışılacaktır.

Tez çalışmasında ele alınan Aizanoi ve Aizanitis’teki yeni buluntular ise “Katalog” bölümünde tanıtılmıştır. Bu parçalara ait resimler “Levhalar” bölümüne eklenmiştir. Ayrıca Levhalar bölümünde aktarılan verilerin daha kolay anlaşılmasını sağlamak için çeşitli çizim ve görüntüler de yer verilecektir.

Her araştırmada bir konu üzerinde çalışılırken çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalınır. Kapı Biçimli Mezar Taşları için de aynı durum geçerlidir. Ne yazık ki; in situ halde günümüze ulaşan hiçbir malzemenin olmayışı, bu malzeme ile ilgili kesin kanılara varılmasını engellemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi ancak rekonstrüksiyon çizimlerinden bir takım çıkarımlar yapılmaktadır. Antik kentin nekropolindeki mezar anıtları kötü durumdadır ve cephe rekonstrüksiyonları için gerekli olan arkeolojik buluntular maalesef eksiktir. Bunun dışında bir diğer sorun ise, var olan yapı parçalarının devşirme malzeme olarak kullanılmasıdır; bu durum hem malzemenin in situ halini ortadan kaldırmakta hem de ikinci kullanım sürecinde tahribine neden olmaktadır. Bugün köy evlerinin duvarları içerisinde “devşirme malzeme olarak” kullanılmış birçok mezar taşı parçasına rastlanır. Ayrıca bazı Kapı Biçimli Mezar Taşları ya “eşme yapısı” içerisinde kullanıldığından ortası delinerek tahrip edilmiştir ya da dere kenarında (avdarhisar’da) “amaşır yıkamak” için kullanıldıklarından üzerlerindeki kabartmalar tamamen yok olmuştur.

Gz önünde tutulması gereken bir diğer husus ise; çalışma sırasında bütün malzemenin bir arada olmamasıdır. Aizanoi ve territoriumuna yayılmış Kapı Biçimli Mezar Taşlarının hepsine birden ulaşmak mümkün değildir. Ancak var olan kaynaklardan yararlanılarak burada var olan çizim ve resimler üzerinden yorum yapılabilinmektedir. Bu yüzden ancak eldeki verilerin sunduğu düzeyde çeşitli yorum, öneri ve öngörülerde bulunabilecektir.

I. BÖLÜM: AIZANOI'UN TOPOGRAFYASI VE TARİHÇESİ

I. 1. Aizanoi'un Topografyası

Aizanoi, İç Batı Anadolu bölgesinde, Kütahya ilinin 54 km güneybatısında, bugünkü Çavdarhisar ilçesinin sınırları içerisinde yer alan bir antik kenttir (Waelkens, 1986: 46). Bugün Örencik Ovası olarak bilinen ve denizden yüksekliği yaklaşık 1000 m. olan yüksek platoda içerisinde konumlanan antik kent, batıda Koca Dağ (1814 m.), doğuda Tava Dağ (1590 m.) ile çevrilidir (İznic, 2006: 283; Waelkens, 1986: 46) (Levha 2 Harita 2). Aizanoi'un bulunduğu alan hemen hemen düz ve oldukça ağaçsız olup, adeta antik bir göl yatağı izlenimi vermektedir. Buna karşın çevre tepeler, kristaline kireçtaşından oluşmuş olup sık ağaçlıklarla kaplıdır (İznic, 2006: 286) (Levha 2 Uydu Fotografi 1).

Aizanoi Antik Kentinin varlığına ilişkin ilk bilgiler hiç kuşkusuz antik kaynaklardan sağlanır. Antik dönem yazarlarından Strabon (İ.Ö. 1. – İ.S. 1. yy.); Aizanoi'u, Phrygia Epiktetos bölgesi merkezlerinden biri olarak ifade eder. (Strabon, 1987: XII, 576, 12: 61). Ayrıca diğer antik yazarlardan I. yüzyılın bir diğer coğrafyacısı olan Plinius¹ (Plinius, 1947: X; 32, 3, 4.) ve II. yüzyılın coğrafyacısı Ptolemy² (Ptolemy, 1988: VII; 4, 4, 8) sayesinde de antik kentin varlığına ilişkin bilgiler alınır.

Antik kaynaklardan ve günümüze kalan diğer yazılı kalıntılardan tespit edildiğine göre Aizanoi kenti, Cotiaeum'un 40 km. güneybatısında; Cadi'nin 25 km. kuzeydoğusunda; Appia'nın yaklaşık 40 km. kuzeybatısında, Alia yerleşmesinin batısında, Rhyndakos Çayı'nın Pankalas denilen kolu üzerinde yer alır. Antik dönemde Aizanoi ile

¹ Plinius, yerleşimin kuruluşu ile ilgili olarak; "...Arkadia'daki Azania'dan bu topraklara gelenler..." şeklinde bir açıklama yaparak, kente ilk gelenler hakkında bilgi vermektedir.

² Ptolemy, burayı Büyük Phrygia'nın birçok kentinden biri olarak ifade etmektedir.

ilgili olarak kullanılan *Aizanitis* terimi ise, Aizanoi ve çevre toprakları yani şehrin territorumunun kapsadığı bütün alana karşılık gelir. *Aizanitis*, Roma Döneminde batıda Emet, güneybatıda Gediz/Kadoi ve güneydoğu Pınarcık\Appia, kuzeydoğuda Kütahya\Cotiaem, doğuda Tembris ovası arasındaki alanı kapsar (Waelkens, 1986: 46 ve Niewöhner, 2007: 69).

I. 2. Aizanoi'un Tarihçesi

Aizanoi'un kuruluşu ile ilgili olarak, Roma Dönemi öncesine ait bilgiler sınırlıdır. Aizanoi kentinin, bir “yerleşim merkezi” şeklinde tam olarak ilk kez ne zaman belirmeye başladığı bilinmese de, kent ve çevresinde yapılan kazılar³ (özellikle Zeus Tapınağının bulunduğu alan), bu bölgenin İ.Ö. III. bin yıla tarihli buluntular verdiğini gösterir (Lochner ve Ay, 2001, s: 269 – 294). Genel anlamda, Helenistik döneme kadarki durumu, pek bilinmeyen kentin, bu dönemde çevre merkezlerle birlikte aynı süreci yaşayarak, önce Diadokların, ardından da Hellenistik krallıkların kendi aralarında yaptığı mücadeleler sonucunda el değiştirdiği ve Roma egemenliği kurulana kadar, Pergamon ve Bithynia krallıkları arasındaki mücadeleye tanıklık ettiği söylenebilir.

B. İskender ve onun ardılları, özellikle Seleukoslar İ.Ö. IV. ve III. yüzyılda Batı Anadolu'da çok sayıda askeri koloni ve kent kurarlar. Bu dönemde Kuzeybatı Phrygia; Mysia, Lydia ve Bithynia arasında kalan yeni Makedon bölgesidir. Zira bir Epiktetos kenti olan Aizanoi, politik anlamda ilk kez Pergamon Krallığı ile Bithynia Krallığı arasındaki mücadele sırasında gündeme gelir. Güneye doğru genişlemek isteyen Bithynia Krallığı için Aizanoi stratejik bir noktada bulunduğundan Bithynia buraya sahip

³ Kazı çalışmaları sırasında Zeus Tapınağının temelinin hemen yanında ortaya çıkarılan yapı kalıntıları Erken Bronz II Dönemine, yani 3. binyılın ilk yarısına tarihlenir.

olmak ister (İzник, 2006: 295). Ancak Pergamon ve Bithynia Kralıkları arasındaki mücadele sonrasında Aizanoi, I. Attalos (İ. Ö.216-213) egemenliğindeki Pergamon Krallığına dahil olur. Böylece ilkin İ.Ö. III. yüzyılın sonu ve II. yüzyıl başında (İ.Ö. 216 ve 197 arası) Pergamon Kralı I. Attalos, Phrygia Epiktetos olarak adlandırılan bölgeye dolayısıyla Aizanoi'ya hakim olur. Epigrafik kaynaklardan anlaşıldığına göre⁴ Atallos, Zeus Krites'a Aizanoi topraklarını bağışlar (Jes, 2001a: 300). Kralın toprak bahşetmesi şüphesiz ki bölgede kontrolü de bir noktada sağlamasına yardımcı olur.

İ.Ö. 197 yılında II. Eumenes'in tahta çıkışı sırasında, Pergamon Krallığının ciddi bir iç karışıklık yaşaması Bithynia için avantaj sağlar (İzник, 2006: 297). Böylece İ.Ö. II. yüzyılın başında geçici olarak Bithynia Kralı I. Prusias Phrygia Epiktetos'u, Bithynia topraklarına katar. I. Prusias'da Aizanitis kutsal alanını tanır ve hatta bu alanı genişletir (Jes, 2001a: 300).

İ. Ö. 208'den beri Pergamon ile Bithynia arasında süregelen düşmanlık, Roma'nı arabuluculuğuyla şartları her iki krallık tarafından da kabul edilen resmi bir barış anlaşması ile sona erer. Bithynia ile 183'de sağlanan barış anlaşmasından sonra ise Aizanoi tekrar II. Eumenes'in egemenliğindeki Pergomon'un kontrolü verilir ve bu durum İ.Ö. 129'da Roma'nın Pergamon Krallığının topraklarını Asia Eyaletine dönüşünceye kadar böyle devam eder (Jes, 2001a: 300).

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı üzere Hellenistik Dönemde, Yunan ve Makedon nüfus yerleşimi ve askeri karakterli Aizanoi kolonisi ilk kez İ.Ö. II. yüzyılda arkeolojik anlamda şekil almaya başlar (Jes, 2001a: 300; Rheidt, 2009: 1226). Ancak,

⁴ Hadrianus'un yazdırtmış olduğu yazıttan, tapmağın erken dönem bağışçılarının Hellenistik dönem kralları oldukları anlaşılır.

muhtemelen otokton kutsal alan ve dolayısıyla mevcut bir yerleşim için, Zeus'a krallar tarafından arazi bağışlanması daha eskidir (Rheidt, 2008: 109). Nitekim Anadolu'nun dağlık kesimlerinde İ.Ö. I. yüzyıldan önce bu tarz, Yunan-Helen kültürü karakterize eden yerleşimler (askeri) mevcuttur. Bu yüzden Aizanoi, Yunan uygarlığını benimseme sürecinde Pergamon üssü ve Kuzeybatı Phrygia merkezlerinden biri olarak öncü role sahip olduğundan önem taşımaktadır (Jes, 2001a: 301).

Aizanoi, Nakoleia, Kotiation, Midaion, Doryleion Kadoi ile oluşturulan Phrygia Epiktetos yerleşim ağı İ.Ö. 133 sonra kendi kent sikkelerini basar. Bu durum Aizanoi'un İ.Ö. I. yüzyılın ortalarında polis konumuna geldiğini gösterir. Ancak Aizanoi'da büyük kamu binaları ile kentsel altyapı oluşumu Erken İmparatorluk Döneminde gerçekleşir (Rheidt, 2008: 118; Rheidt, 2009: 1226; Jes, 2001a: 301). Nitekim Hellenistik Dönemde Pergamon ve Bithynia Krallıkları arasındaki tartışılmalı bölgede bir yer alan Aizanoi, askeri yerleşimcilere kucak açsa da, bu dönemde gerçekleşen kentsel örgütlenme ile ilişkin somut izler azdır. Ancak İ.Ö. II. yüzyılın ortalarına doğru Roma'nın Anadolu'da gücünü hissettirmeye başlaması ve ardından bölgeyi kendine bağlaması ile kentin kontrolü Roma'ya geçer (Rheidt, 2009: 1225). Eldeki verilerin gösterdiği şekliyle de, bu dönemde kent, daha önce hiç olmadığı kadar ilerleme kaydeder (İznic, 2006: 295).

Roma İmparatorluk Döneminde, Aizanoi'un tapınak-kent statüsü ve Panhellen Birliği'ne⁵ (Romeo, 2002: 21) kabul edilmesi ile sosyo-politik anlamda bütün Phrygia

⁵ Genel anlamda Panhellenion'un amacı, Grek duygularını ve önceki dönemlerde var olan Grek sevgisini yeniden canlandırmaktır. Konumuz açısından bu birliğin önemi ise, aralarında Aizanoi'un da bulunduğu Anadolu'daki birçok büyük kentin bu yapıya üye olmalarıdır. Aizanoi Antik Kenti, Hadrianus'un oluşturduğu birliğe resmen Antoninus Pius Döneminde katılır. Diğer Epiktetos merkezleri ile Aizanoi arasındaki ciddi bir farkı ortaya koyan bu durum, kentin Grek kültürü ve Roma politik yapısı ağırlıklı tarzıyla diğer Epiktetos merkezlerine göre Greko-Romen bir yapısını ortaya çıkarmaktadır.

Epiktetos merkezlerin önüne geçtiği görülür. Aizanoi'un Altın Çağı ise İ.S. II. yüzyılın ilk seksen yılını kapsar. Roma İmparatorluğunun bölgede egemen olmasından itibaren, hemen hemen bütün yöneticilerine bağlılığını ve sadakate bağlı kalacağını bildiren kentin iyi durumu, buna bağlı olarak bölgesel ve eyaletle ilgili işlerde baskın konumu, İ.S. III. yüzyıl içlerine kadar devam eder.

Erken Bizans Döneminde piskoposluk merkezi olarak görev yapan kent, İ.S. VIII yüzyıldan sonra önemini yitirir (Berke ve Mersich, 1990: 202; İznik, 2006: 295,404). Latinlerin 1204 yılında Constantinapolis'i ele geçirmeleri ile Bizans İmparatorları Batı Anadolu'nun kontrolünü kaybeder ve Aizanoi Bölgesi, İ.S. XIII. yüzyılın son çeyreği ile XIV. yüzyılın başlarında merkezi Kütahya olan Germiyanogulları Beyliği'nin parçası olur. Bu süreçte (Beylikler Dönemi) Tatar boyundan Çavdar kabilesi buraya yerleşir. Bu kabile harap olan tapınağı büyük bir kale gibi kullanır. İlçe, bugünkü adını da bu kabilenin isminden alır. Son olarak Aizanoi Antik Kentinin bulunduğu alan, 1381 yılında Germiyanogulları'ndan Osmanlı Devletinin denetimine geçer (İznik, 2006: 314).

Aizanoi Antik Kentinden günümüze çok sayıda kalıntı ulaşmıştır. Bunlar arasında en önemlileri olarak Zeus Tapınağı, Agora, Heroon, Dor Düzeninde Sütunlu Hol, iki Hamam, Mezar olduğu düşünülen yuvarlak Yapı, Stadion- Tiyatro, Marcellum, Sütunlu Cadde, Kuzey ve Güneybatı Nekropollerini sayılabilir (Levha 39 Çizim 17). Ayrıca kentin nekropollerinde çok çeşitli mezar tipleri görülür; çok sayıda lahit, Phrygia ve Aizanoi bölgesi için tipik olan Kapı Biçimli Mezar Taşları bunlar arasındadır (Rheidt, 1997: 479-499).

I. 3. Aizanoi'un Araştırma Tarihi

Aizanoi Antik Kenti, ilk kez 1824'te İngiliz kontu Saint Asaph tarafından tespit edilir. Daha sonra yine XIX. yüzyılda L. de Laborde, C. Texier, Ph. Le Bas ve E. Landron tarafından ziyaret edilir (Rheidt, 1997: 479-480; Atik, 1996: 4).

Kentteki ilk kazı çalışmaları ise 1926 yılında Schede ve Krecke başkanlığında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından başlatılır. 1926-1928 yılları arasında yapılan ilk kazılar Zeus Tapınağı ve çevresinin araştırılmasına yönelik olur. 1934\35'de Krenckers'in asistanı olan Naumann, Aizanoi materyallerini incelemeye başlar ve daha sonra 1970'de kentteki kazıları tekrar başlatır (Naumann, 1979: X-XII). Naumann'dan sonra aralıksız sürdürülen kazılara 1982'den 1990'a kadar geçen süre içerisinde Hoffmann başkanlık eder. Hoffmann başkanlığında sürdürülen kazı çalışmaları sırasında tiyatro ve stadyumdan oluşan yapı kompleksinin tarihçesi aydınlatılmaya çalışılır (Hoffmann, 1989: 261-vd; Hoffmann ve Rheidt, 1992: 323-340; Hoffmann, 1993: 437-460; Rheidt, 1997: 479-482; Atik, 1996: 4). Antik kentte 1990'dan 2007 yılına kadar olan süreçte ise kazı başkanlığını Klaus Rheidt üstlenir. Bu süreçte araştırmalar bölgenin tarihi topografyası ve Aizanoi'un gelişimi üzerine yoğunlaşır. Toprak üzerinde kalan tüm antik yapılar ve yeni dönem köy evleri belgelenir, Roma köprüleri ve antik yol sistemi de ölçüm ve sondajlarla araştırılır (Rheidt, 1992: 289-296; Rheidt, 1993: 475-507).

1996 ve 1997 yıllarında, Zeus Tapınağı ve çevresinde yapılan yeni çalışmalar sonucunda ele geçen malzemelerden bu höyükte İ.Ö. III. binlere geri giden yerleşim tabakalarının bulunduğu tespit edilir. Ayrıca 2000'li yıllarda yapılan araştırmalarda Zeus Tapınağının tarihlendirilmesiyle ilgili yeni bulgular da saptanır (Rheidt, 1997: 431- 473; Rheidt, 1999: 326,327 ve Ateş ve Rheidt, 2008: 232). Kentte şu anda sürdürülen

çalışmaların ağırlık noktası, Hellenistik dönem yerleşimidir ve bu çalışmalara da Almanya Freiburg Üniversitesi'nden Ralf von den Hoff başkanlık etmektedir (Rheidt, 2006: 5-9; Von den Hoff ve Rheidt, 2008: 497-506).

Antik kentteki araştırmalarda amaç, kentin antik dönemden günümüze kadar olan yerleşim tarihçesini ve eski yapılarını incelemektir. Kentte yapılan araştırmaların ağırlık noktası ise Zeus Tapınak'ının bulunduğu alandır. Bunun yanı sıra mimari süslemeler, seramik, sikke basımı, tiyatro- stadyum kompleksinin yapı tarihçesi, nekropoller ve Aizanoi ile çevresindeki köylerde bulunan yazıtlar üzerine yapılan çalışmalar sürdürülmektedir.

Kapı Biçimli Mezar Taşlarına yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında; literatürde Kapı Biçimli Mezar Taşları için farklı terimlerin kullanıldığı görülür. Ancak genellikle anıt ya da mezar düzenlemesinden bahsedilirken "Türstein" (kapı kabartmalı taş) teriminin kullanımı tercih edilir. İlk kez 1555'de Dernschwam tarafından Kapı Biçimli Mezar Taşı kavramından bahsedilse de bilimsel araştırmalarda mezar anıtları altında bulunan bu tiplerin tanımlanması üç yüzyıl sonrasında gerçekleşir. Bu kavramı, ilk kez dikkatli bir şekilde bu anıtlar üzerinde kullanan 1884'de Ramsay olur (Waelkens, 1986: 1). Ramsay, sistemli bir şekilde Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Anadolu sahasını belirler. Onun araştırmaları sayesinde Kapı Biçimli Mezar Taşları iki jenerasyon boyunca İngiliz literatürüne yerleşir ve *Journal of Roman Studies*'de kataloglar halinde yayımlanır (Lochman, 2003: 17). Zamanla eski çağ tarihçileri ve klasik filologlar da bu konuya yönelmeye başlar ve İngilizlerin hemen hemen on yıl ardından, Alman ve Fransızlar da Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerine araştırmalar yapmaya başlar. Ardından Danimarkalı, İtalyan ve Belçikalılarında bu konuda araştırma yapmaya başladığı bilinir (Waelkens,

1986: 2). Yapılan hemen hemen bütün araştırmalarda Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Phryg karakteri vurgulanır. Ancak yapılan araştırmaların çok azında, Kapı Biçimli Mezar Taşlarının tipolojisi ve düzenleme problemi üzerinde durulur.

Bütün Akdeniz çevresinde Kapı Biçimli Mezar Taşlarına rastlamak mümkündür. Ancak bunların yorumlanması ve tarihlendirilmesi sırasında bağlantıların ortaya konulmasında problemler vardır. Her bölge içerisinde çeşitli tipte Kapı Biçimli Mezar Taşları bulunur. Bunların çözümü için de öncelikle epigrafik bilgilerin ve bölgesel mezar geleneklerinin bilinmesi gerekir. Waelkens'in, 1986'da *Die kleinasiatischen Türsteine* adlı yayımı bu alanda ilk büyük arkeolojik çalışmadır. Waelkens, bu çalışmasında anıtların yayılım, kullanım alanları ve tipolojilerine yönelik bilgiler aktarır.

Kapı Biçimli Mezar Taşları, dikkatli incelendiğinde bunlarda ilk dikkat çeken Phryg sanat öğeleri olur. Lochman'a göre; Phryg sanatı, İsa'dan önce var olan eski Phryg sanatı gibi tanımlanmaktadır ve kendisi 2003'de yayımladığı *Studien zu kaiserzeitlichen Grab-und Votivreliefs aus Phrygien* adlı kitabında Roma İmparatorluk Dönemindeki Phryg sanatını tanıtmaya çalışır. Nitekim Roma İmparatorluk Dönemine ait Phryg eserleri kendine özgü kabartmalar ortaya koyar. Şimdiye kadar Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi taşra sanatları fazla incelenmemiştir. Lochman'a göre bu konuda görünürdeki tipolojik ve ikonografik ilişkiyi göz önünde bulundurularak mezar ve diğer kabartmalar üzerinde yapılacak geniş kapsamlı bir çalışmayla bu konu bir sisteme oturtulabilir. Zira mezar kabartmaları Roma İmparatorluk Dönemi Phryg sanatının içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu hususta, 1940 yılında Ernst Pfuhl tarafından bitirilen *Ostgriechischen Grabreliefs* adlı çalışma, 1977-1979'da Hans Möbius tarafından yayımlanır (Lochman, 2003: 18). Burada bütün materyal yüzeyseldir, tipolojik kriterler özetlenmiş, bölgesel

gruplama belirsizleştirilmiş ve bunların özellikleri içersinde, Phryg sanatı araştırılmamıştır.

Kapı Biçimli Mezar Taşlarıyla ilgili olarak epigrafik açıdan da araştırmalar yapılır. Fransız epigraf Louis Robert, otuz yıl içersinde yaptığı araştırmalarda antik kültür ve Anadolu coğrafyasını tanımlar. Robert'in yerine bugün Fransız C.N.R.S. adına Thomas Drew-Bear otuz yıldır Phrygia'da sistemli olarak araştırmalarını sürdürmektedir (Lochman, 2003: 18). Aizanoi'da yer alan yazıtlarla ilgilen kişi ise Michael Wörrle'dir. Wörrle; *Chiron* 22., 25., 32. ve 36. bandında yer alan çeşitli makallerinde Aizanoi ve Aizanitis bölgesinde yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşları/Steller, altarlara, lahitler...vb üzerindeki yazıtları inceler.

Jes, 1997'de yayımladığı "'Gebaute" Türgrabsteine in Aizanoi" başlıklı makalesinde mezar formu içersinde geniş bir grup oluşturan Alınlık Taşlarını, Yalancı Kapıları ve Kapı Desteklerini tanıtır. Ancak ele geçen buluntuların hiçbir eser in situ durumda ele geçmediğinden burada buluntuların rekonstrüksiyonları sayesinde sonuç alınmaya çalışılır. Ayrıca Roma İmparatorluk Dönemi, Phryg Kapı Biçimli Mezar Taşları hakkında yeni bilgiler elde etmek ve in situ halde mezar taşları bulmak için, 1997 yılında Aizanoi'un kuzey nekropolü ile çevresinde araştırmalar yapılır. Jes'in 2001'de yayımlanan "Türgrabsteine in Aizanoi II: Fassadenmonumente mit Scheintür" başlıklı makalesinde bu araştırmalar sonunda bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının parçaları ele alır. Bu makalede bulunan yapı parçalarından yola çıkılarak oluşturulan rekonstrüksiyonla, anıt cephesinde Kapı Biçimli Stellere benzerlik gösteren kapı biçimli kapama taşlarının bulunduğunu görüşü mümkün kılınır.

Bunların dışında Türktüzen, 1991 ve 1992’de *II. ve III. Müze Kurtarma Kazıları Seminerleri*’nde Çavdarhisar(Aizanoi)’da 1990 ve 1991 yıllarında gerçekleştirilen Roma Devri Nekropolü Kurtarma Kazısı bildirimlerini aktarır . Güneybatı nekropolünde yapılan kazı çalışmaları sonucunda anıtsal iki mezar odası ortaya çıkarılır. Kazı sırasında ayrıca biri Eros figürleriyle çevrili ve diğeri Amazonlar savaşını konu alan iki lahit bulunur. Bu kazılarda ortaya çıkarılan mezar odaları, Roma İmparatorluk Dönemi Aizanoi mezar mimarisi açısından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Wulf, 1993’de *Archäologischer Anzeiger*’de yayımladığı “Zwei Grabbauten in der Südwestnekropole von Aizanoi” başlıklı makalesinde güneybatı nekropolündeki iki mezar anıtını detaylı olarak ele alır.

II. KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI

II. 1. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Tanımlanması

Yüzeyinde bir veya daha fazla “yalancı kapı”⁶ kabartması bulunan, taş levha ya da desteklerle oluşturulan, mezar taşı formuna, “Kapı Biçimli Mezar Taşı” denir (Waelkens, 1986: 1; Drew-Bear ve Lochman, 1996: 111). Bu tür mezar taşlarında kapı, genellikle mimari yapı düzenlemesi içerisinde yer alır ve çerçeve ya da plasterlerle şekillendirilir. Kapının tepe noktasında genellikle bir alınlık ya da silme bulunur. Bu şekliyle Kapı Biçimli Mezar Taşları, büyük boyutlu mezar anıtlarının -ön cephesinin- küçültülmüş formunu yansıtır. Ancak Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yer alan kapının açılır-kapanır bir fonksiyonu yoktur (Waelkens, 1986: 1). Bu kapı, bu dünyadan diğer dünyaya geçişi sembolize edebildiği gibi, Hades’in kapısı ya da sadece mezarın kapısı olarak da betimlenebilir (Lochman, 2003: 182; Waelkens, 1986: 17; Smith, 1988: 350)⁷.

Kapı Biçimli Mezar Taşları, kendi içinde ayrışır:

1. Kapı Biçimli Taşlar
2. Kapı Biçimli Steller
3. Yalancı Kapılar

⁶ Bu tür kapıların “yalancı” (“Scheintür”) olarak adlandırılmasının nedeni; geçişi sağlamayan, sadece açılır-kapanır izlenimi veren “kör” kapı betimleri (kabartmaları) olmalarından kaynaklanmaktadır.

⁷ Waelkens’a göre bu kapı, tanrılarla yaşanan dünya arasındaki bağlantı için özel bir rol üstlenir.

Kapı Biçimli Taşlar, küçük mezar odaları veya tümülüsler için hazırlanan kapama (kilit) taşlarıdır. Kapı Biçimli Taşlar üzerinde, yalancı kapı ve diğer dış cephe öğeleri (plaster, kapı çerçevesi, alınlık) yer alır (Lochman, 2003: 184) (Levha 30 Çizim 1).

Kapı Biçimli Steller, serbest duran mezar stelleridir. Burada kapı, bir çerçeveye (plaster ya da üçlü çerçeveye) çevrenip üstte alınlıkla taçlandırılır. Bu steller, dörtgen formları nedeniyle üstte doğru gittikçe incelen stellerden ayrılır (Lochman, 2003: 184) (Levha 30 Çizim 2).

Yalancı Kapılar (veya kapı levhaları), sadece kabartma şeklindeki bir kapıdan oluşur; burada kapı bir çerçeveye (plaster, kaide, lento) çevrenmez. Yalancı Kapılarda, mezara aktif bir giriş söz konusu değildir, yani erişim kapalıdır (Lochman, 2003: 150) (Levha 30 Çizim 3). Bu nedenle Yalancı Kapılar, Kapı Biçimli Taşlardan ayrılır.

II. 2. Kapı Biçimli Mezar Taşlarını Oluşturan Mimari Yapı Öğeleri

Yukarıda belirtildiği gibi, Kapı Biçimli Mezar Taşları; büyük boyutlu mezar anıtı cephelerini anımsatır ve bu nedenle buna benzer bir mimari düzenleme sergiler. Kaide, yalancı kapı, kapı destekleri (plaster ya da üçlü çerçeve) ve üst yapı öğelerinden oluşan bu düzenlemede mimari sıralama şu şekildedir (Levha 31 Çizim 4):

En altta, taban üzerinde, yalancı kapı sayısına göre “U” ya da “çift U” formlu alçak bir kaide yer alır ve yalancı kapı bunun üzerine oturtulur. Kaide üzerinde çanak şeklinde bir oyuk ve bu çanaktan yalancı kapının altına doğru giden ince bir oluk bulunur. Zira mezar taşı ölen kişinin evi kabul edildiğinden, dini bir ritüel olarak, ölen kişinin evinin içine giden bu oluktan ölüye sunular yapılır (Jes, 2001b: 285; Jes, 1997: 241; Waelkens, 1986: 6; Naumann, 1975: 346).

Kaide üzerinde oturtulan yalancı kapı panellerden oluşur ve her iki yanda kapı destekleriyle desteklenir. Kapı destekleri sütun ya da paye şeklinde işlenir. Yalancı kapı üzerinde üst yapı öğeleri yer alır. Üst yapı öğeleri iki bölümden oluşur. Alt bölümde arşitrav, bezeme frizi, geison ve sima gibi yapı öğeleri yer alırken üst bölümde üçgen biçimli bir alınlık yer alır (Jes, 1997: 239-241; Waelkens, 1986: 6).

Genelde Kapı Biçimli Stellerde ve Kapı Biçimli Taşlarda düzenleme bu şekildedir. Kapı Biçimli Steller ve Taşlar, alçak ve basit görünümlü bir kaide üzerine oturtulur. Özellikle stellerde bu tarz kaide kullanımı çok yaygındır. Diğer durumlarda steller tek basamaklı -tek aşamalı- ya da daha geniş bir taban temel taşı içerisine de oturtulabilir. Zaman zaman da yeterince uzun, bazen kaba ve daha alçak olan alt bölüm, oyulmuş ya da kaya içerisine yerleştirilmiş olabilir (Waelkens, 1986: 7). Ancak bazen Kapı Biçimli Steller ile Kapı Biçimli Taşlar birbirinden ayrılır. Kapı Biçimli Steller, üstte alınlığın şekline uygun olarak (üçgen/sivri) sonlanırken, Kapı Biçimli Taşlar, düz bir blok şeklinde sonlanır (Levha 30 Çizim1-2). Yalancı Kapılar ise mimari düzenlemede Kapı Biçimli Steller ve Kapı Biçimli Taşlardan ayrılır; çünkü Yalancı Kapılar, sadece kabartma şeklinde olduklarından bunlarda kaide, destek ve üst yapı öğelerini görmek mümkün değildir.

II. 3. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Yayılım Alanı ve Kökeni

Roma İmparatorluk Döneminde; Kapı Biçimli Mezar Taşlarının, Anadolu'da geniş bir yayılım alanı bulunur. Troas⁸, Mysia⁹, Magnesia ad Meandrum, Lydia'nın

⁸ Illion

⁹ Hadrianoi, Ankyra ve Synaos

Phrygia'ya olan kuzey sınırı¹⁰, Bithynia¹¹, Phrygia¹², Pisidia'nın kuzey sınırı¹³, Galatia¹⁴, Paphlagonia ve Pontus'un Paphlagonia sınırında¹⁵ Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait kalıntılara rastlanır. Ayrıca Kappadokia'da, Pisidia'da, Pamphilia'da, Kilikia'da ve Lykia'nın kuzey sınırında da Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait örnekleri görmek mümkündür¹⁶ (Waelkens, 1986: 33-vd) (Levha 1 Harita1).

Anadolu'daki bu bölgeler içerisinde bir kıyaslama yapıldığında, Roma İmparatorluk Döneminden günümüze ulaşan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının çoğunun, Phrygia bölgesinde bulunduğu tespit edilir. Ancak Phrygia'nın kuzey, güney ve batı kesimindeki¹⁷; büyük kentlere oranla iç kesimdeki bazı merkezi bölgelerde¹⁸ ve kırsal alanlarda¹⁹ Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait örnekler daha fazladır (Lochman, 2003: 147).

Phrygia'dan sonra, en fazla Kapı Biçimli Mezar Taşı ya da kabartma kalıntıları, Güney Bithynia'nın Phrygia ile olan sınır bölgelerinde²⁰ ve Batı Galatia'da²¹ bulunur (Lochman, 2003: 148). Anadolu'nun diğer bölgelerinde de Kapı Biçimli Taşlara veya Kapı Biçimli Stellere seyrek olsa da rastlanır. Fakat bu bölgelerin hiçbirinde

¹⁰ İkiztepe

¹¹ Yenişehir, Yağbaşlar

¹² Aizanoi, Kotiaëion, Appai, Nakoleia, Dorylaëion, Midaëion, Akkilaëion, Temenothyria, Traianopolis, Akmonia, Diokleia, Sebaste, Pyrymnessos, Synnada, Dokimeion, Amorion, Orkistos, Vetissos, Laodikeia Katakakaumene, Philomelion, Hadrianopolis, Tyraion, Apollonia, Antiocheia, Sanaos. Aizanitis örnekleri için bkz. MAMA IX.

¹³ Kormasa, Mistia

¹⁴ Praedia Considiana, Peion, Mnizos, Bloukion, Germa, Pessinus, Eudoxias, Tolostochora, Myrikion, Ankyra, Zivre. Ankyra örnekleri için bkz. MAMA X.

¹⁵ Pompeiopolis, Docea, Pimolisa, Diakopene

¹⁶ Dorylaëum and Nacolea örnekleri için bkz. MAMA V, Phrygia ve Karia örnekleri için bkz. MAMA VI, Doğu Anadolu ve Batı Galatia örnekleri için bkz. MAMA IV, Doğu Phrygia örnekleri için bkz. MAMA I.

¹⁷ Kotiaëion, Apameia, Hierapolis, Laodikeia ad Lykos, Laodikeia Katakakaumene vb.

¹⁸ Aizanoi, Akmonia, Dorylaion, Philomelion gibi

¹⁹ Yukarı Tembris Ovası, Akarçay ovası. Yukarı Tembris Ovası örnekleri için bkz. MAMA X.

²⁰ Sangarios havzası ortalarında

²¹ Pessinus

Phrygia'daki gibi çok sayıda örnek bulunmaz. Bu nedenle, Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Phrygia'ya özgü olduğu fikri çoğunlukla kabul edilir.

Waelkens'in aktarımlarına göre, İ.Ö. VI. yüzyılın II. yarısından İ.S. IV. yüzyıldan V. yüzyıla geçiş evresine kadar olan geniş zamansal süreç içerisine yayılan Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait erken örnekler, İkiztepe (İ.Ö.VI. yüzyıl) ve Karaburun'da (İ.Ö. V. yüzyıl) rastlanır. Bu erken örnekler, tümülüslerle bağlantılı olarak kullanılır (Waelkens, 1980: 4; Waelkens, 1986: 4). Waelkens'da, buna dayanarak Kapı Biçimli Mezar Taşlarının en erken örneklerinin İ.Ö. VI. yüzyılda kullanıldığını ileri sürer ve Kapı Biçimli Mezar Taşlarının kullanımını eski bir Phryg geleneği olarak değerlendirir (Waelkens, 1986: 13-15).

Polat, Anadolu Akhaemenid Dönemi ölü kültü geleneği ve bununla bağlantılı olarak bu dönemde tümülüs önünde bulunan stel ve seremoni alanlarını ele alırken (Polat, 2005: 1-23), Kapı Biçimli Stellerin Anadolu'da en erken örneklerinin; İkiztepe, Daskyleion ve Sardis gibi Pers yerleşimlerinde ele geçtiğini belirtir. Bu alanlarda ele geçen veriler, Pers Döneminde tümülüslerin eteğinde sembolik kapı ve stellerin yer aldığına, ölü kültüne ilişkin düzenli sunu ve törenlerin gerçekleştirildiği seremoni alanlarının varlığına işaret eder. Kapı, bu seremonilerin değişmez bir ögesi olup, ölen kişinin ruhunun göğe yükselmesine aracılık eder²².

Bu tarz Kapı Biçimli Stellerin Pers yerleşimlerinde bulunmasından yola çıkan Polat, bu geleneğin Pers ve dolayısıyla doğulu bir gelenek olduğunu ifade eder. Ayrıca Polat, bu geleneğin Pers Döneminden sonra da farklı kültürlerde devam ettiğini belirtir.

²² Mısır mezarlarına ilişkin duvar resimlerinde sürekli kapının tasvir edilmesi, ruhun bu kapıdan çıkarak göğe yükseldiği yönündeki inancın doğu kültürlerinde ne kadar erken bir döneme dayandığını ortaya koyar.

Buna kanıt olarak da Anakara yakınlarındaki Karalar Tümülüsü ve Bergama tümülüslerinden birinin krepis duvarları üzerindeki kaideleri, Nemrut Dağı Tümülüsü'nün batı ve doğu eteklerinde yer alan seremoni alanlarını hatta Roma İmparatorluk Döneminde Phrygia'da ele geçen Kapı Biçimli Stel ve Taşları gösterir (Polat, 2005: 14-15).

Lochman'a göre Roma İmparatorluk Döneminde "Pax Romana" ile ekonomik ve siyasi durumun sabitleştirilmesiyle mezar taşlarının yerel üretimi için gerekli koşullar oluşur. Yerel atölyelerde, üç boyutlu büyük mezar anıtlarının kabartma üzerindeki temsili olan ve daha ucuza mal edilen Kapı Biçimli Mezar Taşları (steller) üretilir. Bu tarzda üretilen Kapı Biçimli Mezar Taşlarının üretiminde İ.S. I. yüzyılın sonunda bir yükseliş yaşanır. Bunlar, Phrygia dışında, tüm Güney Anadolu'da da tespit edilir. Özellikle Lykia, Pisidia, Pamphilia ve Kilikia'nın çeşitli bölgelerinde²³ (Waelkens, 1980: 9) bunların farklı özel formları yaygındır. Bu yüzden Kapı Biçimli Mezar Taşları türlerini salt Phryg buluşu olarak değerlendirmek doğru değildir (Lochman, 2003:181).

Lochman, Waelkens'in; Kapı Biçimli Mezar Taşlarının, Phrygia'ya özgü olduğu görüşünü, tutarsız bulur. Lochman'a göre, Kapı Biçimli Mezar Taşları (özellikle de Kapı Biçimli Steller), Roma İmparatorluk Dönemi Phrygia'sı için tipiktir, ancak bunların hiçbiri eski Phryg geleneğine dayandırılmaz. Bu noktada daha ziyade Drew-Bear tarafından formüle edilen tez kabul edilebilir. Drew-Bear'a göre; Kapı Biçimli Stellerin tipleri Kuzey İtalya'dan gelen İtalyan yerleşimciler tarafından Phrygia'ya tanıtılır (Drew-Bear 2007: 12, 13; Jes, 1997: 247)²⁴.

²³ Waelkens da Roma İmparatorluk Dönemi içersinde Lykia, Pamphylia ve Kilikia'da bulunan mezar anıtlarında, mezar odalarına girişi göstermek için ya -kapama taşı olarak kullanılan- gerçek ya da -şematik olarak işlenen- yalancı kapıların olduğundan bahseder.

²⁴ Araştırmacılar tarafından kapı betimi, genellikle ölen kişinin öbür dünyaya geçişinin sembolü olarak yorumlanır. Ancak Drew-Bear'a göre kapı betimin kökeni, bu tarz eski bir Anadolu geleneğine dayandırılmaz. Kapı motifinin asıl çıkış yeri, Roma Cumhuriyet Dönemi sonları ve İmparatorluk Dönemi

Roma İmparatorluk Döneminde Anadolu dışında, Dalmaçya ve İtalya'da da Kapı Biçimli Mezar Taşlarının türlerine rastlanır. Verzar Bass, Kapı Biçimli Steller için, Dalmaçya'daki Kapı Biçimli Stelleri (asker stelleri) köken alır (Verzar Bass, 1986: 183-207; Jes, 1997: 247). Ancak İ.Ö. I. yüzyıl ve İ.S. I. yüzyılın ilk yarısında İtalya ve Dalmaçya'da görülen Kapı Biçimli Steller de Phrygia Kapı Biçimli Mezar Stelleri için öncü olarak görülemez. Adriyatik ve Phrygia bölgelerindeki Kapı Biçimli Stellerin ortak özellikleri doğrudan bir ilişki içerisinde değildir. Her iki bölgenin Kapı Biçimli Stelleri birbirinden farklı gelişim gösterir. Bu yüzden Phrygia'daki Kapı Biçimli Mezar Stelleri; Dalmaçya ve İtalya Kapı Biçimli Stellerinden ayrı tutulmalıdır.

Sonuç olarak Roma İmparatorluk Dönemi Kapı Biçimli Mezar Taşlarının kökeni, Phrygia dışında değil daha ziyade onun hinterlandında aranmalıdır. Çünkü Roma İmparatorluk Döneminde Pax Romana ile birlikte, ekonomik ve siyasi durum sabitlenir. Bu da mezar taşlarının yerel üretimleri için gerekli koşulların oluşmasına olanak sağlar. Phrygia'da en erken Kapı Biçimli Mezar Taşlarının üretimi İ.S. I. yüzyıldan İ. S. III. yüzyılın ortasına kadar devam eder. Roma Döneminden önceye tarihlenebilen hiçbir Kapı Biçimli Taş ya da Stel yoktur. En eski Kapı Biçimli Mezar Taşlarının temsilcileri Phrygia Paroreios'da yer alır (Lochman, 2003:147) ve bunlar İ.S. I. yüzyıla tarihlenir. Kapı Biçimli Stellerin asıl üretimi ise İ.S. II. yüzyılın başında gerçekleşir. Bundan sonra Dokimeion'da Kapı Biçimli Taşlar, Aizanoi'da ve Yukarı Tembris ovasında Kapı Biçimli Steller üretilmeye başlar. Aizanoi ve Phrygia Paroreios'da 200 yıl sonra duraklama gözlenmesi üretimin sonlanmaya başladığını kanıtlar. Tembris ovasında ise İ.S. III.

başlangıcı arasındaki dönemde İtalya'dan Anadolu'ya gelen göçmenler tarafından dikilen Kapı Biçimli Mezar Taşları stilindeki mezar anıtlarıdır. Orta İtalya'nın dağlık bölgelerinde bulunan ve Roma Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenen, üzerinde sembolik bir kapının betimlendiği bu stildeki mezar anıtı, gerçek bir mezar odası yapmaya ya da kayaya bir tapınak mezar işleyemeye mali gücü yetmeyen kişilerin mezar odası kapısını betimleme yoluna giderek maliyeti düşürdüğünü gösterir.

yüzyılın I. çeyreğine kadar Kapı Biçimli Steller görülmeye devam eder (Lochman, 2003: 184).

Günümüze ulaşan Kapı Biçimli Mezar Taşlardan sadece üç tanesi Pers Dönemine aitken geri kalan belgelenmiş 800 tanesi Roma İmparatorluk Dönemine aittir. Bu 800 parçadan da çok azı İ.S. I. yüzyıla tarihlenirken çoğu İ.S. II. yüzyıla tarihlenir. İ.S. III. yüzyılda seyrek görülmeleri ise üretimin bu süreçte azaldığını kanıtlar (Lochman, 2003:184). Netice itibariyle Waelkens'in ileri sürdüğü gibi Pers Döneminden İ.S. IV. yüzyıla kadar olan sekiz yüzyıldan daha uzun süren bir gelenek varsayılmaz. Tipolojik sapmalar ve zamansal boşluk karşısında seyrek olan erken örnekler, Roma İmparatorluk Dönemi Kapı Biçimli Mezar Taşları için öncü olarak kabul edilemez.

II. 4. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Kullanım Alanı

Kapı Biçimli Mezar Taşları, bir kaide üzerine oturtulan Kapı Biçimli Mezar Stelleri olarak kullanılabilineceği gibi bir mezar odası ya da tümülüsün önünde yer alan kapama (kilit) taşı ya da mezar cephesindeki yalancı kapı olarak da kullanılabilir. Fakat küçük mezar odası ya da tümülüs önünde yer alan, Roma İmparatorluk Dönemine ait Kapı Biçimli Mezar Taşlarından hiçbiri in situ durumunda günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle nekropol alanı ve yerleşim yeri içerisinde dağınık şekilde bulunan buluntuların rekonstrüksiyonları sayesinde bir takım sonuçlar alınmaya çalışılır. Zira yapılan rekonstrüksiyon çalışmaları, mezar odaları ya da tümülüslerin ön cephesinde Kapı Biçimli Taşların bulunduğu tezini mümkün kılar (Levha 32 Çizim 5-6).

Arkaik Dönemde krepis bağlantısı içerisinde inşa edilen kapı kabartmalarının yanında, tümülüslerde yer alan; stel formlu Kapı Biçimli Taşlar da bulunur ve bu tarz bir uygulama Roma İmparatorluk Dönemi için de beklenebilir (Jes, 1997: 242). Roma

İmparatorluk Döneminde tümülüsün kenarında, tümülüsten bağımsız bir yerde, bazı stel tiplerinin bulunması söz konusu olamaz. Ancak tümülüsün içindeki mezar odasında, dromos cephesine benzer, kapı destekleri ve alınlık içerisine gömülü bir kapı bulunduğu varsayılırsa Kapı Biçimli (kapama) Taşların kenarlarının ve arka tarafının işlememiş kaba şekilde bırakılması da açıklanabilir. Nitekim günümüze ulaşan, birbirinden ayrı çalışılmış; Kapı Destekleri, Yalancı Kapı, Alınlık Taşı parçaları ve bu parçalardaki kenetleme izleri bu tarz bir uygulamanın var olabileceğini kanıtlar (Jes, 1997: 242; Lochman, 2003: 31, 33).

1990 ve 1991 yıllarında Kütahya müzesi tarafından gerçekleştirilen kazılarda Aizanoi antik kentinin güneybatı nekropolünde iki anıtsal mezar odası ortaya çıkartılır (Türktüzen, 1993a: 151; Türktüzen, 1993b: 517). Bu mezar odalarından ilkinde; mezarın giriş alanında 1,05 m uzunluğunda taban plakaları, yan duvarlarda her biri 10x12 cm olan destek delikleri ve kapı için 37 cm genişliğinde bir girinti bulunur. Zemin plakası üzerindeki izler, yan kolların -desteklerin- kapı ile duvarlar arasında kalan aralığı kapatmış olabileceğini gösterir. Ancak kazı çalışmaları sırasında eksiksiz hiçbir mimari parça bulunamadığından mezarın giriş cephesinin rekonstrüksiyonu varsayımsal kalır (Wulf, 1993: 527-531).

Bu mezar odasının girişinde yer alan kapının ise karakteristik Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarıyla benzerlik gösterdiği düşünülür. Dolayısıyla, bu kapının bir çerçeve ile çevrelenmiş ve üstte bir alınlıkla taçlandırılmış olması gerekir. Böylece mezar cephesi yüzeyinde birden fazla arka kademe oluşturularak derinlik yaratılır. Aizanoi'daki mezar odasına girişinin genişliği nedeniyle burada da büyük bir alınlık sahası ve nispeten daha alçak ve yatay olarak genişleyen kapı sahasının yer aldığı düşünülebilir (Wulf, 1993: 527-531). Mezarın üst örtüsünün nasıl olduğuna dair kanıt yoktur. Ancak Roma'daki

“Tomba della Medusa” mezarıyla özdeş olduğu için düz bir çatıyla kapalı olduğu düşünülür. Hierapolis’de yer alan ev tipi mezarlarda da benzer bir üst örtünün yer alması bu görüşü destekler. Aizanoi’daki birinci mezar odasının dış görünümü, düz çatılı Hierapolis mezarlarıyla paralellik gösterir. Hierapolis ev tipi mezarlarında olduğu gibi Aizanoi’daki bu mezar odası da yüzyıllardır Anadolu’da gelenek haline gelen, “sonsuz bir yaşam için ölen kişiye bir ev inşa etme” inancıyla (Waelkens, 1986: 3) yapılır. Mezar cephesinde kapı, şematik olarak işlenir ve mezarın giriş kapısı olarak vurgulanır (Wulf, 1993: 527-531).

Aizanoi nekropollarında ve çevre bölgelerinde 1997’de yapılan araştırmalar sonunda birçok kaide, yalancı kapı ve alınlık kirişi parçası bulunur. Jes, bu parçalardan elde ettiği verilerden yola çıkarak anıt cephesi içerisinde Kapı Biçimli Taşların ne şekilde yer aldığını yaptığı rekonstrüksiyon denemesiyle ortaya koyar. Buna göre; küçük bir Heroon²⁵ ya da tümülüste, girişi vurgulamak için, Aizanoi’da bulunan Kapı Biçimli Naikos Stellerle benzerlik gösteren dikdörtgen formlu Kapı Biçimli Taşlar, mimari çerçeve içerisine yerleştirilir. Bu düzenleme tahminen Erken Antoninuslar Döneminde uygulanmaya başlar ve Aizanoi nekropollerinde yarım yüzyıl boyunca görülür. Nitekim bu taşlar üzerindeki bezemeler, tarih olarak İ.S. II. yüzyılın II. yarısını verir (Jes, 2001b: 308).

Herhangi bir mezar yapısıyla (mezar odası ya da tümülüs gibi) bağlantısı olmayan, bağımsız duran Kapı Biçimli Steller de, Roma İmparatorluk Döneminde Phrygia’da yaygın olarak görülür. Mezar steli görevi üstlenen bu steller, büyük boyutlu mezar anıtlarının bir taş bloğu üzerindeki küçültülmüş formları şeklindedir (Levha 30

²⁵ Ayrıca bkz. Drew-Bear ve Lochman 1996, 115, 120. Drew-Bear ve Lochman, sahip oldukları verilerden yolla çıkarak Bomos adı verilen altar tarzı kapı biçimli taşların da Heroon önünde yer alabileceğini ileri sürer ve buna uygun bir rekonstrüksiyon oluştururlar.

Çizim 2). Bu nedenle maliyetleri daha azdır. Bu da özellikle kırsal kesimlerde daha çok tercih edilen bir mezar formu olmasını sağlar (Lochman, 2003: 147, 151; Waelkens, 1986: 4-8). Ayrıca Kapı Biçimli Steller, anıtsal mezarları taklit ettiğinden bezeme yönünden mezar anıtlarıyla benzerlikler gösterirler. Bu steller üzerinde bitkisel, geometrik, ölen kişinin; cinsiyetini, statüsünü ve işini belirten figüratif ve nesnel betimler yer alır. Bu bezemeler IV. bölümde daha detaylı olarak incelenecektir.

Yalancı Kapılar, mezar yapılarının mimari ögesi olmayıp, sadece dış cephe üzerinde yapının girişini sembolize ederler (Lochman, 2003: 147, 151; Waelkens, 1986: 4-8). İ.S. II. ve III. yüzyılda Dağlık Phrygia'da (Eskişehir/Kümbet Köyü - Körestan ve Güllüören mevkilerinde/ İ.S. II. yüzyıl), yalancı kapıların, Kapı Biçimli Steller şeklinde, kayaya oyulmuş örneklerine rastlanır (Kortanoğlu,2008: 87).

Kapı Biçimli Mezar Taşları dışında kapı betimine antik mezar sanatının farklı türleri olan lahitler, urneler ya da mezar kabartmaları üzerinde de rastlanır (Lochman, 2003: 148).

II.5. Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Tipolojisi

Kapı Biçimli Mezar Taşları sahip oldukları formlarıyla kendi içlerinde ayrı tipler oluşturur. Kapı Biçimli Taşlar ve Kapı Biçimli Steller olarak ayrıştırılan malzeme, tipolojik olarak iki temel kategoride ele alınır: İlk kategoriyi, mezar odası ya da tümülüsün cephesiyle bağlantılı olan, birbirinden ayrı çalışılan Alınlık Taşları, Yalancı Kapılar ve Kapı Destekleri ile kapama taşı olarak kullanılan Kapı Biçimli Taşlar; ikinci kategoriyi ise bağımsız duran monolit Kapı Biçimli Steller oluşturur.

II. 5. 1. Mezar Yapılarıyla Bağlantılı Olan Kapı Biçimli Mezar Taşları

II.5.1.1. Tümülüs Kenarında Yer Alan Kapı Biçimli Taşlar (Tip A-B)

Bu grup içerisinde Phrygia’da Roma İmparatorluk Döneminden önceki süreçte görülen Kapı Biçimli Taşlar yer alır. Bunlar bir tümülüsün girişine ya da kenarına yerleştirilen Kapı Biçimli Taşların erken formunu oluşturur (Waelkens, 1980: 5,6; Waelkens, 1986: 4).

Krepis bağlantısı olmadan tümülüsün kenarında yer alan ve kendi içinde mimari bir çerçeve oluşturan, serbest duran Kapı Biçimli Taşlar; Waelkens tarafından “Tip A” olarak adlandırılır (Waelkens, 1986: 4) (Levha 33 Çizim 7). İ.Ö. VI. yüzyılın III. çeyreğinden, İ.Ö. V. yüzyıl başlarına kadar olan erken örneklerde, Kapı Biçimli Taşlar, konkav şeklinde oyulmuş altlıklar üzerine oturtulur. Bu tipe ait örnekler sadece İkiztepe (İ.Ö. VI. yüzyıl) ve Karaburun’da (İ.Ö. V. yüzyıl) korunmuştur. İkiztepe’de altlıklar üzerindeki dikdörtgen yuvaların, kanallara göre daha derin ve geniş olması; kaideler üzerinde daha fonksiyonel bir kullanımın olduğu izlenimi verir. Zira yapılan araştırmalarla İkiztepe Tümülüsünün eteğindeki kaideler üzerinde yan yana dört stelin dikilmiş olabileceği anlaşılır. Bu da tümülüs önündeki çoklu stel kullanımını destekler (Polat, 2005:7).

Tümülüsün krepis bağı içerisinde bulunan Kapı Biçimli Taşlar, ayrı bir tip olarak karşımıza çıkar. Bu mezar taşları krepis içerisinde işlenen kapı kabartması şeklindedir. Waelkens tarafından “Tip B” olarak adlandırılan (Levha 33 Çizim 7) bu tip için örnekler nadirdir. Kışlaköy ve Pessinus’da bunlara ait örneklere rastlanır (Waelkens, 1986: 4).

II. 5.1.2. Mezar Yapılarının Dış Cephesi İçersine Yerleştirilen Kapı Biçimli Taşlar (Tip J, K, L, M)

Bu grubu, mezar odalarının ya da ev tipi mezarların girişinde yer alan ve mezar yapısının dış cephesi içine yerleştirilmiş olan Kapı Biçimli Taşlar oluşturur. Tolasto havzasında, Nakoleia territoriumunun güneydoğu bölümünde ve Doryleion'da bu gruba ait buluntular ele geçer. Bu buluntulardan anlaşıldığı kadarıyla Kapı Biçimli Taşların üst ve yan taraflarında özel düzenlemeler görülür. Bu tarz Kapı Biçimli Taşlar genellikle kenetleme ya da anathyrosis²⁶ yöntemiyle mezar cephesi içersine yerleştirilir. İstisnai durumlarda bazen Kapı Biçimli Taşlar kenetlenmez (Waelkens, 1986: 8).

Çoğunlukla bu tarz Kapı Biçimli Taşlar, mezar yapısının ön cephesinde yer alır, ancak bazen aynı yapının farklı cephelerinde de yer alabilir. Betimlenen kapı sayısına bağlı olarak, inşa edilen kapılar uzun ve dikdörtgen bir form gösterir (Waelkens, 1986: 8).

Dikey dikdörtgen formlu olan ve Waelkens tarafından "Tip J" olarak adlandırılan Kapı Biçimli Taşlar, lahitlerin dar yüzeyi üzerinde; içersine Kapı Biçimli Taşların yerleştirildiği mezar yapılarının daha basit ve ucuz varyasyonu olarak karşımıza çıkar (Levha 33 Çizim 7). Bu tipe ait örnekler, Orta Phrygia²⁷ ve Galatia'da²⁸ görülür (Waelkens, 1986: 8).

Yatay dikdörtgen formda olan ve Waelkens tarafından "Tip K" olarak adlandırılan Kapı Biçimli Taşlar; ev tipli mezar yapılarına benzer yapılarda girişi temsilen kapama taşı olarak yer alır (Levha 33 Çizim 7). Nakoleia territoriumunda ve Pessinus'da

²⁶ Blokların harç kullanılmadan direk birbirine geçirilmesine denir.

²⁷ Synnada, Prymnessos, Dokimeion, Yukarı Akarçay

²⁸ Ancyra, Pessinus

bu tipe ait örneklere rastlanır. Ayrıca bu tip, Prymnessos, Orkistos'da (Orta Phrygia) ve Güney Phrygia'nın batı bölümünde²⁹ yaygındır. Pessinus ve Güney Phrygia'daki örneklerde bir, diğerlerinde daima iki veya üç kapı betimlenir (Waelkens, 1986: 9).

Kapı çerçevesi olmayan Kapı Biçimli Taşları\Yalancı Kapılar, yalnızca çerçevesiz bir kapıdan oluşur ve bunlar Waelkens tarafından "Tip L" olarak adlandırılır (Levha 33 Çizim 7). Burada taşınabilir kapatma plakası ya da gerçek bir kapı söz konusu değildir. Bu tip yalancı kapılar, mezar yapısındaki üst ve yan duvarların düzenlemesine göre inşa edilir. Bu tipe ait örneklere Akmonia, Philomelion, Antiocheia ve Aizanoi'da - seyrek olarak- rastlanır (Waelkens, 1986: 9).

Waelkens tarafından "Tip M" olarak adlandırılan Alınlık Taşları; Aizanoi'un yerel bir tipi olarak gösterilir (Waelkens, 1986: 9) (Levha 33 Çizim 7).

Literatürde ilk kez, Jes tarafından; daha önce var olan Yalancı Kapılar ve ayrı ayrı çalışılan Alınlık Taşlarını tanıtır. Jes'e göre; günümüze ulaşmış, birbirinden ayrı çalışılmış Alınlık Taşları, Yalancı Kapılar ve Kapı Destekleri bir bağlantı içerisinde. Zira Alınlık Taşlarında:

- Sadece ön yüzeyin kabartmalarla süslenmiş olması
- Arka yüzeyin kaba yani yontulmamış bırakılması
- Alınlık taşının geriye doğru eğimli olması
- Üst eşiğin düzeltilmiş olması
- Alt kenarında dübel -matkap- delikleri yer alması
- Arka yüzeyde kenet bağlantısı izlerinin uyumu

²⁹ Killanion Pedion, Sanaos

Alınlık Taşlarının ya opus incertiumla tamamlanan mezar odası cephesinde ya da tümülüslerin dromos cephesinde kullanıldığı görüşünü destekler (Jes, 1997, 234-241; Lochman, 2003: 32, 33). Aynı zamanda Kapı Biçimli Mezar Taşlarının günümüze ulaşan en erken parçalarından olan Alınlık Taşları da kendi içinde önce bloğumsu daha sonra gittikçe tepe noktası sivrileşen bir form gelişimi sergiler (Lochman, 2003: 32,33 ve Waelkens, 1986: 9). Bu gelişime III. bölümde Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Tipolojisi başlığı altında daha detaylı yer verilecektir.

II. 5.2. Kapı Biçimli Steller (Tip C, D, E, F, G, H)

II. 5. 2. 1. Alınlıkla Taçlandırılan Kapı Biçimli Steller

Dörtgen formlu bu Kapı Biçimli Stel tipinin ana özelliği alınlıkla taçlandırılmış olmasıdır. Alınlıkla Taçlandırılan Kapı Biçimli Stellerin iki tipi vardır. Bunlardan ilki Waelkens, tarafından “Tip C” olarak adlandırılan ve sivri uçlu alınlıkla sonlanan Kapı Biçimli Stellerdir (Levha 33 Çizim 7). Bu tipte, alınlık yukarıya doğru sivrileştiğinden stel, hafif konik plaka görünümü yansıtır. Ayrıca bu stel tipi alınlıkların işlenişi bakımından kendi içinde Üçgen Alınlıklı ve Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli olarak alt tiplere ayrılır. Bu tip steller, esas itibariyle Kuzey Phrygia’da yoğun olarak görülür.³⁰ Ayrıca Orta Phrygia’nın batı ve doğu bölgelerinde, Phrygia’nın Galatia ile Pisidia sınırlarında ve Paphlagonia’da da bu tipe ait örnekler rastlanır (Waelkens, 1986: 4,5).

Tip C Kapı Biçimli Steller; genellikle bir, istisnai durumlarda iki kapıya sahiptir. Bir alınlık ve iki kapılı steller, genellikle yerel özel formlar olarak üretilir. Bu tarz örnekler, Ancyra ve Synaos’da (Misya Abbaitis) bulunur. Hatta Pissia’da (Amorium

³⁰ Özellikle Aizanoi ve Yukarı Tembris havzasında (Kotiaçion, Appia’la) neredeyse sadece bu tip görülür.

Territoriumu) bu tarz Kapı Biçimli Steller kendi içinde bir grup (Tip C Piribeyli) oluşturur. Bunun dışında Aizanoi'da da bu tipin tamamen yerel diğer bir özel formu oluşur. Bu özel form, iki kapı ve iki çatıya sahiptir. Bu nedenle bunlara “İkiz Taşlar” denir (Waelkens, 1986: 5).

Alınlıkla Taçlandırılan Kapı Biçimli Stellerin ikinci tipi, Waelkens tarafından “Tip D” olarak adlandırılan, iki katlı stellerdir (Levha 33 Çizim 7). Tip D stelleri, sahip oldukları formlarıyla Tip C stellerinin yüksek bir varyasyonunu şeklindedir. Bu tip Kapı Biçimli Stellerde, alt katta kapı betimi yer alırken üst katta sivri alınlıklı bir stel daha oluşturulur ve her iki alan yatay hat ile bölünür. Bu tipin en erken örnekleri Magnesia ad Meandrum'da görülür. Bu stellerde üstte alt kattaki kapı betimi üzerinde kemer bulunabilir ve bu şekliyle alt kısım, dor tarzı bir naiskos görünümü yansıtır. Özellikle Bithynia'da, Tip D Kapı Biçimli Stellerin sayısındaki artış dikkat çekicidir. Ayrıca bu tipe ait örnekler, Orta Sangarius havzası içinde ve Kuzey Phrygia'nın hemen güneyinde yer alan Dorylaeion şehrinde karşımıza çokça çıkar (Waelkens, 1986: 5).

II. 5. 2. 2. Kemerli Olan Kapı Biçimli Steller

Alınlıkla taçlandırılan stellerden farklı olarak bir de kemerle sonlanan Kapı Biçimli Steller bulunur. Waelkens tarafından “Tip E” olarak adlandırılan bu Kapı Biçimli Steller üzerinde tek bir kapı tasviri yer alır ve stel üstte yarım daire ya da at nalı şeklinde bir kemerle sonlanır (Levha 33 Çizim 7). Bu tipe ait örnekler, Kuzey Phrygia'da (Kotiaecion, Midaecion), Orta Phrygia'nın (Akmonia, Uşak çevresi) bitişik bölümlerinde, Güney Galatia (Myrikion, Güney Haymana) ve Orta Phrygia'nın güney bölümlerinde görülür (Waelkens, 1986: 5,6).

II.5. 2. 3. Dikdörtgen Bir Bütün Şeklinde Olan Kapı Biçimli Steller

Bu tür stellerin bir duvar ile bazı yapısal bağlantılar oluşturduğu düşünülür. Bunlar ya opus incertum ya da kenetlerle yan ve üst taraflardan yapıya bağlanabilir. Bu tipe ait asıl örnekler (kapısız) Yunanistan'da vardır. Anadolu'da şimdiye kadar bu tarz örnekler bilinmemektedir. Burada bunların stel olarak değerlendirilme nedenleri kullanım bağlantısının steller olarak görülmesidir. Bu tip Kapı Biçimli Steller, bazen Kapı Biçimli Taş gibi vazife görebilir. Bu nedenle bağlantı yüzeyi olmayan dikdörtgen şeklindeki Kapı Biçimli Taşlar, dikdörtgen stellerle bağlantıları olarak kabul edilir (Waelkens, 1986: 6). Bunlar iki tipe ayrılır:

Bunlardan ilki; Waelkens tarafından "Tip F" olarak adlandırılan dikey dikdörtgen şeklindeki Kapı Biçimli Stellerdir (Levha 33 Çizim 7). Bu tipe ait örnekler, Kuzey Phrygia'da (özellikle Aizanoi Territoriumu ve Doryleion'da) ve Galatia'da (Pessinus) seyrek olarak görülür. Ama esas olarak Orta Phrygia'nın batı kesiminde bulunur. Alia çevresindeki alanda stel olarak tanımlanan plakalar genellikle bu tiple bağlantılı verilir (Waelkens, 1986: 6).

Waelkens tarafından "Tip G" olarak adlandırılan ikinci tip steller ise, yatay dikdörtgen şeklindeki Kapı Biçimli Stellerdir (Levha 33 Çizim 7). Bu tip steller, Tip F ile eş zamanlı olup çoğunlukla Orta Phrygia'nın batısında ve Phrygia-Galatia sınırında görülür. Pessinus'da bulunan örnekte, stele bomos ayakları eklenir. Bu da bu tip Kapı Biçimli Stellere, bazen bomos tarzı ayaklar takviye edildiğini gösterir (Waelkens, 1986: 6) (Levha 33 Çizim 7).

II. 5. 2. 4. Sütun\Paye Formlu Kapı Biçimli Steller

Kapı Biçimli Steller, genellikle dörtgen formludur. Ancak bunlardan biri, altar formuna sahiptir. Yüksek bir altar gibi görünen (Levha 33 Çizim 7) ve Waelkens tarafından “Tip H” olarak adlandırılan bu tarz steller Anadolu’da βωμος³¹ olarak adlandırılır ve bunlar ayrı olarak ele alınır (Drew-Bear ve Lochman, 1996: 112, 113). Çünkü bunlar mezar steli ve mezar altarnının özel bir formunu temsil eder (Waelkens, 1986: 4). Genelde bu steller Doğu Phrygia ve Lykaonia’da bulunur. Amorium’da bu steller özel bir grup (H Tipi Amorium) oluşturur. Amorium çevresindeki kentlerde de bu tarz Kapı Biçimli Steller vardır (Drew-Bear ve Lochman, 1996: 112, 113). Kümbet vadisinde Malos’da, Orkistos’ta ve çok seyrek olarak Pessinus’ta bu tipin örnekleriyle karşılaşılır (Waelkens, 1986: 7, 8).

³¹ βωμος (Bomos); kare veya dikdörtgen formlu, sütun ya da paye şeklindeki, mezar veya adak anıtlarına verilen isimdir.

III. AİZANOİ'DAKİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARI

III.1. Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Yayılım Alanı

Kapı Biçimli Mezar Taşlarının yayılım alanına bakıldığında (II. bölümde de belirtildiği gibi) en çok Phrygia'da görüldükleri anlaşılır. Phrygia bölgesinin Doğu Phrygia bölümünde yer alan Aizanoi'da ele geçen Kapı Biçimli Mezar Taşlarının sayıca diğer bölgelerden daha çok olması, burayı önemli kılar. Nitekim Phrygia'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının yaklaşık dörtte birinin Aizanoi'da bulunması ve Waelkens'in, Anadolu'daki tüm Kapı Biçimli Mezar Taşlarını kapsayan kitabının da, ağırlık yüzdesini Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının oluşturması bu olguyu destekler³² (Waelkens, 1986: 33-vd).

Aizanoi, Dokimeion'dan sonra Phrygia'nın en önemli mermer işleme merkezidir. Augustus Döneminde kentte başlayan imar faaliyetleri, Zeus Tapınağının inşasıyla en üst seviyeye ulaşır (Lochman, 2003: 27). Yapı malzemesi kentin yaklaşık 14 km kuzeydoğusundaki Göynükören taş ocaklarından (Levha 2 Harita 2) (Waelkens, 1986: 47) getirilir. Ağırlıklı olarak, grimsi veya mavimsi damarlı olan bu mermer (Jes, 2001b: 282), yüksek kaliteli Dokimeion mermerinin gerisinde kalır. Ancak bu mermer sadece yapı malzemesi olarak değil, özellikle mezar taşlarının üretimi için de uygundur. Bununla birlikte Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşları (özellikle steller), Dokimeion gibi, diğer bölgelerden gelen Kapı Biçimli Mezar Taşlarından belirgin olarak ayrılır (Lochman, 2003: 27).

³² Waelkens'in "Die kleinasiatischen Türsteine" adı kitabında yayınlanan toplam 807 eserin 192'si yalnızca Aizanoi ve çevresinde bulunur.

Dokimeion'un önde gelen lahit atölyesi, öncelikli olarak ihracat için çalıştığından yerel pazar için çalışan mezar taşı atölyesi lahit atölyesine göre nispeten daha küçüktür. Bu nedenle Dokimeion'a bağlı olarak iç pazar için Aizanoi'daki atölyede mezar taşları üretilir. Bu atölyenin etkileri; Yukarı Tembris ovasının bitişik alanları ile buranın güneyindeki Murat Dağının diğer yanında yer alan Alia ve Akmonia bölgesine kadar yayılır (Lochman, 2003: 28).

Günümüzde Kapı Biçimli Mezar Taşlarının büyük bir bölümü Aizanoi yani bugünkü adıyla Kütahya'nın Çavdarhisar ilçesinde yer alır. Ancak bunun dışında Aizanoi civarındaki komşu köylerde ve kuzeyde bunlarla bağlantılı olan Örencik ovasında bol sayıda Kapı Biçimli Mezar Taşı örneği bulunur. Aizanoi'dan uzak olan buluntu komplekslerine bakıldığında; Tavşanlı ve Moymul (Aizanoi'un 40 km kuzeyinde) arasındaki antik yerleşim yerlerinde, Çardaklı'da (antik kent Paloxen (?) yaklaşık 36 km kuzeyinde) ve Kırğıl yakınındaki Alianon Katoikia antik yerleşimde (Aizanoi'un 30 km batısında) Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait buluntuların görüldüğü anlaşılır (Waelkens, 1986: 48, 85 ve Lochman, 2003: 49) (Levha 2 Harita 2).

Bu buluntu merkezlerinde ele geçen buluntular, tipolojik olarak Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarına benzerlik gösterir. Ancak bununla birlikte bunlarda, Aizanoi'daki örneklerden farklı bazı ikonografik ayrıntılar yani yerel farklılıklar saptanır. Bu nedenle Kırğıl'ın bulunduğu alanda Aizanoi'un büyük atölyesinin bir şubesi bulunabileceği düşünülür. Bu şube, Aizanoi atölyesinden muhtemelen İ.S. 140'lı yıllar civarında ayrılır (Lochman, 2003: 49). Diğer bir deyişle Kırğıl'da yerel bir atölye vardır. Bu atölye Aizanoi'dan büyük ölçüde etkilensene bağımsız bir üretim gerçekleştirir (Waelkens, 1986:

48). Ancak ağırlıklı olarak Aizanitis'deki Kapı Biçimli Mezar Taşları, Aizanoi Antik Kentinde üretilir.

Kent atölyesinde üretilen Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerine işlenen betimlerdeki farklılıklar da dikkate alınmalıdır. Bu, bir yandan kent içerisindeki farklı alıcı kesimini diğer yandan bölgeyi yansıtır. Aizanoi kent atölyesinde işlenen Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde, nesne ve büstlerin nadir olarak görülmesi dikkat çekicidir. Bununla bağlantılı olarak üzerinde nesne ve büst betimi bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarına kent merkezine oranla köylerde (özellikle Yukarı Tembris Ovası sınırındaki köylerde) daha çok rastlanması (Lochman, 2003: 50), kırsal alan ve onun alıcı kesimi (Kapı Biçimli Mezar Taşlarını sipariş veren kesimi) arasındaki bağlantı ile daha kolay açıklanabilir. Kent atölyesi üzerinde kırsal alıcı kesimin etkisi, muhtemelen siparişlerin bildirim ve dolayısıyla ikonografik nesnelere ilgidir. Ayrıca bu durum, dolaylı yollardan tip gelişimlerine de katkıda bulunabilir. Kırsal kesimin ekonomik olarak kentten daha zayıf olduğunu varsayıldığında, kırsal kesimde daha ucuza mal edilen, daha basit olan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının üretilmesi şaşırtıcı görülmez (Lochman, 2003: 50).

Komşu bölgeler için Aizanoi'un önemi büyüktür; çünkü komşu bölgeler ilk olarak Aizanoi'dan etkilenilerek kendi sanatsal üretimlerini oluşturur. Doğu ve Güneybatı Aizanitis'e bitişik olan ve Dindymos Dağıyla birbirinden ayrılan Yukarı Tembris ile Hermos ırmak kolları üzerinde yer alan Kadoi antik kenti, kendi kent atölyelerini kurar. Bunlar kendi aralarında stil ve biçimsel yapı bakımından farklılıklara sahip olsalar da önemli ortak özellikleri de içerirler. Çünkü her ikisi de Aizanoi'un yüksek kaliteli üretiminin yerel varyasyonlarına geri gider. Ayrıca Aizanoi, Temenothyrai (bugün Uşak)

ve Akmonia'dan gelen Kapı Biçimli Mezar Taşlarının üretimi için de büyük önem taşır (Lochman, 2003: 51).

III.2. Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Kullanım Alanı

Aizanoi'da günümüze ulaşan çok sayıda Kapı Biçimli Mezar Taşı vardır. Bu taşların hepsi mezar geleneğiyle bağlantılıdır; ancak kullanım alanlarına bakıldığında çeşitlilik gösterdikleri görülür. Kapı Biçimli Mezar Taşları, mezar steli olarak kullanılabilen gibi bir mezar odası ya da tümülüsün önünde kapama taşı veya yalancı kapı olarak da kullanılabilir (Levha 32 Çizim 5-6).

Aizanoi'da yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının büyük bir kısmını, Kapı Biçimli Steller oluşturur. Aizanoi'daki Kapı Biçimli Steller, anıtsal bir mezar yapısının girişinin küçültülmüş varyasyonları olarak anıtsal anıt girişini sembolize eden ve daha ucuza mal edilen, mezar stelleridir (Drew-Bear, 2007: 12). Kapı Biçimli Stellerin dışında günümüze ulaşan Kapı Biçimli Taşların nasıl kullanıldığı ya da mezar yapılanması içerisinde tam olarak ne şekilde yer aldığı maalesef Aizanoi'da in situ halde hiçbir parçanın bulunmaması nedeniyle tam bilinmemektedir.

Jes, 1997'de yayımladığı "Gebaute Türgrabsteine in Aizanoi" başlıklı makalesinde dağınık şekilde bulunan buluntuların rekonstrüksiyonları sayesinde Kapı Biçimli Mezar Taşlarının kullanımına yönelik sonuçlar almaya çalışır. Jes, Arkaik Dönemde Tümülüs önlerinde ya da kenarlarında Kapı Biçimli Stel\Taşların yer aldığını (İkiztepe\Karaburun) ve Roma İmparatorluk Döneminde de bu tarz bir uygulamanın mümkün olabileceğini savunur. Günümüze birbirinden ayrı şekilde ulaşan Alınlık Taşları,

Yalancı Kapılar ve Kapı Desteleri parçalarındaki kenetleme izleri bu tarz bir uygulamanın var olabileceğine kanıt niteliğindedir (Jes, 1997: 242).

1997 yılında Aizanoi'un kuzey nekropolünde Roma İmparatorluk Dönemi Phryg Kapı Biçimli Mezar Taşları hakkında yeni veriler sağlayacak olan in situ halde malzeme bulmak için araştırma yapılır. Jes, 2001'de yayımladığı "Türgrabsteine in Aizanoi II: Fassadenmonumente mit Scheintür" başlıklı makalesinde bu araştırmalar sonucunda ele geçen verileri değerlendirir. Jes'e göre, Kapı Biçimli Mezar Taşlarının büyük bir bölümünde mimari bir cephe görünümü vardır. Jes, yaptığı rekonstrüksiyon demeleriyle de, nekropol alanı ve yerleşim yeri içerisinde yer alan mezar anıtlarının cephesi içerisine kapı biçimli bir taşın yerleştirdiği fikrini mümkün kılar (Jes, 2001b: 307-310). 1990 ve 1991 yıllarında Aizanoi'un güneybatı nekropolünde ortaya çıkarılan mezar odalarından ilkinde bulunan kalıntılar da bunu destekler niteliktedir. Bu mezar odasının girişinde in situ durumda iki kaide, taban plakaları, yan duvarlardaki destek delikleri ve mezarın girişinde kapı için bırakıldığı düşünülen bir girinti bulunur (Wulf, 1993: 527-531).

III.3. Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Tipolojisi

Aizanoi'dan gelen en erken mezar kabartmaları İ.Ö. I. yüzyıla tarihlenir. Bunlar, görünüşleriyle hala Hellenistik geleneği sürdüren İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli (Schaft) Stellerdir. Ancak bunlar az sayıda ve oldukça gösterişsizdir. Genel olarak, Phrygia'da sadece birkaç hellenistik stel vardır ve bunların erken dönem için Makedon göçmenler tarafından verilen siparişler olduğu düşünülür (Lochman, 2003: 29).

Geç Hellenistik Dönemde temel olarak üçgen bir alınlıkla sonlanan İnce/Dar Formlu Steller Phrygia'nın komşusu olan Lydia'da yaygındır. Özellikle Hermos vadisinde,

Helenistik Dönemden beri süregelen, bir stel üretimi söz konusudur. Lidya ve Phrygia, arasındaki "tampon bölge" ise Misya Abbaitis'dir. Büyük olasılıkla bu İnce/Dar Formlu Steller, Lydia'dan Aizanoi'ya Misya Abbaitis aracılığıyla gelir. Bu stellerin üretimi Lydia'da Hellenistikten beri süregelen bir gelenek olmasına karşın Aizanoi'da bunun tam tersine İnce/Dar Formlu Steller çok daha azdır.

Aizanoi'da ilk kez İ.S. I. yüzyılda Kapı Biçimli Mezar Stellerinin\Taşlarının üretiminde bir hareketlilik görülmeye başlanır ve İ.S. erken II. yüzyıldan itibaren Aizanoi'da mezar taşı üretiminde Kapı Biçimli Steller, baskın tür olur (Lochman, 2003: 29,30).

Waelkens; "Die kleinasiatischen Türsteine" isimli kitabında; Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarını ayrıntılı bir tipoloji içinde, üç ana grup altında (Tip C, L, M) toplam 14 (Tip C Aizanoi 1-6b, Tip L, Tip M 1-5) tipe ayırır (Waelkens, 1986: 46,47). Waelkens; daha sonra, MAMA IX içerisinde Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarını daha anlaşılır bir şekilde düzenler. Burada Waelkens, malzemeyi yedi ana gruba (Tip I – VII) ayırır. Bunun yanında, burada yeni malzeme ile birlikte Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarına eski çalışmalarında olmayan yeni bir tip (Tip II) ekler (Waelkens, 1988: xlv-xlviii).

MAMA IX'da Waelkens tarafından listelenen beş grup (Tip I, II, V, VI, VII) Kapı Biçimli Stellerle ilgilidir. Geri kalan Tip IV grubu Yalancı Kapılardan ve çoğu İ.S. I. yüzyıla tarihlenen Alınlık Taşlarından oluşturur (Waelkens, 1988: xlv-xlvi). Burada Alınlık Taşları, Kapı Biçimli Mezar Taşlarına dâhil edilmeden ele alınır. Waelkens, Alınlık Taşlarını ayrı bir kategoride değerlendirir. Waelkens da Jes gibi, alınlık taşlarının mezar odalarında yer aldığına dair bir rekonstrüksiyon düşünürse de, burada "makul çözüm"

olarak Alınlık Taşlarını ayrı bir anıt olarak açıklamayı tercih eder (Waelkens, 1988: xliv-xlvi). Waelkens, burada Alınlık Taşlarının büyük bir yapı kompleksi için pars pro toto³³ olarak kullanıldığı düşünür. Fakat Waelkens'in, küçük bir tümülüsün önünde veya üzerinde durduğu düşünülen bu taşların bir kaide üzerinde oturtulmuş olduğuna dair olan rekonstrüksiyonu Lochman tarafından yetersiz görülür (Lochman, 2003: 31). Bu konuda istenilen netliği ise Jes, ortaya koyar.

Jes'in araştırmaları; Alınlık Taşlarının tümülüs ya da mezar odasının ön cephesinde yer aldığı ve ayrı çalışılmış olan Kapı Destekleri ve Yalancı Kapılar ile bir bağlantı içerisinde olduğu yönündeki gözlemleri tamamen doğrudur (Jes, 1997: 239-242). Lochman da Jes'in ortaya koyduğu öneriyi benimser ve savunur (Lochman, 2003: 31). Dolayısıyla buradan çıkartılacak sonuç şudur: Alınlık Taşları tam anıtlar değildir, bileşenlerin yapı parçasıdır. Aynı zamanda bunlar birbirinden ayrı çalışılan kapı destekleri, kapı panelleri ve kaide plakası ile mezar cephesi içerisinde birlikte işlenmiştir.

Aizanoi ve Aizanitis'teki Kapı Biçimli Mezar Taşları iki temel kategoriye ayrılır: Birinci kategoride yapı taşları olarak birbirinden ayrı çalışılan ve mezar odası ya da tümülüslerin cepheleriyle bağlantılı olan Alınlık Taşları (Waelkens Tip IV), Yalancı Kapılar ile Kapı Destekleri; ikinci kategoride monolit Kapı Biçimli Steller yer alır. Böylece birinci kategori nesnelere oluşur, bu kategoride yer alan hiçbir mezar taşı parçası, kesinlikle in situ durumda bulunmamıştır. Bunların yakın bağlantıları göz önünde tutulduğundan, birlikte değerlendirilmeleri gerektiği düşünülür. İkinci kategorideki Kapı Biçimli Steller, kendi içinde İnce/Dar Formlu(Schaft) Kapı Biçimli Steller (Waelkens Tip Ia+b) ve Kapı Biçimli Naiskos Steller (Waelkens Tip V, VI a+b, VII) olmak üzere iki

³³ Bir nesne ya da kavramın, bir kısmının ya da tamamının nesne bağlamında temsil edilmesine pars pro toto denir.

farklı türe ayrılır. Ayrıca her iki stel tipi kendi içerisinde başka alt türlere ayrılır ve bunların kendi içlerinde karışık\özel formları bulunur (Lochman, 2003: 31-42).

III.3.1. Mezar Yapılarının Dış Cephesi İçerisine Yerleştirilen Kapı Biçimli

Taşlar: Alınlık Taşları, Destekler ve Yalancı Kapılar

İlk kez Jes tarafından, literatürde birbirinden ayrı çalışılan parçalar olarak Alınlık Taşları ve Yalancı Kapıları tanıtılır. Jes, bunların; üzerinde aynı bitkisel bezemelerin sergilendiği kapı destekleriyle bir kombinasyon oluşturduğu öne sürer (Jes, 1997: 231-250).

Alınlık Taşlarında alınlığın altında yer alan kapı lentoları üzerine işlenen bitkisel bezemelerin kapı destekleri üzerindeki bitkisel bezemelere benzerlik göstermesi, bunlar arasında yakın bir bağlantı olabileceğini gösterir. Bunun dışında Alınlık Taşlarının ve Kapı Desteklerinin sadece ön tarafının kabartmalarla bezeli olması, buna karşın diğer tarafların kaba, yani işlenmemiş bırakılması, alınlık taşlarının geriye doğru eğimli olması, üst eşiğin düzeltilmiş olması, alınlığın altında veya desteklerin üst taşıyıcılarında (yapının dikey destek elemanı) yüzeysel bağlantıların demir dişlerle oluşturulması, alınlığın alt kenarında dübel (matkap) deliklerinin olması ve arka yüzde ortak kenetleme izlerinin uyuşma göstermesi; Alınlık Taşları, Kapı Destekleri ve Yalancı Kapılardan oluşan mezar cephesi önerisini destekler (Jes, 1997: 234,235 ve Lochman, 2003: 33). Bu tarz mezar cepheleri opus incertum ile tamamlanan (Naumann, 1975: 346 ve Waelkens, 1986: 6) basit mezar odalarında ya da Jes'in önerdiği gibi tümülüslerin dromos cephesinde (Jes, 1997: 241-243) kullanılmış olmalıdır. Ancak kent nekropolindeki mezar anıtları kötü durumda ve arkeolojik buluntular da yetersiz olduğundan, cephe rekonstrüksiyonunda Alınlık Taşlarının ayrımını kesin olarak kanıtlamak mümkün değildir.

1991 yılında Aizanoi'un güneybatı nekropolünde bulunan "Amazonlar Lahdi" bu bağlamda sözü edilen mezar formunun oluşumu konusunda önemli veriler sağlar. Lahdin kısa\dar olan tarafında sembolize olarak giriş kapısı işlenmiştir. Kapı, bu dar tarafın tam ortasında iki sütun arasında yer alır. Kapının önünde iki basamak bulunur. Kapı ise ortadan iki kanada ayrılır. Dört fasadlı olan bu kapı girişi üzerinde sırasıyla dış sırası, düz silme ve inci dizisi bezemesi yer alır. Lahdin üstü semerdam şeklinde bir kapakla örtülüdür ve kapağın dar taraflarında birer alınlık bulunur. Burada alınlık içe doğru daralan silmelerle sınırlandırılır. Kapaktaki her iki alınlıkta üçer akroter yer alır ve palmetlerden oluşan bu akroterler spiral dizisi ile birbirlerine bağlanır (Türktüzen, 1992: 84; Türktüzen, 1993b: 519, 520). Lahdin tekne ve kapağının dar tarafında yer alan kapı, sütun ve alınlığın bu tarz oluşumu mezar odalarının ya da tümülüslerin ön cephelerinde bu tarzda bir oluşumun olabileceğini düşündürür.

İlk mezar cepheleri İ.S. I. yüzyılın başında üretilir (Jes, 1997: 244) ve bunlar bu yüzyılın sonunda daha da gelişir. Özellikle İ.S. yaklaşık 60 ile 90 yılları arasındaki dönemde bu tarz mezar cepheleri çok sayıdadır. Bu süreçteki Alınlık Taşlarının çoğu tarihleyici yazıtlar taşır. Bu alınlık taşlarının kademeli olarak kronolojik düzenlemesi daha göreceli bir duruma izin verir (Lochman, 2003: 33).

Literatürde, belgelenmiş en az 92 tane Alınlık Taşı vardır. Ancak Alınlık Taşlarına oranla günümüze ulaşan; Yalancı Kapılar ve Kapı Destekleri daha az sayıdadır. Bu durum da bir rastlantı olarak kabul edilemez. Erken dönemler için ön görülen görüş, Yalancı Kapı ve Kapı Destekleri olmaksızın Alınlık Taşlarının basit dikdörtgen form içerisinde yer aldığı yönündedir. Özellikle erken dönemlere tarihlenen, düz blok üzerine alınlığın kabartma şeklinde işlendiği, Alınlık Taşlarından yola çıkarak mezar odasının

girişinin ya açık bırakıldığı ya da basit, işlenmemiş bir taş plaka ile kapatıldığı düşünülür (Lochman, 2003: 33).

Günümüze ulaşan bütün Alınlık Taşları, ardışık zaman dilimleri içerisinde beş tür olarak sınıflandırılır:

I. evrede yer alan ilk Alınlık Taşları, dikdörtgen bloktan oluşur. Bu düz blok üzerine kabartma olarak akroterleri palmet şeklinde olan bir alınlık işlenir ve alınlığın altındaki kapı lentosu belirtilmez (Levha 34 Çizim 8). Bu halleriyle I. evrede Alınlık Taşları oldukça basit bir görünüm sergiler (Jes, 1997: 232). Bu Alınlık Taşlarının blok boyutları onların yapı taşı olarak kullanıldığını gösterir. Erken Alınlık Taşları, muhtemelen basit bir mezar cephesinin girişi üzerinde yatay şekilde duran lentoları oluşturur. Bu durum ayrıca bu tür alınlık taşlarının yer aldığı mezar girişlerinde, girişin açık bırakıldığını ya da daha fazla düzenlenmediğini gösterir. Bu evredeki Alınlık Taşlarında kabartma süslemeleri başlangıçta çok basittir. Basit bir çita ile üçgen şeklindeki alınlık ve altındaki ayırım belirlenir. Kabartma olarak işlenen alınlığın köşelerinde yarım palmet bezemesi yer alır. Alınlık eğiminin arka fonu ya tamamen boş bırakılır ya da tek tük bir motif ile bezenir (Lochman, 2003: 34).

Erken Alınlık Taşları İ.S. 62/63'e tarihlenir. Bu tarihten sonra dikdörtgen blok hafifçe sivrilmeye başlar ve bu gelişimle birlikte Alınlık Taşlarının II. evresi (yaklaşık İ.S. 60-80'li yıllar) oluşur (Levha 34 Çizim 9). Ancak bu evrede alınlık hala basit dekore edildiğinden bu taşların İ.S. I. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmesi gerektiği düşünülür (Lochman, 2003: 34).

İ.S. 60'lı yılların devamında Alınlık Taşları (II. evre) henüz çok az eğimli ve kaba açıdadır. Ancak bu süreçten sonra dikdörtgen bloğun ortası II. evreye paralel olarak III. evrede (yaklaşık İ.S. 70-80'li yıllar) (Levha 34 Çizim 10) daha da sivirmeye başlar. Son olarak IV. evrede (yaklaşık İ.S. 80-90'lı yıllar) (Levha 34 Çizim 11) alınlık taşları altına kapı lentosu\eşiği eklenir. Bu sürece kadar alınlığın alt tarafında bu, sadece aralıksız süren bir şeritle belirtilir (Jes, 1997: 234,235 ve Lochman, 2003: 34).

Kısacası başlangıçta mezar girişi üzerinde muhtemelen basit dikdörtgen şeklinde olan yatay bir blok bulunur; ancak zamanla bu blok şekil değiştirerek blok üzerine kabartma olarak işlenen alınlıkla paralel olarak sivirmeye başlar. Orijinal dikdörtgen bloğun şekil değiştirmesiyle kenarların yapısında ve arka tarafta da değişiklikler yaşanır. Artık bir düz blok söz konusu değildir. Blok, üst kısma doğru gittikçe incelmektedir. Ayrıca arka taraf kaba şekilde işlenirken ön taraftaki baskı yüzeyi pürüzsüz bir şekilde yontularak şekillendirilir.

İ.S. 80'lı yıllarda (V. Evre – yaklaşık İ.S.80-100) taş yüzeyinde alınlık gittikçe genişler ve altta neredeyse alınlık bloğunun tüm genişliğini kaplar duruma gelir (Lochman, 2003: 35) (Levha 34 Çizim 12).

Daha sonraki süreçte, kapı lentosu bulunan Alınlık Taşlarının yanında, başlangıçta açık olan girişi kapatmak için mezar anıtının girişini kapatan basit, işlenmemiş taş plaka yerine Yalancı Kapıların kullanılmaya başladığı düşünülür. Zira böylece birbirinden ayrı çalışılan Kapı Desteklerinin Alınlık Taşları ve Yalancı Kapılarla bütünleşmesi olağan bir hal alır. Ayrıca İ.S. yaklaşık 80 civarlarında bu alınlık türünün egemen olduğu dönem içerisinde, bu taşların kapı lentoları üzerinde yer alan bezemelerin Kapı Biçimli Naiskos Stellerin kapı çerçevesindeki bitkisel bezemelerle benzerlik

gösterdiği saptanır. Buna göre kapı lentolu Alınlık Taşları, mezar cephesi gibi, kapı çerçevesi olan Kapı Biçimli Naiskos Stellerle de özdeştir (Lochman, 2003: 35).

Aizanoi'da özel form olarak "İkiz Alınlıklı Taşlar"la da karşılaşılır. Bu tarz taşlarda iki alınlık aynı blok üzerinde yer alır. Genellikle bunlardan biri kadın diğeri erkek içindir. Zira aile üyeleri, özellikle de evli çiftler, genellikle aynı mezar içerisine gömülür. (Lochman, 2003: 35).

Bilinen bütün Kapı Destekleri dağınık bir şekilde Çavdarhisar'a bağlı, Hacıkebir ve Zobu köyleri arasındaki alanda bulunmuştur ve bunların çoğu günümüzde Çavdarhisar'daki Açık Hava Müzesinde sergilenmektedir. Ayrıca günümüze ulaşan bütün parçaların üzerinde kıvrıklal bezemesi görülür. En eski Kapı Desteği parçaları, Geç Augustus Dönemine; sonrakiler ise İ.S. I. yüzyıldan İ.S. II. yüzyıla geçiş dönemine aittir. Yaklaşık olarak İ.S. 20-100 yıllarında bir süreçte görülen Kapı Destekleri, aynı zamanda, zamansal olarak Alınlık Taşlarından türetilen mezar cephesi çerçevesini de doğrular. Bu durumda çoğu kapı desteği, kapı lentoluyla birleştirilmiş olan bir Alınlık Taşı (IV. ve V. evre) taşımak zorundadır. Çünkü kapı lentolu Alınlık Taşlarında lento üzerinde yer alan bitkisel bezemelerle Kapı Desteklerindeki bezemelerin benzerlik göstermesi aralarında bir bağlantı olması gerektiğini ortaya koyar (Jes, 1997: 244). Ayrıca erken dönem Kapı Destekleri için, uygun Alınlık Taşları yoktur. Bu buluntu boşluğu, kapı lentolarının Alınlık Taşlarından ayrı olarak çalışıldığı varsayımıyla açıklanabilir. Çünkü Alınlık Taşları, arada aracı olmadan da destekler üzerine oturtulabilir. Bu yüzden burada bunların plaster olarak (daha ziyade bir kapı çerçevesi olarak), işlendiği de dikkatte alınmalıdır (Jes, 1997: 235,236 ve Lochman, 2003: 35). Ayrıca Alınlık Taşlarının lentoları üzerindeki yazıtlar İ.S.

I. yüzyılın II. yarısını verdiğiinden ayrı işlenen Alınlık Taşları, Kapı Destekleri ve Yalancı Kapılardan oluşan mezar cepheleri de bu sürece tarihlenir (Jes, 1997: 246)

Alınlık Taşları ve Kapı Destekleriyle bağlantılı olduğu saptanmış 16 Yalancı Kapı bulunmuştur. Bunların çoğu İ.S. I. yüzyılın son yirmi yılından daha önceye tarihlenmez. Yani bunlar İ. S. I. yüzyılın geç dönem mezar cephelerinde, kapı lentolu bir Alınlık Taşı altında yer alırlar. Bu da daha önce mezar girişinin genellikle sadece taş bir plaka ile kapatıldığı yönündeki varsayımı doğrular (Lochman, 2003: 35).

III. 3.2. Kapı Biçimli Steller

Kapı Biçimli Mezar Stelleri iki ana gruba ayrılır:

İlk grubu İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller oluşturur. Bunlar ince/dar basit plaka şeklindedir. Bunlar da kapı, tektonik uyum olmaksızın ya sadece alınlıkla taçlandırılır (Waelkens Ib Grubu) ya da alınlığın yanı sıra plaster ve standart pervazlar tarafından çevrelenir (Waelkens Ia Grubu) (Waelkens, 1988: xliv-xlvi ve Lochman, 2003: 36) (Levha 35 Çizim 13).

İkinci grubu Kapı Biçimli Naiskos Steller oluşturur (Levha 36 Çizim 14-15) (Waelkens Tip V-VII Grubu, bunun altında Tip II de saklıdır). Bu stellerde kapı; plaster ve alınlıkla oluşturulan naiskos içerisine yerleştirilir. Bu steller, Roma İmparatorluk Dönemine damgasını vuran stellerin en tutarlı tipini oluşturur. Bu nedenle çalışma içerisinde İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller ile Kapı Biçimli Naiskos Steller birinden ayrıştırılarak tanıtılır. Her iki stel türü arasındaki diğer bir fark, İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stellerin alt taraflarında bir çıkıntının yer almasıdır. Bu çıkıntı ile İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller zemine çakılır. Kapı Biçimli Naiskos Stellerde ise bu tarz bir çıkıntı

yoktur. Ancak Kapı Biçimli Naiskos Stellerde özel hazırlanan bir kaide üzerine oturtulur (Lochman, 2003: 36). Bu tarz özel hazırlanmış olan taban plakaları yani kaideler büyük ölçüde korunmuştur. Bu kaideler üzerinde akıtma oluğu bulunan libasyon çanağı yer alır. Bu oluk, mezar taşının kurulumundan sonra yapılır ve (II. bölümde de belirtildiği gibi) bunun aracılığıyla mezar içerisindeki ölüye sıvı sunu yapılması sağlar (Naumann, 1975: 344, Jes, 1997: 240 ve Lochman, 2003: 36).

III. 3.2.1. İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller

İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller, Kapı Biçimli Naiskos Stellerden daha eskidir. Mezar yapısıyla bağlantılı olan Kapı Biçimli Mezar Taşları İ.S. I. yüzyılın ilk üç çeyreğinde görülür. Bu yüzyılın dördüncü çeyreğinde, Kapı Biçimli Steller ilk kez ortaya çıkar. Bunların en erken olanları ise İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stellerdir (Tip I). İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller (Tip I: Tip C Aizanoi I) kendi içerisinde türlere ayrılır: Tip Ia ve Tip Ib.

Tip Ia olarak adlandırılan türde kapı, alınlığın yanı sıra ek olarak plater ve standart pervazlar tarafından da çevrelenir (Levha 35 Çizim 13). Yüksek plater tarafından çerçevelenen ve bir alınlıkla taçlandırılan günümüze ulaşmış beş stelin hepsi Tip Ia'nın en erken temsilcilerini oluşturur.

Tip Ib olarak adlandırılan türde ise kapı, tektonik uyum olmaksızın sadece alınlıkla taçlandırılır (Levha 35 Çizim 13). Yani bu türde kapı platerlerle çevrelenmez. Bu nedenle Tip Ib stelleri daha da basit bir form çizer (Waelkens, 1988: xliv).

Her iki türde stel, tamamen plastiksel ve kalın olan Kapı Biçimli Naiskos Stellerinin aksine daha ince bir plakadan oluşur. Ayrıca Kapı Biçimli Naiskos Stellere

nispeten bu tip steller daha uzundur. Bu nedenle bu steller biçimsel olarak Hellenistik Dönemin İnce/Dar Formlu Stelleri anımsattır. Ayrıca bu stellerin gelişimi ile yapı parçaları ayrı ayrı tamamlanan mezar cepheleri içerisine yerleştirilen Kapı Biçimli Taşlar, sıkı bir etkileşim içindedir. Bu stellerdeki üç köşeli alınlık ile alınlık taşlarının son (V.) evresindeki alınlık taşlarındaki alınlık formu benzerlik gösterir (Lochman, 2003: 36, 37).

III. 3.2.2. Kapı Biçimli Naiskos Steller

Aizanoi'da sayısız, Kapı Biçimli Naiskos Stel örneği vardır. Kısa bir süreliğine mezar cepheleri içerisine yerleştirilen Kapı Biçimli Taşlar ile İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller ve Kapı Biçimli Naiskos Steller paralel üretilir. Ancak İ.S. II. yüzyılın başında Kapı Biçimli Naiskos Steller diğer bütün tiplerin yerini alır.

Mezar cephelerinde; alınlık, plasterler ve yalancı kapı gibi yapı öğeleri birbirinden ayrı çalışılırken, Kapı Biçimli Naiskos Stellerde; bunların hepsi tek bir blok üzerinde yontularak işlenir. Bu nedenle Kapı Biçimli Naiskos Stellerin büyük boyutlu mezar anıtlarının (içersine Kapı Biçimli Taşların yerleştirildiği) cephelerinden türetildiği ön görülür. Zira Kapı Biçimli Naiskos Steller, tümülüs cephelerindeki kapılarla biçimsel olarak benzerlik gösterir ve buralarda özdeş alınlık formları göze çarpar. (Waelkens'in Tip VI-VII: Tip C Aizanoi 2-6) (Waelkens, 1986: 46,47 ve Waelkens, 1988: xlv-xlviii).

Kapı Biçimli Naiskos Stellerin çoğunda yan kenarlar ve arka yüzey kaba işlenir. Bu durum mezar yapıları içerisine yerleştirilen alınlık ve destek taşlarının kaba olarak işlenen bağlantı yüzeyinin bir eklentisi olarak açıklanabilir. Ancak bu seferde akılda başka varsayımlar oluşur. Belki de erken tek bir bloktan yontularak oluşturulan steller,

Alınlık Taşları ve destekler gibi tümülüslerin önünde yer almaktadır ve daha sonra bağımsız duran steller halini almıştır (Lochman, 2003: 37).

Waelkens, Kapı Biçimli Naikos Stellerini kendi içerisinde benzer dört tipe ayırır: Bunlardan üçgen alınlıklı Tip V, üçlü çerçeve ile karakterize edilir. Tip VI' da düz kapı eşiği ve üçgen alınlık yerine Suriye tipi bir alınlık görülür. Tip VII, Tip VI benzerdir. Tek fark, Tip VII'de plasterlerin üzerinde bitkisel bezemeler yerine yivlerin yer almasıdır (Waelkens, 1988: xlv-xlviii). Bu çalışmada ise, Kapı Biçimli Naikos Steller iki türe ayrılmış olarak (Lochman gibi) incelenecektir³⁴.

III. 3.2.2.1 Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Steller

Bir taş bloğunun üçgen alınlık şeklinde yontulması, ilk kez İ.S. 80'li yıllarda gerçekleşir. Bağımsız duran Kapı Biçimli Naikos Stellerde de görüldüğü gibi, cephelerinin zenginleştirilmesiyle plastiksiz kapı lentosu ve birbirinden ayrı çalışılan desteklerin oluşturduğu çerçeve üzerinde alınlık, yapının yüksek tektonik formunu meydana getirilir. Bu durum, taş işleme atölyesindeki iç kalkınmayla ya da ekonomik şartlarla bağlantılıdır (Lochman, 2003: 37). Keza bu steller, büyük boyutlu mezar anıt cephesinin daha ucuza mal edilen varyasyonları olarak üretildiğinden biçimsel olarak anıt cephelerini anımsatır. Ancak bu stellerin üzerindeki ihtişam (görsellik) sınırlıdır. Bunların bazen çok gösterişsiz işlendiği örneklerde mevcuttur. Fakat burada önemli olan, mekânsal ve mali olarak, tasarruf sağlamaktır. Zira yeraltı mezarı üzerine dikilen bağımsız mezar taşı, yer üstünde inşa edilen bir mezar odası veya yığıntı bir tümülüsten daha az yer kaplar. Çevre köylerde bulunan çok sayıdaki sade stel, erken Kapı Biçimli Naikos Stellere örnek

³⁴ Bu iki stel türü II. Bölümde Tip C olarak adlandırılan stellerin çeşitleri olarak değerlendirilebilir.

teşkil eder. Bu da, köylerde ekonomik faktörlere bağlı olarak bunların tercih edildiklerini gösterir.

Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde belirgin olan özellikler; üçgen alınlık ve kapının üç tarafını saran çerçevedir (Levha 36 Çizim 14). Bu tipte alınlık, Alınlık Taşlarının IV. evre özelliklerini yansıtır. Çerçeve ise ya kıvrıklal bezemeliyle bezenir ya da şerit ve fascialarla çevrelenir. Böylece alınlık altındaki kapı lentolarında hem bitkisel bezeme şeritli hem de fascialı, her iki dekorasyon türü görülür. Zira İ.S. 80’de belirli bir zaman dilimi içinde ayrı çalışılan Alınlık Taşları ile Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller birlikte üretilir. Bu nedenle bu stellerde de ya fascialı giriş ya da bitkisel bezemeli frizleri olan kapı lentolarının görülmesi doğaldır. Alınlık Taşlarında olduğu gibi, İ.S. 80’li yıllarda, Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerinde de başlangıçta dar olan alınlığın daha sonra neredeyse stelin tüm genişliğini kapladığı ve eğimine göre taş daha çok çıkıntı yaptığı gözlemlenir (Lochman, 2003: 38) (Levha 36 Çizim 14). Böylece Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin kendi içinde iki türü (Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip Ia ve Ib) oluşur.

Zaman içerisinde, Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin karışık formları oluşmaya başlar. Bu karışık formlar, İ.S. 80-100’de nispeten kısa sürede ortaya çıkar (Lochman, 2003: 38). Örneğin günümüze ulaşan bazı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde alınlığın altında bir arşitravin yer aldığı, bazılarında ise kapı etrafını saran üçlü çerçevenin olmadığı görülür. Bazı durumlarda ise üst kısmında üçgen, basit şekilde çerçeveli olan alınlık bloğu ve bunun altında, İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stellere benzeyen karışık bir form görülür. Bunlar dışında özel formlu, iki kapı alanı bulunan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde görülür. Bu tarz naiskos stellerde iki, üç ya da duruma göre dört

kapı bulunabilir. Bu tarz özel formlu stellerin çoğu İ.S 150 ve 180 civarına tarihlenir. Bu yüzden bunlar üzerinde Suriye tipi alınlıkta yer alabilir. Nitekim günümüze ulaşan sadece üç örnek (Gediz, Ilıcıkviran ve Çavdarhisar) üçgen alınlıklıdır (Lochman, 2003: 39).

Kısacası temelde form aynı kalmak koşuluyla bir takım eklenti ya da çıkarımlarla Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerin karışık ya da özel formları oluşturulur. Bu tarz karışık formlar, Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerin hem Ia hem de Ib türünde yer alır.

III. 3.2.2.2. Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Steller

Kapı Biçimli Naikos Stellerde İ.S. 130 civarlarında değişim yaşanır ve üçgen alınlığın yerini Suriye tipi alınlık alır (Kapı Biçimli Naikos Stel Tip II) (Levha 36 Çizim 15). Ayrıca oluşturulan bu yeni türde Üçgen Alınlıklı Naikos Stellerde görülen kapıyı üç taraftan saran çerçevenin yerini sütun başlıklı plasterler alır (Waelkens, 1986: 47; Lochman, 2003: 40). Ayrıca bu çerçevenin üstteki “rahatsız edici”, fonksiyonsuz enine bölümünün yerini de gömme lento işlenir. Suriye tipi alınlıklar için karakteristik bir özellik olan kemer, sütun başlıkları üzerine oturtulur. Böylece kemer ile kapı lentosu arasındaki kısımda yarım daire şeklinde bir boşluk (Lunette) oluşur. Bu, Suriye tipi alınlıklı tapınakların kemer formlu alınlığına benzerlik gösterir. Anadolu mimari anıtlarında Suriye tipi alınlıklar, Hadrianus Dönemiyle birlikte görülmeye başlar. Suriye tipi alınlığın güzel ve aynı zamanda şimdiye kadarki en eski örneği, Ephesos'taki Hadrianus Tapınağı'nda (İ.S. 117/18) görülür. Suriye tipi alınlık, Aizanoi'daki ikinci tip Kapı Biçimli Naikos Stellerin mimari aurası için tipiktir. Ayrıca Suriye tipi alınlıklar, anıtsal mimariden mezar stellerine doğrudan yansıyan unsurlar olduklarından, ikinci tip Kapı Biçimli Naikos

Stellerde anıtsal yapıların yansıması olan süslemelerin görülmesi doğaldır (Lochman, 2003: 40).

Bu türün görüldüğü, bütün mezar kabartmaları (sadece Aizanoi değil, aynı zamanda bütün Anadolu'da) İ.S. 120'den sonrasına tarihlendirildiğinden Suriye tipi alınlık motifi gerçek bir kronolojik kanıt sunar.

Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin, alınlık kısmında iki farklı tasarım olduğu bilinir. Basit ve daha eski olan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin birinci türünde (Tip IIa) (Levha 36 Çizim 15), alınlığın üzerlerine herhangi bir silme oturtulmadığından alınlık eğiminde hiçbir bordür bulunmaz. Bordür; ilk kez Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türünde, (Levha 36 Çizim 15) (Tip IIb) İ.S. 140'lı yılların ortasında, kullanılır. Birinci türde sütun başlığı üzerindeki kemer ve bağlantı yüzeyinde sadece fascia yer alır. Bu tür Kapı Biçimli Naiskos Stellerde silme, akroter ve bitkisel bezemeler için arka zemin oluşturan kenarsız alınlık eğimleri, üçgen alınlığın dolaylı sonucudur. Kemer üzerindeki alınlık yüzeyi, ikinci türde sima tarafından yukarıda kapanır (Tip IIb). Bununla tektoniğin en yüksek seviyesine ulaşılır. Çünkü artık tapınak gibi, bir cephenin hemen hemen tüm elemanları dikkate alınır. İ.S. 150'e doğru Zeus Tapınağının bitimiyle bağlantılı olan bu gelişim, Aizanoi'daki mezar taşı üretiminin en üst noktasını gösterir. Çünkü kentteki mezar taşı üretimi, anıtsal bina yapımında, yaşanan gelişmeleri hemen hemen aynı oranda takip eder (Lochman, 2003: 40, 41).

Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türü, İ.S. II. yüzyılın sonuna doğru, Aizanoi'daki Kapı Biçimli Stellerinin üretimi yavaş yavaş ortadan kalkıncaya kadar kullanırken birinci, simasız olan türü İ.S. yaklaşık 165'e kadar görülür.

İ.S. erken III. yüzyıldan kalan Kapı Biçimli Naikos Stel örneği çok azdır ve var olanların de dejenere olması daha basitleştirildiklerini gösterir.

Her iki türün plasterleri genellikle bitkisel bezeme ile bezenir. Ancak bununla birlikte yivli plasterlere sahip olan örnekler de³⁵ vardır. Fiyat bakımından yivli plasterlere sahip steller, bitkisel bezemeli stellerden daha ucuza mal edildiğinden genellikle köylü halk tarafından tercih edilir ve buna bağlantılı olarak da bu steller genellikle köylerde bulunur. Bunlar ayrıca bitkisel bezemeli olan stellerinden zamansal olarak daha dar bir süreçte görülürler ve İ.S. 150'li yılların ortasında yavaş yavaş son bulurlar (Lochman, 2003: 37, 41) .

Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerde olduğu gibi Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerin de karma ve özel formları tespit edilir. Örneğin bazı örneklerde alt kısmın üç tarafı çerçevesidir. Bunlar bu halleriyle Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel özelliği yansıtır. Ayrıca bu stel türünde, Suriye tipi alınlıkla bağlantılı olarak ya da bir kemer formu yardımıyla üçgen alınlık yer alabilir. Bu tarz değişiklikler tamamıyla geleneksellikle bağlantılı olduğundan, bu karışık formlarda kendine has bağlantı noktaları kolaylıkla anlaşılır (Lochman, 2003: 41).

Tapmağın bulunduğu höyüğünün set duvarının kuzeybatısında bulunan benzer bir örnek, Aizanoi'daki anıtsal Kapı Biçimli Naikos stellere kanıt olarak gösterilir. Burada kapı, üçlü bir çerçeveye sahiptir ve bu çerçeve üzerinde, üçgen alınlık yerine Suriye tipli alınlık yer almaktadır (Lochman, 2003: 41).

³⁵ Waelkens, bunları ayrı bir tip olarak (Tip VII) ele alır.

Alınlık Taşları ve Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde olduğu gibi Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde de iki veya üç kapı betimi yer alabilir. Günümüze ulaşan bir örneklerden yalnızca biri üzerinde dört kapı betimi işlenmiştir. Bu stellerin çoğu köylerde bulunur, bunlara erken örneklerde dâhildir (Lochman, 2003: 41).

Kapı Biçimli Naiskos Stellerin her iki türünde alınlıklar kabartma bezelidir. Aizanoi'dan gelen bazı örneklerde, steller dikdörtgen bir plaka formuna sahiptir. Bunlarda alınlıklar arasında yer olan boşluklar kabartmalarla doldurulur (Lochman, 2003: 42). Bu tarz bloklar, Waelkens'in daha önce önerdiği gibi odalı bir Heroon'un önünde yer alabilir (Waelkens, 1986: 6). Ayrıca Jes'in yaptığı rekonstrüksiyonla da Heroon ya da tümülüs cephesine Kapı Biçimli Naiskos Stellerle benzerlik gösteren Kapı Biçimli Taşların yerleştirilmesi mümkün kılınmıştır (Jes, 2001b: 300, 301).

IV. AIZANOİ KAPI BİÇİMLİ MEZAR TAŞLARININ BEZEMELERİ

Aizanoi'da, Kapı Biçimli Mezar Taşları türleri, İ.S. yaklaşık 70/80 yıllarından başlayarak İ.S. II. yüzyıldan III. yüzyıla geçiş sürecine kadar, yoğun olarak görülür³⁶. Ancak bu zengin malzemenin büyük bir kısmı, Flaviuslar ve Antoninuslar Dönemi (Geç Hadrianus -Erken Antoninus Dönemi/yaklaşık İ.S. 130-160) arasında oluşur (Lochman, 2003: 52).

Aizanoi'da, Zeus Tapınağının³⁷ yanı sıra aynı süreçte tiyatro, stadyum ve Agora gibi diğer kamu binalarında yapılması, kentte yoğun bir inşaat faaliyeti yaşandığını gösterir. Bu tarz inşaat faaliyetleriyle oluşan büyük mermer atölyesinin, muhtemelen aynı atölyede yapılan mezar taşlarının üretimi üzerinde de hissedilir etkisi vardır. Zira yapılan incelemeler sonucunda Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerindeki bezemelerin anıtsal yapılar üzerindeki bezemelerle benzerlik gösterdiği kanıtlanır³⁸ (Jes, 1997: 244). Aizanoi'daki anıtsal yapılar doruk noktasını Hadrianus Döneminde yaşar ve Kapı Biçimli Stellerin en popüler tipi olan Kapı Biçimli Naiskos Steller de bu sürede ortaya çıkar. Aizanoi atölyelerinde üretilen Kapı Biçimli Mezar Taşlarının alınlık ve kapı destekleri üzerinde görülen zengin kıvrıklal bezemeleri, anıtsal yapıların kıvrıklal bezemeli dekorasyonuna benzerlik gösterir. Bu benzerlik, aynı taş ustalarının hem büyük anıtsal yapıların hem de

³⁶ Kapı biçimli mezar taşlarıyla ilgili ilk kapsamlı yayını Waelkens yapar. Waelkens, kapı biçimli mezar taşlarının üretim dönemi olarak, İ.S. erken I. yüzyıldan İ.S. erken III. yüzyıla kadar olan zaman aralığı verir. Ancak Waelkens'in oluşturduğu kronoloji görecelidir. Çünkü Waelkens, tarihsel olarak yanlış bir varsayımda bulunur. Bu nedenle Waelkens'in oluşturduğu kronolojide yaklaşık 50 sene daha geç giden bir düzenleme yapılması gerekir. Wörrle'nin eldeki yazılı kalıntılara göre Aizanoi için ortaya koyduğu yeni tarihleme ile en erken kalıntılar, Augustus değil, Sulla Dönemine tarihlenir. Ayrıca Wörrle'nin yaptığı düzenlemeden sonra Aizanoi'daki erken Kapı Biçimli Mezar Taşı kalıntıları, Geç Augustus Dönemi ile İ.S. II. yüzyıla geçiş süreci arasındaki zaman aralığına tarihlenir. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Wörrle 2006, 65-81.

³⁷ Zeus Tapınağı, Aizanoi'un ekonomik anlamdaki en üst düzeyine ve burada yaşanan yoğun inşaat faaliyetlerine kanıt olarak gösterilebilecek en iyi örnektir.

³⁸ Hadrianus ve Antaninus Dönemi Kapı Biçimli Mezar Stelleri üzerindeki bezemeler, Zeus Tapınağının mimari süslemeleriyle benzerlik gösterir. Ayrıca Zeus tapınağı ve tiyatro/stadyum kompleksi arasında yapılan karşılaştırmalarda da her ikisinde benzer betimlerin yer aldığı tespit edilir.

Kapı Biçimli Mezar Taşlarının mimari süslemelerinin yapımında çalışılmış olabileceğini gösterir (Waelkens, 1986: 48; Jes, 1977, s. 244; Köse, 2008: 754). Bu nedenle Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının zengin ve kaliteli bezemelerinin mimari plastik açısından da değerlendirilmesi gerekir. Nitekim ancak bezemelerin şekilsel değişikliklerinin incelenip değerlendirilmesi sonucunda; güvenilir rölatif bir dizin taslağı oluşturulabilir. Aizanoi ve Aizanitis mezar kabartmalarının tarihlenmesi için ilk kez Waelkens böyle bir denemede bulunur³⁹ (Waelkens, 1986: 48). Ancak Waelkens'in oluşturduğu kronolojik çerçeve problemlidir olduğundan Lochman yeni bir zaman dilimi oluşturur ve bu süreci, en geç İ.S. I. yüzyılın II. çeyreğinden İ.S. II. yüzyılın IV. çeyreğine kadar olan zaman aralığına yerleştirir (Lochman, 2003: 43).

IV.1. Bitkisel ve Geometrik Bezemeler

Bitkisel bezemeler, Kapı Biçimli Mezar Taşları için oluşturulabilecek rölatif bir kronoloji için önemli veriler sağlar. Ancak kendi içinde farklılık gösteren bitkisel bezemelerin sınıflandırması bilinçli bir şekilde yapılmalıdır. Zira bir bitkisel bezemenin, aynı süreçte basitleştirilmiş bir şekliyle de karşılaşmak mümkündür. Bu hususta dışarıdan gelen bir heykeltıraşın kişisel tarzı önemli bir rol oynayabilir. Ancak rölatif bir kronoloji için burada, sadece temel farklar ve bitkisel bezemenin temel ilkeleri ele alınmalıdır.

Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait en erken kalıntılar Alınlık Taşlarıdır ve dolayısıyla bitkisel bezemenin en erken örneklerine de Alınlık Taşları üzerinde rastlanır. Erken Alınlık taşları dikdörtgen blok şeklindedir ve bunlar üzerinde bezemeler seyrek olur. Genel olarak, bu taşlarda alınlık akroterleri "*palmet*" şeklinde işlenir. Tepe akroterinde, iki

³⁹ Waelkens, burada tarihsel motif gelişiminden söz eder ve her bir parçayı düzenleyerek bir çerçeve oluşturur.

yarım palmetin ortada karşılıklı işlenmesiyle oluşan bir palmet bezemesi yer alırken köşelerde yarım palmet bezemesi bulunur (İ.S. 20-75). Palmetler, taç yaprakların yönüne göre açık ya da kapalı olarak tanımlanır (Can, 2005a: 21). İ.S. 80-90'da Alınlık Taşları altına kapı lentosu\eşiği eklenmesiyle birlikte burada bazen palmetlerden oluşan bir bezeme frizinin de görüldüğü olur (Lochman, 2003: 34; Başaran, 1995: 65-69⁴⁰).

Aizanoi ve Aizanitis Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde en çok karşılaşılan bitkisel bezemeler, kıvrıkdal (ranken) bezemeleridir. Dönemin büyük boyutlu mimari yapıları üzerinde de işlenen kıvrıkdal bezemesi, tamamen bitkisel unsurlardan oluşan bir bezeme türüdür. Kıvrıkdal bezemesinin temel yapısını; bir merkezi motiften çıkıp iki yana doğru dalgalanarak uzayan ana dal ve ana daldan çıkarak ters yönde dairesel kıvrılan uçları bitkisel rozetli yan dallar oluşturur. Bazen hem ana dalı hem de yan dalları kılıf-yaprak demetleri kaplar (Levha 37 Çizim 16). Kıvrıkdal bezemelerinde zaman zaman merkezi motifin görünümü, dalların yönü veya rozetlerin yapısı bakımından farklı türlere rastlanır (Can, 2005a: 20, 134).

Kıvrıkdal bezemeleri rölatif bir kronoloji oluşturur. Aizanoi ve Anadolu'nun geri kalan bölgelerinde bulunan anıtsal yapılardaki kıvrıkdal bezemesi örnekleriyle benzerlikleri sayesinde Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerindeki kıvrıkdal bezemeleri de zamansal bir çerçeve içerisinde oturtulabilir. Nitekim yayımlanan Hellenistik ve Roma

⁴⁰ Başaran'a göre Aizanoi Zeus Tapınağı ile Tiyatrosunun palmet bezemeleri benzerdir. Zeus Tapınağında üç yapraklı kapalı palmet motifi kullanılmıştır. Ayrıca Teos Tiyatrosundaki palmet bezemeleriyle Aizanoi tapınağının kuzeyinde yer alan Hamam-Gymnasium kompleksinin bezemeleri de benzerdir. Hatta Aizanoi Hamam-Gymnasium kompleksinin bezemeleriyle Yenice'de bulunan kalıntılar üzerindeki bezemeler tek bir elden çıkmış gibi benzerdir.

İmparatorluk Dönemi mimari süslemelerine yönelik çok kapsamlı monografiler bu tarz çapraz karşılaştırmalar için iyi bir temel oluşturur⁴¹.

İ.S. 80'li yılların ortasına doğru Alınlık Taşları üzerindeki orta akroter olarak işlenen palmet bezemesinden köşe akroterleri olarak işlenen yarım palmet bezemelerine doğru ilerleyen kıvrıkdal bezemeleri görülür. Ayrıca Aizanoi'da mezar anıtlarının cephesinde yerleştirilen Kapı Desteklerinde, Kapı Biçimli Taşlarla Kapı Biçimli Naiskos Stellerin alınlık simalarında ve kapı çerçevelerinde de kıvrıkdal bezemelerine rastlanır. Kıvrıkdal bezemelerinden ağırlıklı olarak görülen, kıvrıkdal bezemesi türü "S" formulu, kavisli, akanthus yapraklı kıvrıkdal (caulisranken) bezemesidir. Bu bezemenin temel formunda "S" şeklinde akanthus dalları bir araya gelir (Lochman, 2003: 34, 44).

Anıtsal mimarisi frizleri içerisinde İ.S. I. yüzyıldan itibaren akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemeleri görülür (Schocka, 1998: 291-307⁴²; Can, 2005a: 21). Aizanoi ve Aizanitis'teki mezar kabartmalarında yer alan akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemeleri, anıtsal yapılardaki bezemelerle benzerlik gösterir.

Erken örneklerde, alınlık simalarında ve kapı lentolarında yer alan kıvrıkdal bezemesi, özellikle uzatılmış, alçak dalgalar şeklinde işlenir. Ancak kapı destelerine ya da kapı çerçevesine bakıldığında bunlara oranla daha geniş, toplu, dairesel dalga formulu kıvrıkdal bezemelerinin işlendiği görülür. Nitekim bunlar anıtsal yapılar içerisinde yer alan destek bezemeleriyle paralellikler gösterir. Başlangıçta coğrafi konum farklılıklarına bağlı olarak arada yaşanan bu farklılıklar, alınlık eğimi üzerinde de dairesel formulu akanthus

⁴¹ Fr. Rumscheid, Küçük Asya'daki hellenistik mimari süslemeleri araştırır, buna paralel olarak benzer bir araştırmayı G. Schörner gerçekleştirir. G. Schörner, Roma kıvrımlı dal bezemesiyle bezeme frizlerini, İperium Romanum'un batısındaki erken, orta ve geç imparatorluk dönemi mimari süslemelerini araştırır.

⁴² Schocka; Traianus ve Hadrianus Döneminde Roma ve Anadolu kentlerindeki mimari değişikliklerden bahseder. Bu değişimler de dolaylı olarak mezar taşları üzerindeki kıvrımlı dal bezemelerine yansır.

yapraklı kıvrıkdal bezemesinin görülmesiyle birlikte yok olmaya başlar (Lochman, 2003: 45).

Akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemesinin temel gelişimine bakıldığında, ilk önceleri, bir merkezden çıkan ince dalın çentiklenmiş akanthus yaprakları ile birlikte kıvrılarak ilerlediği görülür. İ.S. 80'e kadar ana dal, bir huniden filizlenerek ilerlerken, bu tarihten sonra çanak yapraklardan filizlenerek ilerlemeye başlar. İ.S. 90'dan itibaren başlangıçta pürüzsüz olan ana dal çentiklenir. Böylece düz yüzey parçalanarak çok sayıda girintiyle bezeme hareketlendirilir ve ışık gölge etkisi yaratılır. Ayrıca bu tarihten sonra akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemesinde akanthus yapraklarına bir kaplama (hüllblätter⁴³) eklenir (Lochman, 2003: 45).

Kıvrıkdal bezemeleriyle, tamamen doldurulmuş olan bezeme frizi Hadrianus Döneminde (Can, 2005a: 72-90) dolgunluğa ulaşır. Ancak daha sonra bu dolgunluk tekrar belirgin şekilde geriler. Gelişimin sonunda dar şeritler içerisinde dairesel dalga formunda uzanan kıvrıkdal bezemeleri, çentiklenerek işlenir; ancak ana dal iç içe daha gevşek şekilde dürülür (Lochman, 2003: 45).

Kaliteli olan erken kıvrıkdal bezemeleri, mezar anıtlarının cephelerine yerleştirilen Kapı Destekleri üzerinde görülür.⁴⁴ Çavdarhisar'daki açık hava müzesinde yer alan erken kapı destekleri üzerinde (Jes'in aktardığı gibi) art arda filizlenen yan dallar görülür. Hellenistik stilde olan bu bezemelerde bir veya daha fazla akantus yaprağından oluşan çanaktan pürüzsüz bir çiçek dalı ve kıvrımlı dal filizlenir (Jes,1997: 245). Ancak

⁴³ Çiçekli bitkilerin altında veya çevresinde yer alan kaplama.

⁴⁴ Plasterler üzerinde yer alan kıvrımlı dal bezemeleri karşılaştırma için önemli veriler sağlar. Çünkü bunlar ayrı ayrı çalışılan mezar yapı parçası oldukları için bu süreçteki büyük mezar yapılarındaki bezemeleri yansıtır.

Augustus Dönemi Anadolu mimari süslemesinde bunun için benzer bir örnek yoktur. Bu nedenle, bu tarz parçalar muhtemelen Augustus Döneminin sonuna aittir.

Daha sonraki süreçte ise, Kütahya Müzesinde, Hacıkebir ve Zobu (I 2-4)da bulunan desteklerde olduğu gibi üst üste bindirilmiş dalga formulu kıvrıkdal bezemesi (wellenranken) olarak da adlandırılabilen, “8” formulu kıvrıkdal bezemeleri⁴⁵ görülür (Lochman, 2003: 45). Bu tarz bezemeler, en erken Aizanoi’da İ.S. I. yüzyılın II. çeyreğine ve -Ankara Augustus Tapınağı'nın kapı çerçevesindeki kıvrıkdal bezemeleriyle bağlantı olarak- Augustus Döneminin sonuna tarihlenebilir (Lochman, 2003: 46). Ayrıca Jes, ele aldığı iki tane kapı desteği fragmanı üzerinde yer alan akanthus demetlerini, Aizanoi Artemis Tapınağın Ion sütun başlıklarındaki akanthus bezemeleri ile karşılaştırarak bunları İ.S. I. yüzyılın ortasına tarihler (Jes, 1997: 245). Sonraki süreçte kapı desteklerindeki kıvrıkdal bezemelerinde ana dal standart olsa da yenilik olarak çanak yaprak ağzında akanthus yapraklarının asılı olduğu görülür. Buna benzer anıtsal mimari süslemeler, Flaviuslar ve Erken Traianus Dönemine⁴⁶ tarihlenir⁴⁷. Ayrıca İ.S. 100'den itibaren başlangıçta pürüzsüz işlenen ana dal bundan sonra sivri, çentiklenmiş akanthus yapraklarıyla birlikte kıvrılarak işlenir⁴⁸.

Kapı Destekleri dışında kapı lentoları üzerinde de kıvrıkdal bezemesi yer alır (Lochman, 2003: 46). İ.S. 80 civarında kapı lentoları üzerinde uzun-ince dallı ve bu daldan ayrılan ince ağzılı, uzun dalgalı olan akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemeleri görülür. Bu tarz bezemeler, Geç Hellenistik ve Erken İmparatorluk Dönemi anıtsal mimari frizleri

⁴⁵ İtalya’da belgelenmiş “8” formulu kıvrıkdal bezemesi yoktur.

⁴⁶ Flaviuslar ve Erken Traianus Döneminde büyük boyutlu mimari yapılarda yer alan örnekler için ayrıca bkz. Can 2005a, 63-90.

⁴⁷ Geç Flavius- Erken Traianus Dönemine en iyi örnek, Milet Nynphaeum’u üzerindeki kıvrımlı dal bezemeli frizdir. Bkz. Can 2005a, 63,64, Levha 12 Kat. No: 47a+b.

⁴⁸ İ.S. 113 ve 117 yılları arasında inşa edilen Ephesos Celsus Kütüphanesi duvar plasterleri ile karşılaştırılabilir. Bkz. Can 2005a, 74, 75, Levha 17, 18 Kat. No: 19a+b+c.

üzerinde yer alır (Can, 2005a: 36-56). Kapı lentosu üzerinde kısa bir süreliğine bu bezeme kısa dalgalı işlenir. Zamanla bezemede, çanak yapraktan çıkan filiz, daha güçlü şekilde kıvrılmaya başlar ve spiral bir formda kıvrılarak tamamlanır. İ.S. 130'lu yıllarda kapı lentolarında bir diğer filizin de karşı yönden içe doğru kıvrılmasıyla zengin akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemeleri meydana gelir. Bunun dışında bu bezeme, alınlık eğiminde ve kapıyı çevreleyen üçlü çerçeve üzerinde de gözlemlenir (Lochman, 2003: 46).

Kapı lentolarındaki akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemeleriyle eş zamanlı olarak, İ.S. 80'li yılların ortalarında, alınlık eğimi üzerinde, basitleştirilmiş spiral formlu kıvrıkdal bezemeleri görülür. Çoğu kez orta akroter olarak işlenen palmet bezemesinden çıkan ince-çiçekli- filiz yan palmetlere doğru ilerler (Başaran, 1995: 65-69)⁴⁹. Dal üzerinde çiçek betimi başlangıçta nadir görülür. Daha sonra, İ.S. 135'ten itibaren, bu gelişir ve dala paralel şekilde kıvrılarak ilerler. Böylece alınlık eğimi üzerindeki tüm yüzey, ince çiçekli kıvrıkdal bezemeleriyle dolar. Çiçekli kıvrıkdal bezemeleri, İ.S. 135'ten itibaren akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemelerinde görülen gelişime uyum gösterir (Waelkens, 1986: 48; Lochman, 2003; 46)⁵⁰. İ.S. II. yüzyılın otuzlu yıllarında zengin ve güçlü kıvrılan büyük boyutlu kıvrıkdal bezemeleri bu süreçte geleneksel hale gelmiş olan Kapı Biçimli Naiskos Stellerin kapı çerçeveleri üzerinde de eş zamanlı olarak görünür. Çiçekli ve akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemelerine paralel olarak İ.S. 80 yıllarda sima üzerinde çanak yaprak ayırımı ve çıktığı filiz olmaksızın stilize dallardan oluşan çok basit, spiral kıvrıkdal bezemeleri de görülür. Doğrusal kıvrımlı olan bu dal bezemeleri, daha sonra farklılaşır ve hızla yassılaşır. Bunlardan İ.S. I. yüzyıldan İ.S. II. yüzyıla geçiş döneminden başlayarak

⁴⁹ Başaran'a göre Aizanoi Zeus tapınağı üzerinde bu tarzda palmet altından çıkarak ilerleyen bezemeler vardır.

⁵⁰ Waelkens ve Lochman daha sonraları alınlık üzerinde, orta akroter olarak işlenen palmetten çıkarak köşe akroterlere doğru ilerleyen akanthus yapraklı kıvrımlı dal bezemesine benzeyen çiçek ya da dallı kıvrımlı dal bezemelerinin olduğu konusunda hemfikirdir.

İ.S. II. yüzyılın ortasına kadar egemen olan olacak olan kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi (Efeuranken) gelişir⁵¹ (Lochman, 2003: 46).

Kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi, bir dal üzerinde sadece sarmaşık yaprakları şeklinde açan bezemeleri içerir. Bunlar her bir boşlukta tek başına yapraklar olduğu gibi iki yaprak şeklinde de düzenlenmiş olabilir (Köse, 2008:747).

Flaviuslar ve Erken Traianus Dönemi seviyesine göre Geç Traianus-Erken Hadrianus Dönemi içerisinde akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemesi, büyük dairesel stiliyle sanatsal bir forma ulaşır. Bunlar, bu süreçten biraz sonra ortaya çıkacak sıklaştırılmış ve zengin/büyük kıvrıkdal bezemelerine önderlik eder (Lochman, 2003: 46). Her iki etap için, anıtsal yapılar içerisinde sayısız karşılaştırılabilir örnekler vardır⁵². Sadece bazı erken örnekler üzerinde bunların basit bir form çizdiği görülür. Bu durum Kapı Biçimli Stellerin boyutları ve düşük kaliteleriyle açıklanabilir.

Kapı Biçimli Naiskos Stellerinin hem alınlık hem de kapı çerçevesi üzerindeki akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemesinin canlılığı, Erken Antoninus Döneminden itibaren azalır. Bu süreçte dallar birbirinden ayrı olarak ya da büyük boyutlu işlenir⁵³.

İ.S. III. yüzyılın II. yarısında kıvrıkdal bezemesinin orijinal 8- formlu yapısı yapraklarda artan bozulmalar nedeniyle daha fazla görülmez. Daha önceki sürece ait örneklerde kıvrıkdal bezemesinin arka planı, kıvrıkdal bezemesinden ayrılan küçük dallarla kaplanır. Bu dallar, çok küçük bir friz bandına sıkıştırılmış gibi işlenir. Bunun yanı sıra bu

⁵¹ Jes 2001b, 305. Jes'in aktarımına göre kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi erken Antaninuslar Döneminden itibaren kapı biçimli mezar taşları üzerinde görülür.

⁵² Traianus Dönemi için Ephesos Celsus Kütüphanesindeki bezemeler, Hadrianus dönemi için Bergama Tiyatro tapınağının cella kapısı üzerinde yer alan bezemeler buna örnek gösterilebilir.

⁵³ İ.Ö. 140- 150'de Ephesos Serapis Tapınağında yer alan kıvrımlı dal bezemeleri, bu duruma uygun bir gelişim seriler.

gelişme paralele olarak bezemedeki filizler de daima daha az içine kıvrılmış şekilde işlenir. Bu stilde işlenmiş basitleştirilmiş bir örneği, Yanlızsaray'daki İ.S 175/76 tarihlenen stel sunar⁵⁴.

İlk Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ortaya çıkmasıyla birlikte İ.S. 140'lı yılların ortasından itibaren alınlık eğimi üzerinde basit kıvrımlı sarmaşık dalı bezemeleri görülür. Bunların görülmesiyle birlikte yavaş yavaş akanthus yapraklı kıvrıkdal bezemesi ortadan kalkmaya başlar. Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stellerin alınlık formu ve simaları üzerinde bezemeye ayrılan alan daha az olduğundan sadece sivri tepe ve köşelerde bezeme yer alır. Alınlığın tepesinde bazen sarmaşıklı bir kantharos veya asma/bağ kütüğü görülür (Lochman, 2003: 48).

Kapı Biçimli Naiskos Stellerde başlangıçta kapı çerçeveleri kıvrıkdal bezemeleriyle bezenir. Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde ise üçlü çerçeve yerine plasterler kullanıldığından kıvrıkdal bezemeleri kapı plasterleri üzerinde yer alır (Lochman, 2003: 48).

İlk kez İ.S. 100 (yukarıda belirtildiği gibi) civarında alınlıklarda basit kıvrımlı sarmaşık dalı bezemeleri görülür. Bu tarihten sonra, yaklaşık İ.S. 140'dan itibaren üretimin sonuna kadar çatı eğiminde tekli bir kıvrıkdal bezemeleri görülür. Yaklaşık İ.S. 140 yılından sonra kapı destekleri üzerinde kıvrımlı sarmaşık dalı bezemeleri görülür (Lochman, 2003: 48).

Kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesinin en erken örneklerine; yukarıda da belirtildiği gibi alınlık eğimi üzerinde geç Traianus ve Erken Hadrianus dönemindeki

⁵⁴ Bkz. Lochman, 2003, Kat. Nr. 1 310.

örneklerde (İ.S. I. yüzyıldan İ.S. II. yüzyıla geçiş döneminde), kapı destekleri üzerinde ise İ.S. 140 yılından sonra rastlanır. Antoninler Dönemi ve sonrasında Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesinin işlenişinde yoğun bir artış görülür. Ayrıca Antoninler Döneminde sarmaşık yapraklarının büyüdüğü ve ışık-gölge etkisi yaratmak için ortalarından iki kenara doğru içbükey olarak işlendiği görülür. Anıtsal mimari yapılarda da Geç Antoninler ile başlayarak özellikle Severuslar Döneminde yaprakların damarlarının işlendiği ve yaprağın dış çizgisinin uca doğru giderken ortalara yakın bir yerde her iki yönde girinti yaptığı gözlemlenir. Bunun dışında Severus Döneminde sarmaşık yapraklarının iki yana kavis yapan omuz kesimleri bazı durumlarda keskin bir şekilde işlenerek yuvarlağımsı bir görünüm alır (Köse, 2008: 752).

İ.S. II. yüzyılın ortalarında kapı destekleri üzerinde sarmaşıklardan ilk üzümlü kıvrımlı –sarmaşık- dal bezemeleri geliştirilir. Erken üzümlü kıvrımlı dal bezemeleri karma stildedir. Bunların, yaprakları (sarmaşık yapraklarıyla formlar olarak karşılaştırıldığında) ve üzüm ağacı/bağ kütüğü değiştirilebilir. Tekdüzen içerisindeki üzümlü kıvrımlı dal bezemeleri İ.S.160 civarına aittir. Bu kıvrımlı dal bezemesi türünün öncülerini, İ.S. 150’li yılların ortasından itibaren Kapı Biçimli Naikos Stellerin alınlıklarında yer almaya başlayan kantharostan iki yana doğru büyüyen üzüm bezemeleridir (Lochman, 2003: 48). Zira bu, daha önce anıtsal mimariden de tanınan bir süsleme motifidir⁵⁵.

Geç Dönemlerde kıvrıkdal bezemesinin özel formu olarak birbiriyle kesişen ikiz kıvrıkdal bezemesi görülür. Bu bezemede sürekli olarak kıvrıkdal bezemeleri birbiriyle kesişerek ilerler. Kesişen bu kıvrıkdal bezemesi, başlangıçta basit akanthus

⁵⁵ İ.S. 2. yüzyıl ortasına tarihlenen Termessos Korinth Tapınağının niş destekleri örnek olarak gösterilebilir.

yapraklı kıvrıklal bezemesi şeklindedir ve zaman ilerledikçe sürekli değişir (Lochman, 2003: 48).

Genel olarak, İ.S.160/80 civarındaki geç dönem stelleri bezemesizdir. Nitekim İ.S. II. yüzyıldan İ.S. III. yüzyıla geçiş süresinde sonra steller seyrekleşir; sadece iki örnek “*constitutio Antoniniana*”dan sonra İ.S. 212’da ortaya çıkar (Lochman, 2003: 48, 49).

İ.S. I. yüzyılın II. yarısında kapı desteklerinde ve Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin üçlü çerçevesinde görölen kıvrıklal bezemesine diğer bezeme bantları da eklenir. Bu kısımlarda İ.S. 50’den beri özellikle yumurta dizisi bezemesi rastlanır. Ayrıca buralarda İ.S. 80’den itibaren örgü bantları ve İ.S. 90 civarında meander bantları da görölr. Yumurta dizisi ve örgü bantları İ.S.I. yüzyılın doruk noktasından sonra bezeme repertuarı içerisinde daha fazla görölmezken meander bantları İ.S.130/40 civarına kadar görölmeye devam eder (Lochman, 2003: 49).

IV.2. Figüratif ve Nesnel Bezemeler

Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yer alan, bitkisel bezemeye dâhil olduğu anlaşılan, bezeme motifleri de kendi aralarında "moda trendleri" oluşturur. Bitkisel bezeme eğer nesne ya da semboller çevresinde bulunuyorsa bu durum tarihlendirme için önemli veri sağlar.

En erken figüratif ve nesnel bezeme örnekleri bitkisel bezemelerde olduğu gibi ayrı işlenmiş Alınlık Taşları üzerinde görölr. Erken Alınlık Taşları üzerinde genel olarak, alınlığın ortasında bir nesne yer alır. Bu nesne, genellikle bir phiale, rozet ya da sepet şeklindedir. Boş bir alınlık alanı alışıldık değildir. Phialeler -istisnaları olmak kaydıyla- çoğunlukla erkek mezarlarını süslerken; rozetler, çoğunlukla kadın mezarlarını süsler.

Kadınlara özgü semboller arasında yer alan dokunmuş hasır sepet motifi, üretimin başlangıcından sonuna kadar çok yaygın olarak kullanılır. Başlangıçta sepetin içi boş olduğundan bu sepet için ne yün sepetidir ne de bir meyve sepetidir denebilir. İ.S 90'dan itibaren, içersi yün ya da meyve ile dolu olduğu düşünülen, sepet motifi görülür. Bunun dışında erken dönem alınlıkları üzerinde çelenk motifi de yer alır ve bu betimin yer aldığı mezarlar erkeklere aittir.⁵⁶ Nadir olarak ayrıca amphora motifi de alınlıklar üzerinde görülür, bu motif de kadınlara özgüdür. Amphoralar seyrek olarak sadece İ.S. 80'li yıllardaki anıtlar üzerinde görülür (Waelkens, 1986: 12-13, 46-48; Lochman, 2003: 44).

İ.S. I. yüzyılın son çeyreğindeki alınlık tasvirlerinin repertuarı ise daha çeşitlidir. Alınlık kenarlarında bulunan bezemelerde bazen deniz canlıları⁵⁷ ya da Medusa\gorgo (Kortanoğlu, 2008: 89) gibi mitolojik hayvanlar işlenir. Antik coğrafyada Medusa tasviri, dinsel ve kamusal alanlarla birlikte mezarlarda da yoğun olarak kullanılan bir unsurdur. Mezarlarda apotropaik olarak düzenlenmesinin yanı sıra, yaşamla ölüm arasındaki geçidin sembolü veya bekçisi olarak betimlenir. Ayrıca Medusa, ölünün metaforu olarak da mezarlarda kullanılır. Bu nedenle Medusa betimi erken dönemlerden itibaren mezarlar üzerinde görülür. Medusa tasvirleri, Hellenistik Dönem'den itibaren ve özellikle İ. S. III.-V. yüzyıllar arasında, Arkaik Dönem'deki sert hatlarından arındırılarak "schöne typus" olarak adlandırılan daha insansı bir görünüme kavuşturulur. Bu tarz Medusa betimlerinin yer aldığı mezar örneklerine İmparatorluk Dönemi içerisinde Anadolu'da, İtalya'da ve Mısır'da fazlaca rastlanır (Kortanoğlu, 2008: 89). Ancak Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yer alan Medusa betimleri bu tarz özel bir anlam taşımak zorunda değildir. Çünkü Aizanoi'da kullanılan ikonografik betimler genellikle

⁵⁶ Lochman, bu betimin yer aldığı alınlık taşlarını İ.S.62/63 yıllarına tarihler.

⁵⁷ Lochman, bu betimin yer aldığı alınlık taşlarını İ.S.76/77 yıllarına tarihler.

temsil edikleri anlamdan sıyrılarak daha çok dekoratif bir süsleme unsuru olarak kullanılırlar (Lochman, 2003: 44).

Alınlık üzerinde rastlanan motiflerden en popülerleri aslan ve kartal betimleridir. Kartal, Zeus'un temsilcisidir. Zeus, Phrygia'da ana tanrıça Kybele'nin erkek versiyonu sayılır. Zeus, bir Yunan tanrısı olmasına rağmen, Phrygia'nın kırsal kesiminde oldukça sevilen bir tanrı olur. Phrygia mezar ve adak kabartmaları üzerinde Zeus ikonografisiyle bağlantılı olarak kartal betimi yer alır. Genellikle kartal ile ölünün bedeni temsil edilir ve bu betimle ölünün tanrının yakınında olduğu mesajı verilmek istenir (Lochman, 2003: 211). Aslanların aksine kartal betimleri cinsiyete göre farklılık göstermez. Bu nedenle kartalların erkekleri sembolize etmesi tesadüf değildir. Bazı durumlarda, aynı stel üzerinde, kartala antitetik şekilde çoğu zaman bir yün sepeti üzerinde duran -ötücü- kuşun betimlenmesiyle ölen bayan eş de sembolize edilir. Ama bunla birlikte tanrıya yakın olma anlamından uzaklaşılır. Çünkü kuş, Zeus'un simgesi değildir. Nitekim dişi kartal yerine bir kuşun kullanılması uzlaşmacı bir çözüm sayılabilir.

Erken kartal betimleri frontal bir duruşa sahiptir. Ayrıca İ.S. 90'dan itibaren kartal bir kaide üzerinde de durabilir (Lochman, 2003: 225). Ele geçen bir örnekte ise kartal lanetleme anlamında kullanılan iki el arasında işlenmiştir (Lochman, 2003: 44).

İ.S. 140/45 civarında aslanlar da - kartala ek olarak Phrygia'da ikinci önemli sepulkral motif olarak alınlıkta yer alır. Alınlıkta aslanlar, tek ya da çift (genelde antitetik düzenleme içerisinde) olarak betimlendikleri gibi bir boğa ile mücadele eder şekilde de betimlenebilirler. Aslan-boğa mücadelesinin işlendiği bazı örneklerde mekân darlığından dolayı sadece boğa başı işlenir (Lochman, 2003: 210).

Aslan-boğa mücadelesi eski oryantal bir motiftir ve bütün greco-roman kültürlerde görülür. Aslan boğa mücadelesinde boğanın parçalanması, ölümle birlikte kişinin öbür dünyaya gidişini sembolize eder. Ayrıca Waelkens'e göre bu betim ölen kişinin acımasız gücünün sembolü olarak da yorumlanabilir (Waelkens, 1986: 47). Aslan-boğa mücadelesi aynı zamanda yerel büyük plastik yapılar üzerinde de görülür.

Aslan, geleneksel mezar bekçisi rollünü üstlenir. Phrygia'da aslanların tek ya da boğa ile verilmesi kendi içinde anlamlar taşır. Phrygia'da aslanların bölgesel olarak farklı fonksiyonu vardır. Bunlar ana tanrıça Kybele'nin kutsal hayvanlarıdır (Lochman, 2003: 210). Buna örnek olabilecek en erken kalıntılar, Aslan Kaya ve Altıntaş'ta bulunur. Aslantaş'taki mezar odasının cephesindeki kabartmada aslanların, hayat ağacına (Kybele'nin sembolü olarak) tırmandıkları; Aslankaya anıtında ise ağacın yerini ortada Kybele'nin kendisinin yer aldığı görülür. Aslankaya anıtında niş içerisinde yer alan aslanlar, arka ayakları üzerinde dikilerek Kybele'ye yönelip, ön ayakları ile de Kybele'nin başına dokunur şekilde betimlenirler⁵⁸. Ayrıca aslan betimlerinin koruyucu olarak mezarlarda kullanımı, Anadolu'da önemli bir gelenektir ve İ.Ö. VII. yüzyıldan itibaren bu tarz örnekler rastlanır. Aizanoi Kapı Biçimli Stelleri\Taşları (Drew-Bear, 2008: 16)⁵⁹ ve aynı süreçteki Ayazin, Beyköy ve Kümbet-Solon'un kaya mezar anıtları üzerinde; Aslantaş mezar odası ve Aslankaya anıtında görüldüğü gibi, Kybele aslanları ikonografik sahnesinin tekrarlanmış olması, bu sahnenin Phrygia'daki önemini anlamak için önemli bir kıstastır (Lochman, 2003: 210).

⁵⁸ Ramsay'ın ileri sürdüğü fikre göre insanlar ölümle tanrıça Kybele'ye geri dönerler ve aslanlar da bunun sembolleridir.

⁵⁹ Drew-Bear'a göre kapı biçimli mezar taşları üzerinde yer alan aslan-boğa mücadelesi motifi, kaynağını İ.Ö. VII. yüzyıla tarihlenen kaya anıtlarından alır.

Aslan betimi erkek mezarlarında kullanılan bir motif olmuştur; ancak istisna durumlarda vardır. Örneğin Arslanapa'daki bir stel üzerinde ölen evli çifti sembolize etmek için karşılıklı durur şekilde bir aslan çifti betimlenmiştir. Burada belirgin göğüsleri sayesinde açıkça tanınan dişi aslan kadını temsil etmektedir. Ancak Aizanoi'da dişi bir aslanla kadının temsil edilmesi istisna bir durum olarak görülür (Lochman, 2003: 210).

Kısacası Phrygia mezar kabartmalarında aslan ve kartal betimleri tutulan betimlerdir. Her iki hayvan da ölüyü temsil eder. Böylece yerel kesimde tanrısal anlamda ölüyle bir bağlantı kurulur. Zira aslan ve kartallar Phrygia'da sepulkral motif olarak önemli bir anlama sahiptir.

Alınlıkta sima alanı üzerinde de başlangıçtan beri, çeşitli bezemeler yer alır. Başlangıçtan beri bu alanda, bitkisel bezemelerin yanı sıra özellikle Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ortaya çıkmasıyla çeşitli hayvan motifleri de (Yunus gibi) görülmeye başlar. Burada yer alan tasvirler, kartal ve aslan gibi, cinsiyete özgü anlamlar taşımazlar. Aksine çoğunlukla alınlık sembolü olarak kullanılırlar. Bu nedenle kronolojik çalışmalar için bu betimler önem taşımaz (Lochman, 2003: 44). Alınlık eğimi üzerinde, alınlık dışında kalan, akroterler arasındaki alanlar bu tarz motifler için uygundur. Bu alanlarda görülen en erken motifler genellikle rozetlerdir. Geç örneklerde, rozetin dışında bu alanlarda deniz canlıları⁶⁰ (grifon, denizatı ve özellikle Aizanoi'da çok popüler olan yunuslar) ve farklı bir motif olarak, lanetleme anlamında, iki el betimi görülebilir.

Waelkens'e göre, açılmış iki elin betimlendiği mezar taşları genç insanlar için tasarlanır. İki el betimi, kişinin erken yaşta ölümünü ya da şiddetle gerçekleşen ölümün cezalandırması için Helios'dan istenilen yardım ricasını sembolize eder (Waelkens, 1986:

⁶⁰ Deniz canlıları aynı zamanda kapı panelleri üzerinde de yer alabilir.

47). İkili el betimi alınlık ortasında görülür. Bu betimler, yaklaşık 20 yıl boyunca mezar cephelerinin geç dönem alınlıklarına paralel olarak işlenir. İ.S. 130 civarında ise artık bu motifler kullanılmaz olur (Lochman, 2003: 44). Nitekim bu süreçten sonra bitkisel bezemeler daha ağırlıklı görülmeye başladığından bu betimlerin yerini bitkisel bezemeler alır.

Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerindeki bezemelerde dikkati çeken önemli bir nokta; zengin bezemelerine karşın bu bezemeler içerisinde figüratif plastik geleneğinin gelişmemiş olmasıdır. Aizanoi'da bulunan figüratif kabartma içeren örneklerin tümü muhtemelen ithalattır. Zaten bunların Dokimeion mermerinden olduğu ileri sürülür (Waelkens, 1982: 33, 81). Ayrıca Dokimeion'un büyük lahit atölyenin etkisi altında olan yerlerde figüratif dekorasyon oldukça yaygındır; bu nedenle komşu kırsal alanlardan gelen stellerde, figüratif betimlemelere ait örnekler görülebilir (Lochman, 2003: 28).

Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarında figüratif dekorasyondan neredeyse tamamen vazgeçilmiştir. Yani ölen kişinin mezar taşı üzerinde betimlenmesi Aizanoi Kapı Biçimli Taşlarda bilinen, alışılmış bir durum değildir ve bunun için hiçbir gelenek oluşturulmamıştır. Sadece birkaç istisnai örnekte, Zeus Tapınağının birkaç mimari plastiğine (batı tarafındaki Kybele baş akroteri) benzerlik gösteren plastiksiz anlamda tamamlanmamış ve son derece kaba bir stilde olan figüratif bezeme görülür (Lochman, 2003: 28). Bu da bu taşların yetenekli ustalar tarafından yapılmadığını ve sosyal statüsü daha iyi olan köylü halk için daha uygun olduğunu gösterir (Lochman, 2003: 121).

Günümüze ulaşan örneklerde; betimlenen hem erkek hem de kadın büstleri genellikle chimation giyimlidir. Kadın büstlerinde ayrıca chimation başın arka tarafından yukarı çekilir. Hem erkek hem de kadın büstlerinde chimation, sağ kol üzerine sarılıdır.

Büyük boyutlu işlenen el, göğüs üzerinde yer alır. Chimation dışında tunik de giydikleri anlaşılır. Erkek ve kadın büstlerinde genelde yüz, benzer tasarlanır. Yüzler oval stildedir ve yüzde çene sivri işlenir. Yüzün iç kısmındaki bölümleri ise özellikle vurgulanarak verilir. Göz çukurları ve burun sırtı konturu keskin hatlarla verilmiştir. Gözler kalın çerçeveselidir ve göz içindeki iris kazıma yöntemi belirtilmiştir. Bu nedenle göz bebekleri delinir. Belirgin burna ve vurgulanan gözlere karşılık, ağız ve kulaklar küçük işlenir (Lochman, 1990: 458, 475). Kadın büstlerinde şakakta yer alan alın saçları, ilkin Faustina'nın (İ.S. 147-149) saç tipini devam ettirir (Lochman, 2003: 223).

Genel olarak Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşlarının alınlık ve kapı alanı yüzeyinde farklı nesnel betimler de görülür. Yün sepeti üzerinde kuş, ig ve kirman kadın uğraşlarına ait nesnel olduklarından kadın mezarları üzerinde yer alır. Tarak ve ayna⁶¹ da kadınlara ait nesnel olduklarından kadın mezar taşları üzerinde bulunur. Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yer alan yazı tableti ve kalem kutusu betimi, ölen kişinin okur-yazar olduğuna işaret eder⁶². Tek saban ya da koşulu öküzler tarafından sürülen saban, ölen kişinin çiftçi olduğunu gösterir yani ölen kişinin mesleklerine atfen işlenen bir betimdir (Noack, 1894: 315-334)⁶³. Bunlar dışında Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde tahra, kilitli kutu (sandık), eyer ve koşum takımlı atlar ve katırlar, öküz arabası gibi betimlerin de yer aldığı örnekler bulunur (Drew- Bear, 2007: 16).

Bunların dışında Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stellerde, kapı alanı üzerinde, “girland ve bukranon”dan oluşan bir bezeme frizi yer alabilir. Bu friz üzerinde, bukranon

⁶¹ Ayna, Klasik Dönem kadın mezar stelleri üzerinde betimlenen bir motif olarak da karşımıza çıkar.

⁶² Doryleion'da bulunan kapı biçimli mezar taşları üzerinde bu tarz betimler fazlasıyla görülür.

⁶³ Yunan sanatında, steller ve özellikle kırmızı figürlü vazo betimleri üzerinde, gündelik yaşama yönelik ya da kişinin mesleğine yönelik eşyaların sıklıkla betimlendiği görülür ve bu Yunan sanatına özgü bir durum olarak kabul edilir. Bu nedenle Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde de bu tarz betimlerin yer alması, Yunan sanatının Anadolu kültürleri üzerindeki bir etkisi olarak görülmelidir.

tipinde işlenen, boğa başları, girlandların taşıyıcı elemanları olarak betimlenir. Bezeme frizinde yüksek kabartma olarak işlenen bukranionlarda, boynuzlar kalın ve yukarı doğru kıvrılmış şekilde betimlenir. Yüzde ise genelde göz çukurları dışında ayrıntıya yer verilmez. Bukranionlar arasındaki çiçek, meyve, dal ve yapraklardan oluşan girlandlar, bukranionlar gibi bezeme frizi üzerinde yüksek kabartma olarak işlenir ve bu zengin görünümüleriyle doğal bir yapı sergilerler. Bunun dışında bukranionlara doğru incelen girlandların kalın orta bölümlerine yaprak, salkım veya çiçek-rozet gibi bitkisel bezemeler yerleştirilebilir (Can, 2005b: 95)

Pelta⁶⁴ da bir Aizanitis'e özgü bir motif olarak sıklıkla kapıların alt panelleri üzerinde yer alır (Lochman, 2003: 49). Ayrıca Aizanoi Antik Kentinin Güneybatı nekropolündeki birinci mezar odasında bulunan Amazonlar lahdi üzerinde de Amazonların elinde peltanın yer aldığı görülür (Türktüzen, 1993b: 520). Ancak girlandlar gibi, bu motif de büyük ihtimalle sadece dekoratif bir anlamdadır. Erken kapılar üzerinde kuş betimi ve deniz canlıları da görülebilir. Bunun dışında başka dekoratif motif tespit edilmemiştir.

IV.3. Ahşap Mimarinin Yansıması Olan Bezemeler

Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde görülen bir diğer bezeme türleri ise ahşap mimarinin yansıması olan bezemelerdir. Kapı Biçimli Mezar Taşlarına bakıldığında; kapı paneller üzerinde, anahtar deliğinin dahi ayrıntılı olarak verildiği görülür. Ayrıca sıklıkla bir panelden diğer panele, süslü bir yaprakla sonlanan, çubukla geçilerek kapı kanatlarını birleştiren, kilitler; gerçek bir kapı üzerindeki işçiliği yansıtır. Hatta bazen kapı

⁶⁴ Antik Yunan'da kullanılan ovalimsi veya hilal şeklindeki küçük kalkan.

panellerindeki kabartmalarda metali ahşaba tutturmak için kullanılan perçin çivileri bile kilitler üzerinde işlendiği görülür (Drew- Bear, 2007: 12).

Aizanoi'da Hadrianus Dönemiyle birlikte Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde klişeleşmiş bir kapı betimi şeması oluşur. Bu şemaya göre kapı, dört ana panelden oluşur. Bu panellerden üstte solda olanında genellikle rozet, sağda olanında ise kapı kilidi betimi; alttaki panellerde ise baklava dilimi içerisinde genelde kapı tokmağı (bağlantısız şekilde) bazen de pelta betimi yer alır. Aizanoi için baklava dilimi motifi tipiktir. Bazen kapı panellerindeki baklava dilimi altında, birbirine bindirilmiş -çakılmış- tel örgünün yansıması olan, ızgara betimi yer alabilir. Bunun dışında Aizanoi'daki dört paneli kapı tipinin yanı sıra daha zenginleştirilmiş bir tür olan altı paneli örnekler de bulunur (Waelkens, 1986: 47, 48).

Kapı panellerinin üzerinde yer alan bu betimlerde, düzenli olarak gelişen, süreli bir gelişimi yoktur. Üretim maliyetini azaltmak için kapı üzerinde panel sayısı ve bu paneller içerisinde yer alan (ahşap mimarinin yansıması olan) farklı zengin işlemler de zamanla daha az işlenir. Hatta daha geç döneme ait örneklerde, kapı panelleri tamamen kaybolur ve ölen kişi, cinsiyetine ya da yaşına göre erkek, kadın veya çocuk olarak, ayakta resmedilir (Drew- Bear, 2007: 13).

Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde bezemeler dışında karşılaşılan bir diğer özellik, mezarların korunması için mezar yazıtlarına eklenen lanetlemelerdir (Türktüzen ve Wörrle, 1994: 99). Antik dönemde mezarlar iki tehlike ile karşı karşıyadır (Drew- Bear, 2007: 15):

1. Mezar soyguncuları.

2. Yeni bir mezara ve mezar steline harcama yapmak yerine uzun zaman önce yapılmış ve sorumlusu olan ailenin artık hayatta olmaması veya başka bir yere göçü nedeniyle sahipsiz kalan mezara aile üyelerini gömen kişiler.

Eski bir mezarı tekrar açarak içersine başka birini gömmek kolaylıktır. Bazı mezarların ilk gömüden sonra birkaç kuşak daha yeniden kullanım görmüş olduğu, yapılan kazılarla doğrulanmıştır. Mezar sahipleri bu türden girişimleri önlemek için, yeni bir mezar yapmaktan daha pahalıya mal olan, kent yönetimlerine ya da imparatorluk hazinesine ödenen caydırıcı para cezaları koyarlar. Ayrıca bu uygulama, ödenecek para cezasının bir kısmının bu kanunsuz hareketi yapanları, ilgili mercilere ihbar eden kişilere verilmesiyle güvence altına alınır. Phrygia'nın köylerinde sıklıkla tercih edilen bir diğer uygulama ise, mezar yazıtına eklenen ve etki yaratabilmesi için genellikle ölçülü, mezara tecavüz etmeye cüret eden kişinin tanrıların gazabına uğramasını dileyen, suçluyu çocuklarının ölümü, evinin yangınla viran olması ve kendisinin vakitsiz ölümü gibi gözdağlarıyla korkutan lanetlemelerdir.

Bu yazıtların dışında Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde mezarın kimin tarafından kim için yapıldığını bildiren yazıtlar da yer alır (Türktüzen ve Wörrle, 1994: 96-101). Nitekim bu yazıtlar mezar taşının tarihlenmesine kolaylık sağlar.

V. AIZANOİ VE AIZANİTİTS'TEN YENİ BULUNTULAR

V.1. Aizanoi'dan Yeni Buluntular

Bu tez kapsamında, önceki bölümlerde, yayımlanmış olan Kapı Biçimli Mezar Taşlarından sağlanan verilere yer verilmiştir. Aizanoi ve territoriumunda ortaya çıkmaya devam etmekte olan yeni buluntular ise aşağıda değerlendirilmektedir.

Katalog bölümünde Kat. No 1'den 8'e kadar tanıtılan parçalar, Aizanoi'da bulunan yeni buluntulardır. Kat. No 9'da tanıtılan parça ise daha önce yayımlanmış olsa da sadece yazıtı irdelenmiş, arkeolojik açıdan değerlendirilmemiştir.

Çalışma kapsamında incelenen Kapı Biçimli Mezar Taşlarının çoğu üzerinde yazıt bulunur. Hiç kuşkusuz bu yazıtlar tarihlendirme için önemli veri sağlar. Ancak bu mezar taşlarının tipolojik ve bezeme özellikleri sayesinde yazıtlar aracılığı ile sağlanan zaman aralığı daha da daraltılabilir. Ayrıca eserlerin kendilerinde stilistik gelişim veya değişim çok az olduğundan stilistik değerlendirme daha geri planda kalmaktadır; ancak belli dönemlerde belli tipolojiler tercih edilmiştir.

Katalog bölümünde Kat. No 1 olarak tanıtılan parça (Levha 4 Resim 1a+b), bir Alınlık Taşıdır. Alınlık Taşı, üzerinde yer alan yazıtı göre; İ.S. I. yüzyılın II. yarısında yapılmıştır. Tipolojik açıdan bakıldığında bu Alınlık Taşı, Lochman'ın (Lochman, 2003: 34) oluşturduğu tipolojiye göre IV. evre (İ.S. 80-90) ile V. evre (yaklaşık İ.S. 80-100 civarları) Alınlık Taşları arasına bir yere dâhil edilmelidir. Çünkü İ.S. 80'li yıllarda -daha önce III. bölümde de anlatıldığı gibi- Alınlık Taşlarında alınlık altına kapı lentosu eklenir (IV. evre) ve ardından İ.S. 80'li yılların devamında alınlık, taş yüzeyinde gittikçe genişler ve altta neredeyse bloğunun tüm genişliğini kaplar duruma gelir (V. evre). Kat. No 1'deki Alınlık Taşında da kapı lentosu üzerinde yer alan alınlık neredeyse lento ile aynı genişliktedir. Bu da bu Alınlık Taşının İ.S. 80'den sonra yapılmış olduğunu gösterir.

Tarihlendirme için veri sağlayan bir diğer unsur, alınlık eğimi ve lento üzerinde yer alan kıvrıkdal bezemeleridir. Alınlık Taşında alınlığın köşe akroterlerinden filizlenip alınlık eğimi üzerinde orta akrotere doğru ilerleyen çiçekli kıvrıkdal bezemeleri yer alır. Alınlık eğimi üzerinde bu tarz çiçek betimin görülmesi İ.S. 80'li yılların ortalarından itibaren gerçekleşen bir durum olduğundan bu Alınlık Taşı İ.S. 80'den sonra üretilmiş olmalıdır. Ayrıca Alınlık Taşının lento üzerinde akantus'un çanak yaprağından çıkarak iki yana doğru ilerleyen çiçekli kıvrıkdal bezemeleri görülür. İ.S. yaklaşık 80 civarlarında - kapı lentolu Alınlık Taşı türünün egemen olduğu dönem içerisinde- lento üzerinde yer alan bezemeler, Kapı Biçimli Naikos Stellerin kapı çerçevesindeki bitkisel bezemelerle de benzerlik gösterir. Lochman'ın (Lochman, 2003: 47) oluşturduğu tipolojiye göre Kapı Biçimli Naikos Stellerin kapı çerçevesinde, Kat. No 1'deki Alınlık Taşının lentosundaki çiçekli kıvrıkdal bezemesine benzerlik gösteren çiçekli kıvrıkdal bezemeleri İ.S. 80'de görülür. Bütün bu verilerden, Alınlık Taşının İ.S. 80'den sonra yapıldığı anlaşılmaktadır ve bu nedenle bu parçayı İ.S. I. yüzyılın son çeyreğine tarihlemek daha doğru olacaktır⁶⁵.

Katalog bölümünde Kat. No 2 (Levha 5 Resim 2a+b+c) ve Kat. No 3 (Levha 6 Resim 3) olarak tanımlanan parçalar Yalancı Kapılardır. Bu tarz Yalancı Kapıların çoğu, İ. S. 80'den öncesine tarihlenmez. Çünkü ayrı çalışılan Yalancı Kapılar, İ. S. I. yüzyılın geç dönem mezar cephelerinde, kapı lentolu Alınlık Taşları altında yer alır. Bundan önceki süreçte mezar girişi ya açık bırakılır ya da sadece taş bir plaka ile kapatılır. Kat. No 3'deki Yalancı Kapı üzerinde bir de yazıt yer alır ve yazıtta göre bu parça İ.S. I. yüzyılın II. yarısına tarihlenir. Eldeki verilere göre, ayrı çalışılan Kapı Destekleri ve Alınlık Taşları ile bütünleşen Yalancı Kapılar İ.S. 80'den itibaren görülmeye başladığından Kat. No 2 ve

⁶⁵ Ayrıca Bkz. Waelkens 1986, Kat. No 53, 54, 55, 57; MAMA IX, Kat. No 267, 281, 285, 305; Jes 1997, Taf. 38/1, Taf. 40/1; Lochman 2003, Kat. No I 81-124. Bu parçalar tipolojik ve kıvrıkdal bezemelerinin işleniş tarzı açısından karşılaştırıldığında aralarında benzerlikler olduğu anlaşılır. Bu benzerlikler, Kat. No 1'de tanımlanan parça için önerilen bu tarihi doğrular.

Kat. No 3'de yer alan Yalancı Kapılar İ.S. 80'den sonrasına (İ.S. I. yüzyılın son çeyreği) tarihlendirilmelidir⁶⁶.

Katalog bölümünde Kat. No 4 (Levha 6 Resim 4) olarak tanıtılan parça İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel fragmanıdır. Stelin üst kısmı kırık olsa da günümüze ulaşan fragmandan hangi tipe ait olduğu anlaşılabilir. Kapı panelleri yanında herhangi bir destek betiminin yer almaması bu fragmanın Waelkens tarafından Tip Ib olarak adlandırılan türe dâhil edilmesini sağlar. Bu tarz steller ise İ.S. 75-100 arasında (İ.S. I. yüzyılın son çeyreği) üretildiğinden bu fragman da bu tarih aralığına tarihlendirilir⁶⁷. Bezeme olarak sadece kapı halkası betimi görülür. Bu betim de tarih için herhangi bir veri sağlamaz.

Katalog bölümünde Kat. No 5 (Levha 7 Resim 5) ve 6'da (Levha 7 Resim 6) tanıtılan parçalar, Kapı Biçimli Mezar Taşına ait fragmanlardır. Bu fragmanlar üzerinde yer alan betimler, tarihlendirme için yeterli veri sağlamadığından ancak varsayımsal bir tarihlendirme yapılabilir. Kat. No 5'deki fragmanın kenar kalınlığı, Yalancı Kapıların ve İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stellerin kalınlığına göre daha fazladır. Bu şekliyle bu fragman, bir Yalancı Kapı ya da İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stelden ziyade Kapı Biçimli Naikos Stele aitmiş gibi görünür. Ayrıca kapı üzerinde altı panelin yer alması bu parçanın daha gelişkin bir stel türüne ait olabileceğini gösterir. Bu tarz steller, İ.S. II. yüzyıla tarihlenir. Bunun dışında kapıyı oluşturan üst panelin büyük bir kısmı kırık olsa da görünen kısımdan burada bir rozet betiminin yer aldığı anlaşılır. Bu rozetin işleniş tarzı ise tarihlendirme için veri sağlayabilir; çünkü Phrygia'da mezar ve adak taşları üzerinde bu

⁶⁶ Ayrıca Bkz. MAMA IX, Kat. No 211, 212, 213, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 518; Waelkens 1986, 32, 33, 194; Jes 1997, Taf. 42-1,2; Lochman 2003, Kat. I 13-28. Burada yer verilen yalancı kapıların hiçbiri İ.S. 80'den önceye tarihlenmez.

⁶⁷ Ayrıca Bkz. Waelkens 1986, Kat. No 29, 30; MAMA IX, Kat. No 198,199, 200, 201, 203, 205; Lochman 2003, Kat. No I 130-141. Bu kaynaklarda yer alan İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel örnekleri de İ.S. I. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir.

tarz işlenen rozetler İ.S. 120/30-170 arasında görülür (Lochman, 2003: 225). Bu durumda bu fragmanın İ. S. II. yüzyılın II ve III çeyreği arasına tarihlenmesi gerektiğini ortaya koyar. Kat. No 6'daki fragmanın kalınlığı fazla değildir ve tarihlendirmesi için yeterli veri olmadığından ancak genel anlamda İ.S. II. yüzyıla tarihlenebilir.

Katalog bölümünde Kat. No 7 olarak tanımlanan parça (Levha 8 Resim 7a+b+c), üzerinde iki kapı betimi bulunan bir mezar taşıdır. Bu mezar taşının üst kısmı, kırık olduğundan nasıl bir alınlıkla taçlandırıldığı bilinmemektedir. Ancak kapıların kenarında üçlü çerçevenin yerine plasterlerin işlenmesi, burada Suriye tipi alınlığın kullanıldığını kanıtlar. Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller, Lochman'ın oluşturduğu tipolojik kronolojiye göre yaklaşık İ.S. 130-200/20⁶⁸ arasında üretilir. Ayrıca Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller de kendi içinde türlere ayrılır. Birinci türde kapı etrafında plasterler dışında herhangi bir çerçeve yoktur. İkinci türde ise birinci türden farklı olarak Suriye tipi alınlığın üzerinde silme-bordür yer alır. Fakat bu mezar taşında alınlık olmadığı için hangi türe ait olduğunu anlamak zordur. Bunun dışında Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türünde bazen kapının, destekler dışında fascialı düz şeritlerle de çevrelendiği görülür ve bu haliyle mezar taşı üzerindeki kapı betimi, gerçek kapılara daha da yaklaşır. Kat. No 7'deki mezar taşı üzerinde de kapı etrafında bu tarz fascialı düz şeritlerin yer alması; bu mezar taşının, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türüne dahil olabileceğini gösterir. Ancak diğer taraftan günümüze ulaşan istisnai örnekler de var olduğundan bunu kesin olarak kabul etmek zordur.

Tipolojik verilere karşın kapı destekleri üzerinde yer alan iç içe kıvrılmış kıvrıkdal bezemeleri tarihlendirme için daha kesin veri sağlar. Anıtsal mimaride, İ.S. II. yüzyılın başlarından itibaren izlenen örneklerde iri, hacimli ve geniş kümelerden oluşan

⁶⁸ Lochman 2003, Kat. No I 201- 337 arasında yer verilen parçalar, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel örnekleridir ve İ. S. 130-200/20'li yıllar arasına tarihlendirilmişlerdir.

kılıf yapraklar, ana dalı büyük ölçüde sarar. Bu durum İ.S. II. yüzyıl ortalarına kadar fazla değişmeden kullanılmaya devam eder. İ.S. II. yüzyılın ortalarından sonra belirgin tipolojik değişimler yaşanmasa da ana dal, özelliğini tamamen yitirir, yerini art arda dizilen kümelerin oluşturduğu yaprak kılıfları alır. Kuşak sınırlarıyla kaynaşan, hatta yer yer silmelere gömülen kılıf-yaprak demetleri, geç döneme doğru hacim kazanarak kabartma zeminini bir ağ gibi örür. Kapı Biçimli Mezar Taşlarında da İ.S. 90'dan itibaren kıvrıkdal bezemelerinde ana ve yan dallara genellikle akanthus yapraklarından oluşan bir kaplama-kılıf eklenir. İ.S. 130'lu yıllara gelindiğinde Kapı Biçimli Naiskos Stellerin kapı çerçevelerinde zengin ve güçlü kıvrılan büyük boyutlu kıvrıkdal bezemeleri görülür. Bu bezemelerde kılıf yapraklar, ana ve yan dalların neredeyse tümünü kaplar duruma gelmiştir. Ayrıca anıtsal mimaride olduğu gibi kıvrıkdal bezemesinin, destekler üzerindeki yan silmelerle kaynaştığı ve geç dönemlere doğru kılıf yapraklarının iyice hacim kazanıp kabartma zemini bir ağ gibi ördüğü görülür. Bu mezar taşındaki kapı desteklerinde işlenen kıvrıkdal bezemesinde de ana dal ve yan dallar kılıf yapraklarla sarılıdır; ancak ana dal tam özelliğini yitirmemiştir. Bu da bezemenin geç döneme ait olmadığını gösterir. Ayrıca kıvrıkdal bezemesinin geç örneklerle göre daha özenli bir işçiliğe sahip olması da bunu destekler⁶⁹. Netice itibarıyla tipolojik ve bitkisel bezeme özelliklerinden elde edilen verilerle bu mezar taşı İ.S. II. yüzyılın ortalarına (İ.S. 150-160) tarihlendirilebilir.

Katalog bölümünde Kat. No 8 olarak tanıtılan parça, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steldir (Levha 9 Resim 8a+b+c). Stel üzerinde yer alan yazıt, stelin tarihlendirilmesi için veri sağlar ve bu yazıtta göre stel, İ.S. II. yüzyıla tarihlenir. Ancak tipoloji ve bezeme aracılığıyla bu tarih aralığı biraz daha daraltılabilir. Bu parça 2009 yılı

⁶⁹ Bu mezar taşı üzerinde yer alan kıvrıkdal bezemesi Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin çerçevelerindeki bitkisel bezemeleri anımsatır. Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin geç örnekleri ile Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin erken örnekleri aynı süreçte üretilir. Ayrıca Bkz. Waelkens 1986, Kat. No. 86, 88.

kazı çalışmaları sırasında Bizans Dönemine ait bir duvar içerisinde bulunmuştur. Stelin büyük bir kısmı duvar içerisinde kalsa da görünürdeki kısmından Suriye tipi bir alınlıkla taçlandırıldığı anlaşılır. Ayrıca alınlık üzerinde bir silmenin bulunması bu parçanın Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türüne dâhil edilmesi gerektiğini gösterir. Bu türe giren steller, Lochman'ın oluşturduğu tipolojik kronolojiye göre İ.S. 140-200/20'li yıllar arasında üretilir⁷⁰. Bu nedenle bu stel, İ.S. II. yüzyılın II. yarısına tarihlendirilebilir. Ayrıca alınlık üzerinde yer alan bağ kütüğü ve üzümlü kıvrımlı dal bezemesi de tarihlendirmeye katkı sağlar. Tekdüzen içerisindeki üzümlü kıvrımlı dal bezemeleri İ.S.160 civarına⁷¹ aittir. Dolayısıyla bezemeden hareketle stel İ.S. II. yüzyılın II. yarısına tarihlendirilebilir.

Katalog bölümünde Kat. No 9 olarak tanıtılan parça, üzerinde iki kapı betimi bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steldir (Levha 10 Resim 9a+b+c+d+e). Stelin alınlık kemerleri üzerinde yer alan yazıt sayesinde İ.S. II. yüzyılda yaptırıldığı anlaşılır. Ancak yine tipolojik ve bitkisel bezemeden yola çıkılarak bu steli daha dar bir zaman aralığına tarihlemek mümkündür. Üzerinde iki kapı betimi bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller, İ. S. 140'lı yıllardan başlayarak Kapı Biçimli Mezar Taşları üretiminin sonuna kadar (İ.S. II. yüzyılın ikinci yarısı) üretilmeye devam eder⁷². Stelde kapı destekleri üzerinde kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi yer alır. Kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesinin en erken örneklerine; alınlık eğimi üzerinde geç Traianus ve Erken Hadrianus dönemindeki örneklerde (İ.S. I. yüzyıldan İ.S. II. yüzyıla geçiş döneminde),

⁷⁰ Lochman 2003, Kat. No I 280- 337 arasında verilen parçalar, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türüne ait örneklerdir ve yaklaşık İ. S. 140-200/20'li yıllar arasına tarihlendirilmişlerdir.

⁷¹ Ayrıca karşılaştırın: Lochman 2003, Kat. No I 240. Ancak burada bağ kütüğü yerine bir kantharos yer alır. Kantharostan çıkan üzüm dalları alınlık eğimi boyunca uzanır ve bu stel İ.S. 160/70'e tarihlendirilir.

⁷² Lochman 2003, Kat. No I 311- 337 arasında yer verilen parçalar, iki kapı betimi bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel örnekleridir ve yaklaşık İ.S. 140-200/20'li yıllar arasına tarihlendirilmişlerdir.

kapı destekleri üzerinde ise İ.S. 140 yılından sonra rastlanır. Antoninler Dönemi ve sonrasında Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesinin işlenişinde yoğun bir artış görülür. Ayrıca Antoninler Döneminde sarmaşık yapraklarının büyüdüğü ve ışık-gölge etkisi yaratmak için ortalarından iki kenara doğru içbükey olarak işlendiği görülür. Anıtsal mimari yapılarda da Geç Antoninler ile başlayarak özellikle Severuslar Döneminde yaprakların damarlarının işlendiği ve yaprağın dış çizgisinin uca doğru giderken ortalara yakın bir yerde her iki yönde girinti yaptığı gözlemlenir. Bunun dışında Severus Döneminde sarmaşık yapraklarının iki yana kavis yapan omuz kesimleri bazı durumlarda keskin bir şekilde işlenerek yuvarlağımsı bir görünüm alır. Kat. No 9'da tanıtılan bu parça üzerinde de bu tarz büyük yapraklı kıvrımlı sarmaşık dalı betiminin yer alması bu taşın İ.S. II. yüzyıl sonuna üretildiğini kanıtlar⁷³.

V.2. Aizanitis'ten Yeni Buluntular

Aizanitis, Aizanoi'un territoriumudur ve bugün batıda Emet, güneybatıda Gediz (Kadoi) ve güneydoğuda Pınarcık (Appia), kuzeydoğuda Kütahya (Cotiaeum), doğuda Tembris ovası arasındaki alanı kapsar. Aizanitis'te, -Aizanoi'da olduğu gibi-sayırsız Kapı Biçimli Mezar Taşı örneği bulunur. Aizanoi'da yerel pazar için çalışan mezar taşı atölyesinin etkileri, Aizanitis'te görüldüğünden Aizanitis'te ele geçen buluntular, tipolojik olarak Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarına benzerlik gösterir. Bu benzerlikler de genel gelişimi görmek için önemli veriler sağlar.

Katalog bölümünde Kat. No 10'dan 30'a kadar tanıtılan parçalar Aizanitis'te bulunmaktadır. Bu parçaların çoğu Lehmler ve Wörrle tarafından 2002 ve 2006'da, epigrafik açıdan irdelenmişlerdir. Arkeolojik açıdan detaylı bir çalışma yapılamadığından bu eserler de yeni buluntular arasında değerlendirilir.

⁷³ Ayrıca karşılaştırın: Waelkens 1986, Kat. No. 80, 81, 92, 96, 102, 107, 202; MAMA IX, Kat. No 352, 354, 356, 362, 369, 370, 373, 413, 421, 467, 469.

Katalog bölümünde Kat. No 10, 11 ve 12’de tanıtılan parçalar, Kapı Destekleridir. Bu Kapı Destekleri, mezar anıtlarının cephelerinde; Yalancı Kapı ve Alınlık Taşlarıyla bir bütünlük oluşturacak şekilde işlenir. Bu tarzdaki ilk mezar cepheleri, İ.S. I. yüzyılın başında üretilir ve bu yüzyılın sonunda daha da gelişir. Özellikle İ. S. yaklaşık 60 ile 90 arasındaki dönemde bu tarz mezar cepheleri çok sayıdadır. Kapı desteklerinin en erken örnekleri, Geç Augustus Dönemine; en geç örnekleri ise İ.S. I. yüzyıldan İ.S. II. yüzyıla geçiş dönemine aittir. Günümüze ulaşan bütün kapı destekleri üzerinde genelde yüksek akanthus yapraklarından ya da yapraklardan oluşan bir çanak yapraktan filizlenerek ilerleyen kıvrıkdal bezemeleri görülür. Kütahya Müzesinde, Hacıkebir ve Zobu’da bulunan desteklerde üst üste bindirilmiş dalga formlu kıvrıkdal bezemesi olarak da adlandırılabilen, “8” formlu kıvrıkdal bezemeleri bulunur. Bu tarz bezemeler, en erken Aizanoi’da İ.S. I. yüzyılın II. çeyreğine ve -Ankara Augustus Tapınağı'nın kapı çerçevesindeki kıvrıkdal bezemeleriyle bağlantı olarak- Augustus Döneminin sonuna tarihlenebilir. Sonraki süreçte kapı desteklerindeki kıvrıkdal bezemelerinde ana dal standart olsa da yenilik olarak çanak ağzında akanthus yapraklarının asılı olduğu görülür. Buna benzer anıtsal mimari süslemeler, Flaviuslar ve Erken Traianus Dönemine tarihlenir (İ.S. I. yüzyılın II. yarısı- İ. S. II. yüzyıl başı).

Kat. No 10’de tanıtılan (Levha 11 Resim 10) Kapı Desteği fragmanı kırıktır ve bu durum Kapı Desteği üzerindeki bezemenin bütünlüğünü görmek açısından engel teşkil etmektedir. Ancak Jes’in 1997’de yayımladığı makalesinde yer alan Kapı Desteği üzerindeki akanthus yapraklarının işleniş tarzı ile bu parçadaki akanthus yapraklarının büyük benzerlik göstermesi tarihlendirmeye katkı sağlar. Jes’in makalesinde yer alan kapı

desteği, İ.S. 40-60 arasına tarihlendirilmiştir ve aradaki benzerlikten dolayı bu fragman da İ.S. 40-60 arasına tarihlendirilebilir.⁷⁴

Kat. No 11'da tanıtılan kapı desteği üzerinde (Levha 12 Resim 11), merkezi akanthus yapraklarından filizlenerek ilerleyen uçlarında çiçek ve yaprakların bulunduğu içe doğru dairesel şekilde kıvrılan yan dal ve birbiriyle kesişen iki ince bir ana daldan oluşan bir kıvrıkdal bezemesi görülür⁷⁵. Kıvrıkdal bezemesiyle bezenen destekler, bezeme açısından lentolu Alınlık Taşlarıyla bir uyum gösterir; çünkü Kapı Destekleri ve lento ile yalancı kapı, çerçeve içerisine alınacağından buralarda yer alan bezemelerin benzerlik göstermesi gerekir. Kapı lentolarında bu tarz içe doğru dairesel şekilde kıvrılan çiçekli kıvrıkdal bezemeleri İ.S. 80'li yıllarda arasında görülmeye başlar. Bu nedenle bu parça İ.S. I. yüzyılın son çeyreğine tarihlenebilir.

Kat. No 12'de tanıtılan parça (Levha 13 Resim 12) ise ayrı çalışılan kapı desteğinden ziyade Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stele ait yan destek gibi görünür. Destek üzerinde kabartma zemini bir ağ gibi ören kıvrıkdal bezemesi bulunur. Ana dalın tamamen ana dal özelliğini yitirmesi, ana dalın yerini art arda dizilen kümeler oluşturan yaprakların alması ve kıvrıkdal bezemesinin destekler üzerindeki yan silmelerle kaynaşması İ.S. II. yüzyılın ortasından sonra gerçekleşen bir durumdur. Ayrıca bu tarz işlenen kıvrıkdal bezemesinin hacim kazanarak kabartma zemini bir ağ gibi örmesi de geç döneme doğru gerçekleşen bir durum olduğundan⁷⁶ bu destek İ.S. II. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmelidir.

⁷⁴ Ayrıca karşılaştırm: Jes 1997, Taf. 38/2; Lochman 2003, Kat. No I 4.

⁷⁵ Ayrıca karşılaştırm: Jes 1997, Taf. 38/3.

⁷⁶ Aizanoi Sütunlu Cadde ve Çeşme binasında yer alan bezemelerde de bu tarz özellikler görülmesi tarihlendirmeye ek veri sağlar. Naumann Taf. 22/2 ve 23/4. Ayrıca karşılaştırm: MAMA IX, Kat. No 439.

Katalog bölümünde Kat. No 13'de tanıtılan parça (Levha 14 Resim 13), üzerinde iki kapı betimi bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steldir. Bu tarz, üzerinde iki kapı betimi bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller, İ.S. 140'lı yılların ortasından başlayarak üretimin sonuna kadar (İ.S. 200/20) görülür. Stelin kapı destekleri üzerinde, birbiriyle kesişen akanthus yapraklı ikiz kıvrıkdal bezemesi görülür. Bu tarzda işlenen bezemeler, geç dönemlerde kendine has bir özel stille işlenir. Bezemede kıvrıkdallar sürekli birbiriyle kesişerek ilerler. Başlangıçta birbiriyle kesişen bu kıvrıkdallar, basit akanthus yaprakları şeklindeyken zaman ilerledikçe sürekli değişir. Birbiriyle kesişen kıvrıkdal bezemeleri geç dönemlerde görüldüğünden bu stel de geç dönemlere yani İ.S. II. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilebilir⁷⁷.

Katalog bölümünde Kat. No 14, 15, 16, 17'de tanıtılan parçalar, Alınlık Taşlarıdır. Bu Alınlık Taşlarının hepsinde yazıt bulunur ve bu yazıtlar alınlık taşlarının tarihlendirilmesi için önemli veri sağlar. Bu yazıtlara göre Kat. No 14, 15, 16'deki alınlık taşları İ.S. I. yüzyılın II. yarısında, Kat. No 17'deki alınlık taşı İ.S. I. yüzyılın sonunda yaptırılmıştır. Kat. No 14 ve 16'da tanıtılan Alınlık Taşlarını sahip oldukları tipolojik özellikleri sayesinde daha dar bir tarih aralığına oturtmak mümkündür.

Kat. No 14'de tanıtılan Alınlık Taşında alınlık (Levha 15 Resim 14), lento ile neredeyse aynı genişliktedir. Bu da bu Alınlık Taşının İ.S. 80'den sonra yapılmış olduğunu gösterir. Bu Alınlık Taşında bezeme olarak orta akroterde iki yarım palmetin ortada karşılıklı işlenmesiyle oluşan bir palmet bezemesi yer alırken köşe akroterlerde çanak yapraklar üzerinde, açık yarım palmet bezemesi yer alır. Alınlık Taşlarında İ.S. 80'li yılların ortasında orta akroter olarak işlenen palmet bezemesinden köşe akroterlere doğru

⁷⁷ Ayrıca karşılaştırm: Jes 2001b, Abb. 13 ve 20; MAMA IX, Kat. No 347, 415, 418, P. 230.

ilerleyen kıvrıklal bezemeleri görülmeye başlar⁷⁸. Bu alınlık taşında bu tarz bir bezeme olmadığından bu Alınlık Taşını İ.S. 80'li yıllara (İ.S. I. yüzyılın son çeyreği) tarihlenmek daha doğru olacaktır.

Kat. No 15'de tanıtılan Alınlık Taşında alınlık kısmı kırıktır (Levha 15 Resim 15). Ancak altta yer alan lento bu Alınlık Taşının IV. Evre alınlık taşları (İ.S. 80-90) içerisine dâhil edilmesini sağlar. Lento üzerinde yer alan yumurta dizisi bezemesi de bunu destekler. Çünkü İ.S. 50'den itibaren Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yumurta dizisine rastlanır⁷⁹. İ.S. I. yüzyılın doruk noktasından sonra ise yumurta dizisi, bezeme repertuarı içerisinde pek fazla görülmez. Buradan hareketle bu parçanın İ.S. 50'den sonra yani İ.S. I. yüzyılın II. yarısında üretilmiş olduğu düşünülür. Nitekim günümüze ulaşan karşılaştırılabilir örnekler yaklaşık İ.S. 80-90'lı yıllar arasına tarihlenir.

Kat. No 16'da tanıtılan Alınlık Taşı üzerindeki bezemeler özenli bir işçiliğe sahiptir (Levha 16 Resim 16). Tipolojik olarak değerlendirildiğinde Lochman'ın oluşturduğu tipolojiye göre IV. evre Alınlık Taşları⁸⁰ içerisine dâhil edilir; çünkü alınlık henüz lento ile aynı genişlikte değildir. Ayrıca bu tarz, lentosunda bitkisel bezeme bulunan Alınlık Taşları⁸¹ bitkisel bezemeli Kapı Destekleriyle bir bütünlük oluşturur. Bu tarz mezar cepheleri İ.S. I. yüzyılın sonlarına tarihlenir. Tipolojik olarak kapı lentolu Alınlık Taşları İ.S. I. yüzyılın son çeyreğinde (İ. S. 80-100) görüldüğünden bu taş da İ.S. I. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmelidir.

⁷⁸ Ayrıca karşılaştırm: Waelkens 1986, Taf. 5, Kat. No 42,44.

⁷⁹ Ayrıca Bkz. Jes 1997, Taf. 37/1, 38/1-2, 39/1; Lochman 2003, Kat. No I 88, 101, 103. Bu parçalar, İ.S. 80-90'lı yıllar arasına tarihlenir.

⁸⁰ Lochman'ın IV. Evreye dahil ettiği Alınlık taşları için bkz: Lochman 2003, Kat. No I 81-104.

⁸¹ Waelkens, lentosu tamamen bitkisel bezeme ile kaplı olan alınlık taşlarını Tip 4e olarak adlandırır.

Kat. No 17’de tanıtılan Alınlık Taşının tarihlendirilmesi daha kesindir (Levha 16 Resim 17). Çünkü Alınlık Taşındaki yazıtta taşın hangi tarihte yaptırıldığı belirtilmiştir ve Bu yazıtta göre bu parça İ.S. 80’de yaptırılmıştır.

Katalog bölümünde Kat. No 18’de tanıtılan parça (Levha 17 Resim 18), İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stellerin birinci türüne ait bir steldir. Stelde kapı iki yönde plasterle desteklenmiştir. Tipolojik kronolojiye göre bu tür İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller İ.S. 75-150 arasında üretilir. Stel üzerinde yer alan yazıt elbette tarihlendirme için daha kesin bir veri sağlar. Bu yazıtta göre stel, İ.S. I. yüzyılın II. yarısında yaptırılmıştır. Ancak benzer örnekleriyle⁸² yapılan karşılaştırmalar sayesinde bu stel, İ.S. 75-80 arasına (İ.S. I. yüzyılın son çeyreği) tarihlendirilebilir.

Katalog bölümünde Kat. No 19 (Levha 18 Resim 19) ve 20’de (Levha 19 Resim 20) tanıtılan parçalar, Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel örnekleridir. Bu steller üzerinde yer alan yazıtlara göre Kat. No 19’daki stel, İ.S. I. yüzyılın II. yarısına; Kat. No 20’deki stel, İ. S. I. yüzyıl sonu/II. yüzyıl başına tarihlenir. Tipolojik olarak, bu stellerde üçgen alınlığın genişliği kapı çerçevesine eşit olduğundan bu steller, Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türüne dâhil edilmelidir. Bu tarz steller de kronolojik olarak yaklaşık olarak İ.S. 80-130’lu yıllar arasında üretilir⁸³. Kapı çerçeveleri üzerinde yer alan kıvrıkdal bezemeleri, bu tarih aralığının biraz daha daraltılmasına olanak sağlar.

Kat. No 19’da tanıtılan stelin kapı çerçevesindeki bezemeye bakıldığında ana dalın yüksek akanthus yapraklarından filizlenerek dairesel kıvrımlar oluşturup ilerlediği görülür. Ayrıca akanthus yapraklarından oluşan ana dalın çentiklenmesiyle düz yüzey

⁸² Lochman 2003, Taf. 2 Kat. No I 125 Abb. 8.

⁸³ Lochman’ın Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türüne dahil ettiği örnekler için bkz: Lochman 2003, Kat. No I 179-189.

parçalanarak çok sayıda girintiyle bezeme hareketlendirilir ve ışık-gölge etkisi yaratılır. Ana dalın çentiklenmesi İ. S. 90'dan itibaren görülen bir durumdur. Kapı çerçevesi dışında alınlık eğimi üzerinde orta akroterden çıkarak köşe akroterlere doğru ilerleyen kıvrıkdal bezemeleri görülür. Bu tür bezemeler ise İ.S. 80'li yılların ortasında görülmeye başlar. Ayrıca Lochman'ın oluşturduğu kıvrıkdal tipolojisine göre (Lochman, 2003: 47) bu stelin kapı çerçevesindeki kıvrıkdal bezemesine benzerlik gösteren örnekler İ.S. 80-90 arasına tarihlenmektedir. Bu benzerlikten ve İ.S. I. yüzyılın son dönemlerinde görülen özelliklerden hareketle bu steli İ.S. I. yüzyılın son çeyreğine tarihlemek mümkündür⁸⁴.

Kat. No 20'de tanıtılan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stelde de kapı çerçevesi üzerinde, çanak yapraklardan çıkarak ilerleyen kıvrıkdal bezemesi görülür. Bu bezemede ana dal çentiklenmeden pürüzsüz işlenmiştir. Ayrıca üçlü çerçevenin üst lento kısmının ortasında yarım palmet bezemesinin birleştiği stilde bir kıvrıkdal bezemesi görülür. İ.S. 80-90'da Alınlık Taşları altına kapı lentosu\eşiği eklenmesiyle birlikte palmet bezemesi lento üzerinde işlenmeye başlar. Kapı lentolu Alınlık Taşlarıyla erken Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller de çağdaş olduğundan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerde de bu tarz bezemeler görülebilir. Bu da bezemenin de stel üzerindeki yazıtla aynı tarihi verdiğini gösterir ve stel İ. S. I. yüzyıl sonu/II. yüzyıl başına tarihlendirilir⁸⁵.

Katalog bölümünde Kat. No 21'den Kat. No 30'a kadar tanıtılan parçaların hepsi Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steldir. Bu stellerin hepsinde, kemer kavisi üzerinde bir yazıt yer alır.

⁸⁴ Ayrıca karşılaştırm: Waelkens 1986, Taf. 8 Kat. No 60, 61; MAMA XI, Kat. No 309, 314, 320, 321, 304, 305, 337.

⁸⁵ Ayrıca karşılaştırm: Waelkens 1986, Taf. 8 Kat. No 66, 215,

Kat. No 21 (Levha 20 Resim 21) ve 22'de (Levha 21 Resim 22) tanıtılan stellerde alınlık kemeri üzerinde yer alan yazıtlara göre kesin olmamakla birlikte bu steller, İ. S. II. yüzyılın I. yarısına (?) tarihlendirilmektedir. Ancak tipolojik ve bitkisel bezeme özelliklerinden yola çıkılarak bu stelleri, daha dar ve kesin bir zaman aralığına tarihlemek mümkündür. Lochman'ın oluşturduğu tipolojiye göre bu steller, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin birinci türüne (İ.S. 135-165) dahil edilir; çünkü bu stellerde alınlık kemeri üzerindeki silme yoktur ve kemerde kyma oluşturulmamıştır. Ancak bu stellerde bazen her iki türün özelliklerini taşıyan karışık formlarla karşılaşmak mümkündür. Bu tarz karışık formlar da genellikle İ.S. II. yüzyılın II. yarısına tarihlenir. Bu steller üzerinde yer alan kıvrıkdal bezemeleri de, bu stellerin İ.S. II. yüzyılın ilk yarısından ziyade ikinci yarısına tarihlenmesi gerektiği düşüncesini destekler tarzda bir stil sergiler.

Kat. No 21'de tanıtılan stelin kapı destekleri üzerinde, akanthus yapraklı çanak yapraktan filizlenerek yükselen, büyük yapraklı kıvrımlı sarmaşık dalı bezemeleri yer alır. Sarmaşık yapraklarının büyük işlenmesi Antoninler Döneminde gerçekleşir. Aynı zamanda bu süreçte sarmaşık yaprakların –bu stelde de olduğu gibi- gölge-ışık oyunları için ana daldan iki yana doğru içbükey olarak işlendiği görülür. Bunun dışında Geç Antoninler Döneminden başlayarak özellikle Severuslar Döneminde yapraklarda damarların belirtilmesi ve yaprağın dış çizgisinin uca doğru giderken ortalara yakın bir yerde her iki yönde girinti yapması, Severus döneminde sarmaşık yapraklarının iki kavis yapan omuz kesimlerinin bazı durumlarda keskin bir şekilde işlenerek yuvarlağımsı bir görünüm alması gibi özelliklerin, bu steldeki kıvrımlı sarmaşık dal bezemelerinde belirgin şekilde görülmesi, bu stelin İ.S. II. yüzyıl sonuna tarihlenmesini sağlar⁸⁶.

⁸⁶ Kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesini ayrıca karşılaştıran: Lochman 2003, Kat. No. 227, 268; Waelkens 1986, Kat. No. 80, 81, 92, 96, 102, 107, 202; MAMA IX, Kat. No 352, 354, 356, 362, 369, 370, 373, 413, 421, 467, 469.

Kat. No 22’de tanıtılan stel üzerinde iki kapı betimi bulunur. Bu tarz iki kapılı örnekler, İ.S. 140’lı yılların ortasından üretimin sonuna kadar üretilmeye devam eder. Stelde iki kapının ortasındaki destek üzerinde bulunan, birbiriyle kesişen ikiz kıvrıklal bezemesi geç dönem örneklerinde görüldüğünden bu stel de İ.S. II. yüzyılın sonuna tarihlendirilebilir⁸⁷.

Kat. No 23’de tanıtılan stel (Levha 22 Resim 23), Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Stellerin ikinci türüne aittir. Bu stelde kemer kısmında kyma oluşur. Bu tarz stellerde İ.S. 140’lı yılların ortasından İ.S. 200/20’li yıllar arasında üretilir. Alınlık kemeri üzerinde yer alan yazıttan bu stelin İ.S. II. yüzyılın ortasında yaptırıldığı anlaşılır. Bu mezar taşındaki kapı desteklerinde işlenen kıvrıklal bezemesinde ana dal ve yan dalların tamamı neredeyse kılıf yapraklarla sarılı olsa da ana dal henüz özelliğini tam anlamıyla yitirmemiştir. Kıvrıklal bezemesi, desteklerin yan silmeleriyle kaynaşmış şekilde dar şeritler içerisinde işlenir. Ana dal özelliğini İ.S. II. yüzyıl ortasından sonra yitirdiğinden bu stel bu süreçten önceye tarihlenmelidir ve bu yüzden yazıtla uygun olarak stel İ.S. II. yüzyılın ortasına tarihlenir.

Kat. No 24’de tanıtılan stel (Levha 23 Resim 24), Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Stellerin ikinci türünün karışık form özelliğini yansıtır. Stelde, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Stellerin ikinci türünde olduğu gibi alınlık kemerinde kyma oluşur. Ancak burada farklı olan, alınlık kemeri üzerinde üçgen küçük bir alınlığın daha yer almasıdır. Alınlık kemeri üzerinde yer alan yazıtla göre stel, İ.S. II. yüzyılda yaptırılmıştır. Ancak yazıttan sağlanan bu zaman aralığı daha da daraltılabilir. Genel olarak Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Stellerin ikinci türüne ait steller, İ.S. II. yüzyılın II. yarısında

⁸⁷ Katalog bölümünde Kat. No 13’te tanıtılan stelin kapı desteği ile bezeme yönünden karşılaştırıldığında işleniş tarzlarının benzer olduğu görülür. Ayrıca biriyile kesişen ikiz kıvrıklal bezemeleri örnekleri için bkz.: Waelkens 1986, Kat. No. 88, Abb. 8; MAMA IX, Kat. No 347, 415, 418, Lochman 2003, Kat. No I 231, 259, 319, 330.

üretilir. Bezemeye bakıldığında kapı destekleri üzerinde, akanthus yapraklı çanaktan filizlenip ilerleyen yapraklı, tomurcuklu ve çiçekli kıvrıkdal bezemesinin üçlü palmetle sonlandığı görülür. Ayrıca kemer kavisini üzerinde orta akroterden köşe akroterlere doğru ilerleyen kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi yer alır. Alınlık eğiminde yer alan sarmaşık dalları Geç Antoninler Dönemindeki stilistik özelliklere sahiptir. Kapı desteklerinde yer alan kıvrımlı dal bezemesi ise çok özenli bir işçiliğe sahip değildir. Bu nedenle bu kapı taşı muhtemelen kırsal kesimden biri tarafından İ.S. II. yüzyılın son çeyreğinde⁸⁸ yaptırılmış olmalıdır.

Kat. No 25’de tanıtılan parça (Levha 24 Resim 25), Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin birinci türünün formlar özelliklerini yansıtan iki kapılı bir steldir. Kemer kavisleri üzerindeki yazıta göre stel, İ.S. II. yüzyılda yaptırılmıştır. Tipolojiye bakıldığında bu tarz iki kapılı Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Steller İ.S. 140’lı yılların ortasından başlayarak yüzyılın sonuna kadar üreilmeye devam etmişlerdir. Stelde, yanlardaki kapı destekleri üzerinde dairesel dalga formu akanthus yaprakları, orta destek üzerinde ise birbiriyle kesişen ikiz kıvrıkdal bezemeleri görülür. Bu bezemelerde akanthus yaprakları, anıtsal mimariye benzerlik gösteren bir kalitede matkapla işlenmiştir ve sağlanan gölge-ışık oyunu ile stelle derinlik katılmıştır. Anıtsal mimarideki kıvrıkdal bezemelerinde ilk matkap kullanımı İ.S. I. yüzyılda gerçekleşir. Flaviuslar döneminde matkabın henüz dengeli olmayışı kabartma derinliğine rağmen öğelerin doğallıktan uzaklaşmasına neden olur. Bu özellikler, “Flaviuslar Baroğu” olarak adlandırılan kıvrıkdal yapısının oluşmasını sağlar. Traianus ve Hadrianus Dönemlerinde süreçte ölçsüz kullanılan matkap oyukları dengelenir. Dalların hacimli yapraklarla yoğun biçimde

⁸⁸ MAMA IX, Kat. No 420’da tanıtılan stelle hem aynı yerde (Pazarlık) bulunması hem de bezemenin işleniş stili açısından benzerlik göstermesi bu tarihi doğrular. Çünkü MAMA IX, Kat. No 420’da tanıtılan stel İ.S. 170/80 tarihlendirilmiştir.

kaplanmaları ve yüksek kabartma derinliğine rağmen öğelerin zeminle uyum içerisinde sunulduğu “Hadrian Klasik Stili”nin oluşmasını sağlar. Antoninler Döneminin başında Hadrianus Dönemine paralellik gösteren özellikler görülür. Marcus Aurelius Döneminde ise bezemede iri öğe yapısı ve kabartma derinliğinin oluşmasıyla görülen kesin ve etkileyici gölge-ışık zıtlığı döneme damgasını vurur. Ancak İ.S. 180-193’te bu bezemeler doğallığını yitirmeye başlar. Bu süreçten sonra birbiriyle ilgisi olmayan özelliklerin art arda dizimiyle oluşan karmaşık ve sıkışık kıvrıkdal bezemesi görülür. Antoninler Dönemi bezemelerine bakıldığında kıvrıkdal hacimleşir ve zeminden soyutlanır. Bununla birlikte akanthus testere dişi özelliği taşır. Dönemin sonunda kabartma derinliğinin artması ve keskin hatlar oluşturan gölge-ışık zıtlığına “Antoninler Baroğu”⁸⁹ denir. Bu stel üzerindeki testere dişli akanthus yaprakları da keskin hatlar oluşturur ve böylece gölge ışık etkisi yaratır. Eldeki bu verilerden yola çıkıldığında bu steli İ.S. II. yüzyılın sonuna tarihlemek daha doğru olacaktır.

Kat. No 26’da tanıtılan parça (Levha 25 Resim 26), Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türünün formsal özelliklerini yansıtan iki kapılı bir steldir. Kemer kavisleri üzerindeki yazıta göre stel, İ.S. II. yüzyılda yaptırılmıştır. Tipolojiye bakıldığında bu tarz iki kapılı Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller, İ.S. II. yüzyılın ikinci yarısında üretilmiştir. Stelde yandaki kapı destekleri tıraşlandığından bitkisel bezmeden tarihlendirme yapılamaz. Ancak kapı üzerinde yer alan nesnel ve figüratif bezemelerden yararlanılarak tarihlendirme yapılabilir. Kapı panellerinde ayna, yazı tahtası; alınlık kemerleri altındaki alanlarda kadın büstü ve aslan-boğa mücadelesi

⁸⁹ Kremna Antoninus Pius Tapınağı (Can 2005, Levha 37b), Limyra tiyatrosu (Can 2005, Levha 37a,c, 39c, 40a-b) ve Aspendos akropolündeki Nymphaion (Can 2005, Levha 41a) anıtsal mimaride Antoninler baroğunu en iyi yansıtan yapılardır. Antoninler Dönemine ait bu mimari yapıların bezemeleri incelendiğinde; kıvrıkdal bezemesinin hacim kazandığı ve zeminden soyutlanmasıyla testere dişli akanthus tipinin özelliklerinin yansıtıldığı görülür.

betimi yer alır. Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde bu tarz nesnel betimler İ.S. 130'lu yıllardan itibaren, büst betimleri İ.S. 140-230/50 arasında ve aslan-boğa mücadelesi betimi İ.S. 160'dan sonra görüldüğünden bu steli İ.S. II. yüzyılın II. yarısına tarihlendirmek mümkündür⁹⁰.

Kat. No 27'de tanıtılan parça (Levha 26 Resim 27), Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerin ikinci türüne aittir. Kemer kavisleri üzerindeki yazıta göre stel, İ.S. II. yüzyılda yaptırılmıştır. Bu tür stellerde alınlığın üzerlerine bir silme -bordür bulunur. Bordür; ilk kez Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerin ikinci türünde, İ.S. 140'lı yılların ortasında kullanılır. Kapı destekleri üzerinde yer alan kıvrıklal bezmesi irdelendiğinde; ana dal ve yan dalların oluşan betimde ana dalın henüz özelliğini yitirmemiş olduğu görülür. Ayrıca dallarda aşırıya kaçan tarda yoğunluk bulunmaması daha erken bir örnek olduğunu gösterir; çünkü İ. S. II. yüzyıldan sonra yaprakların işlenişinde değişim yaşanmaya başlar ve bu tarihten sonra ana dal özelliğini tamamen yitirir. Bunun yerini art arda sıralanan kılıf yapraklarda oluşan bir bezeme alır. Lochman'ın⁹¹ da verdiği tarihle bu stel İ.S. 150/60 (İ.S. II. yüzyıl ortasını) tarihlenir.

Kat. No 28'de tanıtılan parça (Levha 27 Resim 28), Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stellerin ikinci türüne aittir. Kemer kavisleri üzerindeki yazıta göre stel, İ.S. II. yüzyılda yaptırılmıştır. Kapı desteklerindeki bezemeler ise İ.S. II. yüzyılın II. yarısını verir. Ayrıca Lochman'ın oluşturduğu kronolojiye göre alınlık kemeri altındaki boşlukta yer alan aslan-boğa mücadelesi İ.S. 160'dan itibaren görülür. Buradan hareketle stel İ.S. II. yüzyılın II. yarısına tarihlendirilir⁹².

⁹⁰ Ayrıca Bkz. Lochman 2003, 225.

⁹¹ Lochman 2003, Kat. No I 289; MAMA IX, Taf. 36 Kat. No 409.

⁹² Ayrıca karşılaştırm: Waelkens 1986, Kat. No 86, 124, 430.

Kat. No 29 (Levha 28 Resim 29) ve 30'da (Levha 29 Resim 30) tanıtılan parçalar, Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ikinci türünün formsal özelliklerini yansıtan iki kapılı stellerdir. Kemer kavisleri üzerindeki yazıta göre bu steller, İ.S. II. yüzyılda yaptırılmıştır. Bu tarz iki kapılı steller İ.S. II. yüzyılın ikinci yarısında üretilir. Kat No 29'daki stelde kapı desteklerinde farklı bir bitkisel bezeme işlenmiştir. Bu da yerel kesime ait olduğunu gösterir. Kat. No 30'da plasterlerin yivli olması gene yerel kesime ait örneklerde görülen bir özelliktir. Böylece stel daha ucuza mal edilmektedir. Ancak yivli steller zamansal olarak bitkisel bezemeli stellerden daha dar bir süreçte görülürler ve İ.S. 150'li yılların ortasında yavaş yavaş son bulurlar. Bu durumda bu stelin ancak İ.S. II. yüzyılın ortalarına tarihlenebileceğini gösterir⁹³.

Aizanoi ve Aizanitis'te bulunan bu yeni buluntuların incelenmesi sonucunda yapılan çıkarım şudur:

Tez kapsamında iki kategori altında ele alınan Kapı Biçimli Mezar Taşları, karşımıza genellikle ya mezar yapısıyla bağlantılı yapı öğeleri ya da bağımsız duran monolit mezar stelleri olarak çıkmaktadır. Ele alınan otuz parça da bu kategorilere göre ayrıştırıldığında, Kat. No 1, 2, 3, 10, 11, 14, 15, 16, 17'de tanıtılan parçalar mezar yapısıyla bağlantılı olan yapı öğeleri kategorisine; Kat. No 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30'da tanıtılan parçalar ise mezar stelleri kategorisine dahil edilebilir. Bununla birlikte incelenen parçaların çoğunluğunu, İ.S. II. yüzyılın II. yarında üretilen, Suriye Tipli Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Steller oluşturur. Bezeme açısından da incelenen bu parçalarda tarihlendirme için en önemli veri sağlayan kıvrıkdal bezemeleridir. Kıvrıkdal bezmelerinin işleniş şekillerinde dönemsel değişimlerin yaşanması tarihlendirmeye kolaylık katar. Bunun dışında ele alınan otuz parçanın

⁹³ Kapı destekleri yivli olan steller için bkz. Waelkens, Kat. No 108, 109, 203, 204, 111, 113, 115, 116, 117, 119; MAMA IX, 472, 477, 479, 480, 482, 484, 493.

genelinde yazıtların bulunması tarihlendirmeler için önemli veri sağlar. Ancak bu parçalar için yazıtların incelenmesi sonucu oluşturulan tarih aralıklarının, parçaların tipolojik ve bezeme açısından incelenmesinden sonra daha da daraltılabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Kütahya ilinin Çavdarhisar ilçesinde bulunan Aizanoi ve territoriumunu ifade eden Aizanitis'i önemli kılan, buralarda bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşının sayıca çokluğudur. Aizanoi ve Aizanitis'de bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşları, daha öncesinde yayımlanmış olsa da antik kentte ve territoriumunda yeni buluntular ortaya çıkmaya devam etmektedir. Bu nedenle antik kentte var olan Kapı Biçimli Mezar Taşlarından sağlanan verilerle ve bu tez kapsamında ilk kez ele alınan Kapı Biçimli Mezar Taşları birlikte incelenerek, Aizanoi'da bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının konumu ve önemi de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ele alınan bu tez çalışmasında öncelikli olarak kentin kurulduğu konum, sahip olduğu coğrafik özellikler ve yaşadığı tarihi süreç birbiriyle bağlantılı olduğundan, araştırma yapılan alanı tanıtmak için, Aizanoi Antik Kentinin; coğrafi konumu, tarihi geçmişi ve kente bugüne kadar yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

Aizanoi Antik Kentinde Roma İmparatorluk Dönemine ait büyük anıtsal yapıların yanı sıra dikkati çeken bir diğer unsur, kentte bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarıdır. Roma İmparatorluk Döneminde antik kentte yaşanan yoğun inşaat faaliyetleri sırasında oluşan büyük mermer atölyesinin, aynı atölyede üretilen Kapı biçimli Mezar Taşları üzerinde önemli etkileri vardır. Zira kentteki büyük mimari yapılarla Kapı Biçimli Mezar Taşları arasında yapılan karşılaştırmalarda, arada mimari plastik açısından benzerlikler tespit edilmiştir ve bu da mezar taşlarının üretiminde anıtsal yapılardan etkilendiğini ortaya koyar. Ayrıca tarihi süreç açısından kentteki inşaat faaliyetlerinin doruk noktası olarak gösterilen Zeus Tapınağının inşa edildiği süreçte, Kapı Biçimli

Stellerin en popüler türü olan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Stellerin üretilmeye başlaması bir bütünlük oluşturur.

Aizanoi'da bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının aynı zamanda Anadolu'nun diğer bölümlerinde de geniş bir yayılım ve çeşitli kullanım alanı bulunduğundan öncelikli olarak Kapı Biçimli Mezar Taşlarının tanımına, bunları oluşturan mimari yapı öğelerine, bunların yayılım-kullanım alanlarına ve tipolojilerine yer verilmiştir. Burada temel amaç Kapı Biçimli Mezar taşlarının tam olarak neyi ifade ettiğini ortaya koymaktır. Bu sayede konuyu daha da anlaşılır kılacak olan alt yapı oluşturulmuştur.

Kapı Biçimli Mezar Taşları; yüzeyinde bir veya daha fazla yalancı kapı kabartması bulunan, taş levha ya da desteklerle oluşturulan, mezar taşı formlarıdır ve bunlar kendi içersinde Kapı Biçimli Taşlar, Kapı Biçimli Steller ve Yalancı Kapılar olarak farklı türlere ayrılır. Bu türlere ait örnekleri, merkez Phrygia Bölgesi olmak üzere, Troia'da, Mysia'da, Magnesia ad Meandrum'da, Lykia'nın kuzey sınırlarında, Kappadokia'da, Pamphilia'da, Kilikia'da, Pisidia'nın Galatia sınırında, Galatia'da, Pontus'un Paphlagonia sınırında ve Paphlagonia'da görmek mümkündür. Ancak günümüze ulaşan Kapı Biçimli Mezar Taşlardan sadece üç tanesi Pers Dönemine ait iken geri kalan belgelenmiş sekiz yüz tanesinin Roma İmparatorluk Dönemine ait olması Kapı Biçimli Mezar Taşların kökenine ilişkin çeşitli önerileri beraberinde getirir. Bazı araştırmacılar köken olarak eski Phryg kültürünü gösterirken, bazıları İtalya ve Dalmaçya'da -İ. Ö. 1.yüzyıl ve İ.S. 1.yüzyılın ilk yarısında- üretilen Kapı Biçimli Stellerin köken olarak alınması gerektiğini, bazıları ise bu kökenin Phrygia dışında değil de daha ziyade onun hinterlandında aranması gerektiğini savunur.

Roma İmparatorluk Döneminde Pax Romana ile birlikte, ekonomik ve siyasi durum sabitlenmesi, Kapı Biçimli Mezar Taşlarının yerel üretimleri için gerekli koşulların oluşmasına olanak sağlar. Büyük boyutlu mezar anıtlarının bir taş bloğu üzerinde küçültülmüş varyasyonu olan bu taşların maliyeti daha düşüktür. Bu nedenle de daha çok yerel kesim tarafından tercih edilmeleri doğaldır.

Kapı Biçimli Mezar Taşlarının aynı zamanda birçok kullanım alanı bulunur. Bu taşlar bir kaide üzerine oturtulan Kapı Biçimli Mezar Stelleri olarak kullanılabilineceği gibi bir mezar odası ya da tümülüsün önünde yer alan kapama (kilit) taşı ya da mezar cephesindeki yalancı kapı olarak da kullanılabilir. Fakat küçük mezar odası ya da tümülüs önünde yer alan, Roma İmparatorluk Dönemine ait Kapı Biçimli Mezar Taşlarından hiçbiri in situ durumunda günümüze ulaşmadığından ancak nekropol alanı ve yerleşim yeri içerisinde dağınık şekilde bulunan buluntuların rekonstrüksiyonları sayesinde bir takım sonuçlar alınmaya çalışılır ve yapılan rekonstrüksiyon çalışmaları, mezar odaları ya da tümülüslerin cephesinde Kapı Biçimli Taşların bulunduğu tezini mümkün kılar.

Kendi içlerinde sahip oldukları formlar ve kullanım şekillerine bağlı olarak çeşitli tipler oluşturan Kapı Biçimli Mezar Taşları, İ.S. I. yüzyıldan başlayarak İ. S. III. yüzyılın ortasına kadar özellikle Dokimeion'da, Aizanoi'da ve Yukarı Tembris ovasında üretilir. Dokimeion, Roma İmparatorluk Döneminin önde gelen lahit atölyelerinden biridir. Bu atölye öncelikli olarak ihracat için çalıştığından yerel –iç- pazar için Aizanoi'daki atölyede mezar taşları üretilir. Aizanoi'daki bu atölyenin etkileri ise Yukarı Tembris ovasının bitişik alanları ve buranın güneyindeki Murat Dağının diğer yanında yer alan Alia ve Akmonia bölgesine kadar yayılır. Bu nedenle bu coğrafyalarda Aizanoi etkileri taşıyan birçok örnekle karşılaşmak doğaldır.

Aizanoi ve Aizanitis'teki bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarının tipolojik ayrımı yapılırken kullanım şekilleri göz önünde tutulmuştur ve buna bağlı olarak malzeme iki temel kategori içerisinde incelenmiştir. Birinci kategoride yapı taşları olarak birbirinden ayrı çalışılan ve mezar odası ya da tümülüslerin cepheleriyle bağlantılı olan Alınlık Taşları, Yalancı Kapılar ve Kapı Destekleri; ikinci kategoride monolit Kapı Biçimli Steller yer alır.

Birinci kategoride yer alan yapı parçalarının birbirine benzerlik gösteren yakın bağlantı noktaları, birlikte değerlendirilmeleri gerektiği düşüncesini doğrular. Geç Augustus Dönemi ile İ.S. II. yüzyıla geçiş süreci arasında inşa edilen mezar cephelerinde yer alan bu yapı parçalarından ziyade Aizanoi'da ikinci kategoride incelenen Kapı Biçimli Steller daha revaçtadır. İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Steller ve Kapı Biçimli Naiskos Steller olmak üzere iki farklı türe ayrılan bu stellerin en popüler olanı Kapı Biçimli Naiskos Stellerdir. İ.S. II. yüzyılın baskın türü olarak üretilen bu stellerinde kendi içinde türleri vardır. Üçgen Alınlıklı ve Suriye Tipi Alınlıklı olarak ayrıştırılan bu steller sahip oldukları bezemelerle de ayrı bir gelişim sergilerler.

Aizanoi'daki Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde bitkisel, geometrik, figüratif, nesnel ve ahşap mimarinin yansıması olan birçok bezeme yer alır. Ancak bunlar içerisinde en çok karşılaşılan bezeme, kıvrıkdal bezemeleridir. Dönemin büyük boyutlu mimari yapıları üzerinde de işlenen kıvrıkdal bezemesi, tamamen bitkisel unsurlardan oluşan bir bezeme türüdür. Kıvrıkdal bezemesi; bir merkezi motiften çıkıp iki yana doğru dalgalanarak ilerleyen ana dal ve ana daldan çıkarak ters yönde kıvrılan uçları bitkisel rozetli yan dallardan oluşur. Bu bezemede bazen hem ana dalın hem de yan dalların kılıf-yaprak demetleriyle kaplandığı görülür. Kıvrıkdal bezemelerini önemli kılan nokta, Kapı Biçimli Mezar Taşları için oluşturulabilecek rölatif kronoloji için veri sağlamalarıdır.

Hem Aizanoi Antik Kentindeki anıtsal mimari yapılarıyla hem de Anadolu'da aynı süreçteki inşa edilen diğer anıtsal mimari yapılarıyla yapılan karşılaştırmalarda, anıtsal mimari yapılarındaki kıvrıkdal bezemeleriyle Kapı Biçimli Mezar Taşlarındaki kıvrıkdal bezemelerinin benzerlikler gösterdiği anlaşılır. Bu durum da yeni buluntular için daha rölatif bir tarihlendirme yapılmasına olanak tanımıştır.

Araştırma kapsamında ele alınan yeni buluntuların birçoğunda yazıt bulunur. Yazıtlar, hiç kuşkusuz bir buluntunun daha kesin şekilde tarihlendirmesini sağlar. Ancak Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerinde yer alan yazıtların hepsinde anıtın tam olarak ne zaman yapıldığı bildirilmez. Yazıtlarda genelde mezarın kimin tarafından kim için yapıldığını belirten ifadeler yer alır. Bu nedenle epigraflar, yazı karakterlerinden ya da yazıtlarda yer alan isimlerden yola çıkarak tarihlendirme yaparlar. Aizanoi ve Aizanitis'te bulunan ve çalışma kapsamında irdelenen Kapı Biçimli Mezar Taşlarının yazıtları daha önce Lehmler ve Wörrle tarafından 2002 ve 2006 yıllarında yayımlanmıştır. Ancak burada tipolojinin ve özellikle bitkisel bezemelerin -karşılaştırılabilir örneklerle- sağladığı veriler sayesinde incelenen parçalar, yazıtlardan sağlanan tarih aralığından daha dar bir zaman dilimine tarihlendirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarına yönelik daha önce yayımlanmış olan örneklerden sağlanan verilerden yola çıkılarak Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarına özgü bir çalışma oluşturmaya çalışılmıştır. Amaç Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşlarının yayılım, kullanım alanları, tipolojileri ve sahip oldukları bezemelere yer vererek gerekli alt yapıyı oluşturmak ve katalog bölümünde tanıtılan otuz yeni parçanın eski örnekler içerisindeki yerini daha anlaşılır bir şekilde göstermektir. Katalog bölümde tanıtılan 30 yeni örnek için elde edilen sonuca göre:

Ele alınan yeni parçalar, eski örneklerde olduğu gibi, genel olarak İ.S. I. yüzyılın II. yarısı ile İ.S. II. yüzyılın sonu arasına tarihlenir. Ancak yapılan incelemeler sonucunda bu parçalardan, mezar yapılarıyla bağlantılı yapı öğeleri kategorisine giren Alınlık Taşlarının, Yalancı Kapıların ve Kapı Desteklerinin İ.S. I. yüzyılın II. yarısında (ağırlıklı olarak İ.S. I. yüzyılın son çeyreğinde); bağımsız monolit mezar stelleri kategorisine giren Kapı Biçimli Stellerin ise İ.S. II. yüzyılda üretildiği saptanmıştır.

Kapı Biçimli Mezar Stellerinin de kendi içerisinde birçok türü vardır ve bu türler belli süreçlerde üretilmiştir. İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stellerin ve Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin, İ.S. I. yüzyılın II. yarısı ile II. yüzyılın I. yarısı arasında; Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stellerin ise İ.S. II. yüzyılın II. yarısında üretildiği tespit edilmiştir. Ele alınan yeni parçaların çoğunluğu da Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel tipine aittir. Aynı zamanda bu tipe giren parçaların çoğunda iki kapı betimi bulunur ve bu parçalar üzerindeki kıvrıkdal bezmeleri Hadrianus ve Antoninuslar Dönemi anıtsal mimari bezemeleriyle benzerlik gösterir. Aizanoi Kapı Biçimli Mezar Taşları üzerindeki en erken bezeme örneklerine ise Alınlık Taşları ve kapı destekleri üzerinde rastlanır. En çok karşılaşılan kıvrıkdal bezemesi, akanthus yapraklı kıvrıkdal bezmesidir. Bunun dışında -yeni parçalar üzerinde de tespit edildiği gibi- çiçekli, sarmaşık yapraklı ve üzüm salkımlı ya da asma yapraklı kıvrıkdal bezemeleri de görülür. Özellikle sarmaşık yaprağının işleniş tarzındaki değişimler tarihlendirme için önemli katkı sağlamıştır.

Her araştırmada olduğu gibi bu konu üzerinde çalışılırken de çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalınmıştır. Aizanoi'da bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşlarına ait örneklerden hiç birinin günümüze in-situ halinde ulaşmamış olması, kent nekropolündeki mezar

anıtlarının kötü durumda olması ve cephe rekonstrüksiyonları için arkeolojik buluntuların eksik olması; bu malzeme ile ilgili kesin kanıtlara varılmasını engellemektedir. Araştırma esnasında ancak var olan kaynaklardan yararlanılarak, burada var olan çizim ve resimler üzerinden yorumlar yapılmıştır. Bu yüzden ancak elde var olan verilerin sunduğu düzeyde çeşitli yorum, öneri ve öngörülerde bulunabilinmiştir. Bununla birlikte, antik kentteki kazılar hala devam ettiğinden, ileride bu çalışmada ulaşılan sonuçları değiştirecek yeni buluntuların ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

KATALOG

Kat. No: 1

Levha No: 4

Türü: Alınlık Taşı/Lochman IV. Evre Alınlık Taşı (V. evre Alınlık Taşı olabilir. Bkz. V. Bölüm)

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Çavdarhisar(Aizanoi)/Çavdarhisar Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazı Evi

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 42 cm, G: 60 cm, K. K.: 18 cm.

Tanım: Alınlık Taşının ortasında yer alan alınlık içerisinde, bir kapı tokmağı betimi bulunur. Alınlığın kenarlarında köşe akroter olarak açık yarım palmet, ortasında ise tepe akroteri olarak kapalı palmet betimi işlenmiştir. Alınlığın altındaki fasciada bir yazıt, bunun altındaki kapı lentosunda ise çiçek ve yapraklardan oluşan kıvrımlı dal bezemesi yer alır.

Yazıt: “[M]ητρόδορος Τατίω μνημ[η]ς χάρις.” (Çeviri: M. Wörrle)

“Metrodoros, Tation anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıtı göre İ.S. I. yüzyılın II. yarısı; tipoloji ve bezemeye göre; İ.S. I. yüzyılın son çeyreği.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 2

Levha No: 5

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşı/Waelkens Tip L (Yalancı Kapı)

Bulunduğu/Korunduğu Yer: avdarhisar(Aizanoi)/avdarhisar Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazı Evi

Envanter No: AIZ 09/M2 1

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 74 cm, G: 62 cm, K. K.: 12 cm.

Tanım: Kapı, ikisi küçük; ikisi büyük olmak üzere toplam dört panelden oluşur. Kapının alttaki iki büyük paneli üzerinde baklava dilimi içerisinde kapı tokmağı, üstteki sağ panelde ise kapı kilidi motifi yer alır.

Tarih: İ.S. I. yüzyılın son çeyreğı.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 3

Levha No: 6

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşı/Waelkens Tip L (Yalancı Kapı)

Bulunduğu/Korunduğu Yer: avdarhisar(Aizanoi)/avdarhisar Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazı Evi

Envanter No: AIZ 09/M2 3

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 78 cm, G: 59 cm, K. K.: 8 cm

Tanım: Kapı, ikisi küçük; ikisi büyük olmak üzere toplam dört panelden oluşur. Kapının alt uzun panellerinde kapı tokmağı motifi ve yazıt yer alır. Üst kısımda yer alan sol kısa panel içerisinde rozet motifi, sağ kısa panel içerisinde ise çivili yuvarlak kapı kilidi motifi yer alır.

Yazıt:

Solda: “Πολίτικος ἰδία θρεψάσῃ Σαρτουρνίνη”

Sağda: “μνήμης χάριν.” (Çeviri: M. Wörrle)

“Politikes, onu evlatlık edinen annesi Saturina için bu anıtı yaptı.”

Tarih: Yazıta göre İ.S. I. yüzyılın II. yarısı; tipoloji ve bezemeye göre; İ.S. I. yüzyılın son çeyreği.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 4

Levha No: 6

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip Ib, Lochman Kapı Biçimli İnce/Dar Formlu Mezar Steli Tip II

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Çavdarhisar(Aizanoi)/Çavdarhisar Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazı Evi

Envanter No: AIZ 07/1/Ma 28

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 49 cm, G: 40 cm, K. K.: 11 cm

Tanım: İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stelinin üst kısmı kırıldığı için günümüze sadece alt kısmı ulaşmıştır. Alt kısımda yer alan iki kapı panelinde ise kapı halkası betimi bulunmaktadır.

Tarih: İ. S. I. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 5

Levha No: 7

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşına ait fragman

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Çavdarhisar(Aizanoi)/Çavdarhisar Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazı Evi

Envanter No: AIZ 07/2/M30/9

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 66 cm, G: 62 cm, K. K.: 27 cm.

Tanım: Kırık olarak ele geçtiği için detaylar görünmemektedir. Günümüze ulaşan bu fragmandan kapının altı panelden oluştuğunu anlamak mümkündür. Fragman üzerinde en alt panelde yatay baklava dilimi, ortadaki büyük panelde baklava dilimi içerisinde rozet betimi ve bu betimin üzerinde kapı tokmağı betimi, üst panelde ise gene rozet betimi yer almaktadır.

Tarih: İ.S. II. yüzyılın II ve III. çeyreği arası.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 6

Levha No: 7

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşına ait fragman

Bulunduğu/ Korunduğu Yer: Çavdarhisar(Aizanoi)/ Çavdarhisar Alman Arkeoloji Enstitüsü Kazı Evi

Envanter No: AIZ 07/ 1/ Ma 29

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 36 cm, G: 32 cm, K. K.: 10 cm

Tanım: Ele geçen fragman parçasında görülebilen tek detay kapıya ait olan panellerdir. Fragmandan iki panel seçilebilmektedir. Ancak bunlardan sadece biri üzerindeki betim anlaşılır. Bu panel üzerinde baklava dilimi içerisinde kapı tokmağı betimi yer alır.

Tarih: İ.S II. yüzyıl

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 7

Levha No: 8

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı/ Waelkens Tip VIb, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIb

Bulunduğu/ Korunduğu Yer: Çavdarhisar(Aizanoi)/ Kazı deposunun arka bahçesi

Malzeme: Beyaz damarlı gri mermer

Ölçüleri: Y: 115 cm, G: 200 cm, K. K.: 45 cm

Tanım: Mezar taşı üzerinde yer alan kapı, sekiz panelden oluşur. Orta kısımda yer alan iki uzun panel içerisinde kapı tokmağı, üst kısımda sol panelde çiçek; sağ panelde kapı tokmağı betimi yer alır. Alt panellerin her ikisinde kapı tokmağı betimi bulunur. Ayrıca kapı üzerinde, panelleri dikine ayıran sütun başlıklarıyla başlayıp sonlanan bir çita vardır. Kapı, üç fascialı bir çerçeve ile çevrelenir. Kapı desteklerinde kıvrıkdal bezemeleri yer alır.

Tarih: İ.S. II. yüzyılın ortaları (İ.S. 150-160)

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 8

Levha No: 9

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşı/ Waelkens Tip VIb, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIb

Bulunduğu/ Korunduğu Yer: Aizanoi Zeus Tapınağının avlusunda yapılan kazı sahası\ Devşirme malzeme olarak Bizans duvarının içersinde

Envanter No: AIZ 09/ SAEU 1/ S-1

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: G: 75 cm, K. K.: 26 cm.

Tanım: Mezar taşı, Bizans duvarı içersinde yer aldığından sadece üst kısmının bir bölümü görünebilir. Üçgen alınlık şeklinde sonlanan mezar taşının kemeri, Suriye özelliği gösterir. Alınlık kemeri üzerinde bir silme olduğu da anlaşılır. Kemerin üst kısmında, taşın ortasını gösteren, üzüm ağacının gövdesi ve bu noktadan kenarlara doğru ilerleyen üzümlü kıvrımlı dal bezemesi görülür. Kemer ile üçgen alınlık arasında kalan köşe boşluğunda yunus betimi yer alır. Kemerin üzerinde fascialar ve alt fascia üzerinde yazıt yer alır.

Yazıt: “Βεΐδους Ἀμμία γυναικί μν [ημήμης χάστν]” (Çeviri: M. Wörrle)

“Bithus, eşi Ammia anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıta göre İ.S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ.S. II. yüzyılın II. yarısı.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 9

Levha No: 10

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı/Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Çavdarhisar(Aizanoi)/Kazı deposunun arka bahçesi

Malzeme: Gri damarlı beyaz mermer

Ölçüleri: Y: 120 cm, G: 132 cm, K. K.: 30 cm.

Tanım: Sivri uçlu alınlıklarla sonlanan stelde kemerler Suriye özelliği taşımaktadır. Kemerlerin üzerinde bitkisel bezemeler (solda akanthus sağda palmet yaprakları) yer almaktadır. Kemerlerin üzerinde iki fascia ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunmaktadır. Sağdaki kemerin altında kartal, soldaki kemerin altında yün sepeti betimi vardır. Kapılar üzerinde dörder panel yer almaktadır. Her iki kapının üst sol panelinde rozet, sağ panellerin kapı kilidi, alt panellerde ise baklava dilimi içersinde kapı halkası betimi; kapı destekleri üzerinde kıvrıkdal bezemeleri bulunmaktadır.

Yazıt: “Μειθορόδατης Ἀφρῖο καὶ Ἀπολλοδότῳ μνίας χάριν.”

“Mithrodates, Aphdhion ve Apollodoros anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıtta göre İ.S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ.S. II. yüzyılın sonu.

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2006

Kat. No: 10

Levha No: 11

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Hacı Mahmut/Köyün cami bahçesinin doğu duvarı içersinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 40 cm, G: 25 cm.

Tanım: Kırık kapı desteği fragmanı üzerinde tomurcuklarından oluşan kıvrıkdal bezemesi yer alır.

Tarih: İ. S. I. yüzyılın ortaları

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 11

Levha No: 12

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Örencik/Köyün batısındaki anayolda Ömerpınar'ın önündeki alanda

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 114 cm, G: 30 cm, K. K.: 51 cm

Tanım: Fragman üzerinde çiçekli kıvrıkdal bezemesi yer alır.

Tarih: İ. S. I. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 12

Levha No: 13

Türü: Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Hacı Mahmut/Köy camisinin bahçe duvarının içerisinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 65 cm, G: 18 cm.

Tanım: Fragman üzerinde çiçekli ve tomurcuklu kıvrıkdal bezemesi yer alır.

Tarih: İ. S. II. yüzyılın son çeyreği.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 13

Levha No: 14

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı/Waelkens Tip VIIb, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stel Tip IIb

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Ağarı/Köyün güneybatı tarafındaki çeşme

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 120 cm, G: Tam bilinmiyor, K. K.: 35 cm.

Tanım: Sivri şekilde sonlanan, bu mezar stelinde, alınlığa bir silme eklendiği görülür. Kemerli alınlığın üzerinde orta akroter olarak yapraklardan oluşan bir çanakta çıkararak alınlık eğimi boyunca ilerleyen sarmaşıklı kıvrımlı dal bezemesi yer alır. Kemer kısmındaki kırıktan aynı zamanda bu stelin iki kapılı olduğu anlaşılır. Ayrıca alınlık kemeri iki fascialıdır ve fascialar üzerinde yazıt yer alır. Kemer altındaki boşluk ve kapı kısmı, günümüzde çeşme olarak kullanıldığı için betonla kaplıdır. Kapı destekleri üzerinde kırık dal bezemesi, sütun başlıklarının üzerinde akanthus bezemesi yer alır.

Yazıt: “ Ἀτταλος Ἀππῆ γυνεῖκι ♠ καὶ ...ώση.”

“Attalos, eşi Appe için (yaptırdı) ♠ ve ...”

Tarih: İ.S. II. yüzyılın son çeyreği.

Kaynakça: İlk kez ele alınmaktadır.

Kat. No: 14

Levha No: 15

Türü: Alınlık Taşı/Waelkens Tip IVc, Lochman IV. Evre Alınlık Taşı

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Örencik, köyün batısındaki anayolda Ömerpınar'ın önündeki alanda/Kütahya Müzesi

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 44 cm, G: 100 cm, K. K.: 38 cm.

Tanım: Alınlık taşının üst kısmı kırıktır. Alınlığın üst köşelerinde akroter olarak, çanak yaprak üzerinde, açık yarım palmet; ortada ise kapalı palmet betimi yer alır. Ayrıca alınlık altında iki fascia ve bu iki fascia üzerinde yazıt vardır.

Yazıt: “Ταπιον Απολλωνίου Κοννάρω τω άνδρί μνημης χάριν.”

“Apollonios’un kızı Tation, eşi Konnaros anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıta göre İ. S. I. yüzyılın II. yarısı; tipoloji ve bezemeye göre; İ.S. I. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2006

Kat. No: 15

Levha No: 16

Türü: Alınlık Taşı fragmanı /Waelkens Tip IVb

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Örencik/Örencik Köyünün batısındaki anayolda Ömerpınar’ın önündeki alanda

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 25 cm, G: 114 cm, K. K.: 27 cm.

Tanım: Alınlık kısmı kırıktır. Günümüze ulaşan kapı lentosu üzerinde üç fascia ve üst ile orta fascia üzerinde bir yazıt bulunur. En üstte ise yumurta dizi betiminden oluşan korniş yer alır.

Yazıt: “Διομηήδης Διομήδους Δημητρία τη μητρί μνήμης χάριν.”

“Diomedes’in oğlu Diomedes, annesi Demetria anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıta göre İ. S. I. yüzyılın II. yarısı; bezemeye göre; İ.S. I. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2006

Kat. No: 16

Levha No: 16

Türü: Alınlık Taşı/Waelkens Tip IVe, Lochman IV. Evre Alınlık Taşı

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Ağarı/Köyün güneybatısında, devşirme malzeme olarak çiftlik evinin duvarı içersinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 42 cm, G: 85 cm.

Tanım: Üçgen alınlığın kenarlarında akroter olarak çanak yaprak üzerinden yükselen yarım kapalı palmet bezemesi görülür. Ayrıca alınlığın üst kısmında sağ ve sol tarafta birer tane olmak üzere girdap şeklinde kıvrılan iki rozet betimi yer alır. Alınlık içerisinde basit bir phiale betimi ile sağ alt köşede bir yazıt bulunur. Asıl yazıt ise korniş üzerindedir; ayrıca kornişte yumurta dizi betimi bulunur. Alınlığın altındaki kapı lentosunda, ortadaki akanthus yaprağı şeklindeki çanak yapraklarından çıkarak yanlara doğru yayılan, kıvrıklal bezemesi yer alır.

Yazıt:

Üstte: “ένεκεν.”

Altta: “Σκιπίων Ἀππη τῆ ἰδία γυναικί μνημης”

“ Scipio, eşi Appe için anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıta göre İ.S. I. yüzyılın II. yarısı; tipoloji ve bezemeye göre; İ. S. İ.S. I. yüzyılın son çeyreği

80-90

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2006

Kat. No: 17

Levha No: 16

Türü: Alınlık Taşı/Waelkens Tip IVb, Lochman V. Evre Alınlık Taşı

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Barağı/Bayağı köyüne kuzeyden girilen ulaşım yolunun batı tarafında, depremde tahrip olan, bir evin bahçesinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 45 cm, G: 103 cm, K. K.: 35 cm

Tanım: Üçgen şeklindeki alınlığın kenarlarında akroter taşı olarak, çanak yapraklardan yükselen yarım açık palmet bezemesi işlenmiştir. Alınlığın tepesinde ana akroter olarak kapalı palmet bezemesi, bu bezemeden yanlara doğru inen kıvrımlı dal bezemesi bulunur. Alınlığın sol üst kısmında ve ortasında, birbirinden farklı işlenmiş, rozet bezemeleri yer alır. Alınlığın altında kapı lentosu bulunur ve üç fasciadan oluşan bu kısımda bir yazıt yer alır.

Yazıt: “Ὀνήσιμος Κλονία γυναικί μνήμης χάρις ἔτους ρξε μηνός Ξανδικού ς”

“ Osesimos eşi Klonia için anısına 165 yılında [Sulla Dönemi= İ.S. 80\1. yüzyıl] 6. Xandikos’da (yaptırdı).”

Tarih: İ. S. 80/I. yüzyıl sonu

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2006

Kat. No: 18

Levha No: 17

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip Ia, Lochman İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel Tip I

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Tepecik/Köy yolunun sağında Arif Kırgın’ın çiftliğinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 70 cm, G: 48 cm.

Tanım: Alınlığın üstünde ana akroter olarak palmet bezemesi, köşelerde yan akroter olarak yarım palmet bezemesi bulunur. Alınlığın içerisinde yün sepeti motifi vardır. Kapı kısmının alt tarafı kırık olduğundan sadece üstteki iki panel görünür. Burada ise rozet (solda) ve kapı kilidi (sağda) bezemesi yer alır. Kapı çerçevesinin üzerindeki arşitravda ise yazıt yer alır.

Yazıt: “Θαμώς Ἀταλάντα τη ειδία γ-

υνεκεί μ[η]νημης χά-

ρι[ν]”

“ Thamos, eşi Atalenta anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıta göre İ. S. I. yüzyılın II. yarısı; tipoloji ve bezemeye göre; İ.S. I. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle, 2002

Kat. No: 19

Levha No: 18

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip Va, Lochman Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip Ib

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Hacıkebir/Hacıkebir'den Çakmak'a giden yoldaki, Hacıkebir'in yaklaşık 1 km kuzeyinde yer alan, çeşme yapısının içersinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 120 cm, G: 91 cm

Tanım: Stelin üst kısmı kırık ya da beton içersinde kalmış olmalıdır. Bu yüzden alınlığın tepe noktasının nasıl sonlandığı bilinmez ve üsteki orta akroter görünmez. Ancak alınlığın köşelerinde akroter olarak işlenen açık yarım palmet bezemeleri, orta akroterden köşe akroterlere doğru ilerleyen tomurcuklu kıvrıklal bezemeleri açık şekilde görülür. Alınlığın içersinde amphora betimi ve yazıt vardır. Kapı, dört panelden oluşur ve alt uzun paneller içersinde baklava dilimi motifi içersinde kapı halkası betimi, üst kısa paneller içersinde rozet (solda) ve kapı kilidi (sağda) betimi bulunur. Kapıyı çevreleyen üçlü çerçeve üzerinde kıvrıklal bezemesi yer alır.

Yazıt: “Λούκιος Σκούτ/ιος Μεσσαλίνοσ

Ἀλφία Ἑρενία τῆ ἐαυ/τού γυναικί μνήμησ χαρ-
iv.”

“ Lucius Scutius Messalinus, eşi Alfia Herenia anısına (yaptırdı).”

Tarih: Yazıta göre İ. S. I. yüzyılın II. yarısı; tipoloji ve bezemeye göre; İ.S. I. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 20

Levha No: 19

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip Va, Lochman Üçgen alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip Ib

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Pazarcık/Köy camisinin önündeki çeşme

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 100 cm, G: 57 cm.

Tanım: Üçgen alınlıklı stelde, alınlığın köşelerinde akroter olarak açık yarım palmet bezemesi, orta akroterde kapılı palmet bezemesi ve bu bezemeden köşe akroterlerine doğru ilerleyen kıvrıklal bezemesi görülür. Alınlığın içersinde yün sepeti betimi yer alır. Kapı, dört panelden oluşur ve alt uzun paneller içersinde baklava dilimi motifi ve bu motifin üzerinde kapı halkası betimi, üst kısa paneller içersinde griland (her iki kısa üst panelde), vazo(solda), kapı kilidi (sağda) betimi bulunur. Kapıyı çevreleyen üçlü çerçeve üzerinde kıvrıklal bezemesi yer alır.

Yazıt: “ Φλαυία Στ/ρατονεΐκη

Ιταλία τή ἰδία θαραπαΐνη μνήμης χαριν. ”

“ Flavia Stratonike, kölesi Italia anısına (yaptırdı).”

Tarih: İ. S. I. yüzyıl sonu/II. yüzyıl başı

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 21

Levha No: 20

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Ağarı/Yukarı köyün güneyinde evin duvarındaki çeşme

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 145 cm, G: 90 cm.

Tanım: Mezar stelinin alınlığının tepe noktasında orta akroter olarak kapalı palmet bezemesi ve bu bezemeden çıkarak alınlık eğimi boyunca ilerleyen sarmaşıklı kıvrımlı dal süslemesi görülür. Alınlık kemeri üç fascialıdır ve orta ile alt fascia üzerinde ise yazıt vardır. Alınlık kemeri altındaki yarım daire şeklindeki boşlukta kartal betimi yer alır. Kapı,

dört panelden oluşur. Alt paneller içersinde baklava dilimi içersinde kapı halkası betimi, üsteki panellerde rozet (solda) ve kapı kilidi (sağda) motifi bulunur. Kapı kenarlarındaki destekler üzerinde yapraklı sarmaşıklı kıvrımlı dal bezemesi yer alır.

Yazıt: “Δημητριος Παπία πατρί μνήμης χ[άρι]ν
καί Τρόφιμος.”

“Demetrios, babası Papias anısına (yaptırdı) ve Trophimos.”

Tarih: Yazıtı göre; İ. S. II. yüzyılın I. yarısı (?), tipolojiye göre; İ. S. II. yüzyılın II. yarısı

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 22

Levha No: 21

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı/Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Çam Köy/Köyün alt tarafındaki çayırın kuzeyinde, eski bir çeşmenin yanında

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 115 cm, G: yaklaşık bütünü 130 cm.

Tanım: Günümüze kırık iki parça olarak ulaşır. Mezar stelinin Suriye tipi alınlıklarının tepe noktasında orta akroter olarak birinde kapalı palmet bezemesi (sağda) diğerinde açık palmet bezemesi (solda), ve bu bezemeden çıkarak alınlık eğimi boyunca ilerleyen sarmaşıklı kıvrımlı dal süslemesi ile alınlığın sol köşesinde yunus betimi görülür. Sağ köşe boştur. Alınlık kemerleri iki fascialıdır ve fascialar üzerinde yazıt vardır. Alınlık kemerleri altındaki boşluklarda kartal (solda) ve yün sepeti (sağda) betimi yer alır. Kapılar, dört panelden oluşur. Alt paneller içersinde kapı tokmağı betimi, üsteki panellerde rozet (solda)

ve kapı kilidi (sağda) motifi bulunur. Kapı kenarlarındaki destekler üzerinde yapraklı sarmaşıklı kıvrımlı dal bezemesi ve ortadaki destek üzerinde ise akanthus yapraklarından oluşan kıvrıkdal bezemesi yer alır.

Yazıt:

Solda: “Φαυοτος Ἀπ[πολ]λωνίω αδελφώ

[μνημ]ης χαρίν.”

Sağda: “Φιλόμουσος και Μητροδωρίων Αίμίλη μη[τρί].”

“Faustus, erkek kardeşi Apollinios anısına (yaptırdı). Philomusos ve Metrodorion, anneleri Aemula (yaptırdı).”

Tarih: Yazıtı göre İ. S. II. yüzyılın I. yarısı (?); tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyılın sonu

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 23

Levha No: 22

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Hacı Mahmut/ Köyün güneyinde yer alan kurumuş bir çayın batısında

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 140 cm, G: 100 cm, K. K.: 45 cm

Tanım: Suriye tipi alınlığın üzerinde akroter olarak palmet bezemesi ve bu bezemeden çıkıp alınlık eğimi boyunca yanlara doğru ilerleyen kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi yer alır. Kemer iki fascialıdır ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunur. Alınlık kemeri altındaki

boşlukta yün sepeti betimi, kapı destekleri üzerinde yaprak ve rozetlerden oluşan kıvrıklal bezemesi yer alır. Kapı, altı panelden oluşur. Üst panellerde ayna(solda), kapı kilidi(sağda), orta panellerde baklava dilimi içerisinde kapı tokmağı ve alt panellerde ahşap mimarinin yansıması olarak birbirine bindirilmiş -çakılmış- tel örgünün yansıması olan bir betim bulunur.

Yazıt: “Φιλόμελος Αφφία γυναικί μνήμης χάριν”

“Philomelos, eşi Aphphia anısına (yaptırdı.)

Tarih: İ.S. II. yüzyılın ortası

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 24

Levha No: 23

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Pazarcık/ Köyün aşağısındaki köprünün yanında iki Bizans Dönemine ait pencere desteği arasında yer alan çeşme

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 148 cm, G: 80 cm, K. K.: 54 cm.

Tanım: Kapı Biçimli Stel, enine kırıktır ve bu kırık kısmı kabaca çimento harcı ile tamir edilmiştir. Ayrıca stelin çevresi de çimento ile kaplıdır. Suriye tipi alınlığın üzerinde üçgen bir alınlık daha yer alır. Bu alınlık içerisinde rozet betimi bulunur. Üçgen alınlığın üzerinde orta akroter olarak kapalı palmet bezemesi ve bu bezemeden çıkıp alınlık eğimi boyunca yanlara doğru ilerleyen kıvrımlı sarmaşık dalı bezemesi yer alır. Kemer iki fascialıdır ve fascialar üzerinde bir yazıt bulunur. Alınlık kemeri altında kartal betimi, kapı destekleri

üzerinde yaprak ve rozetlerden oluşan kıvrıklal bezemesi bulunur. Kapı, beş panelden oluşur. Üst panellerde orak –bağcı bıçağı- (solda), kapı kilidi(sağda), orta panellerde baklava dilimi içerisinde kapı tokmağı ve alt enine panelde saban betim bulunur.

Yazıt: “Αφι/ον Ἡλιω πατρί Μηνογας γάνβρος και τά τέκ/να αὐτῶν παππω μνήμης χαριν”

“Aphion, babası Helios; damadı Menongas ve çocukları büyük babaları anısına (yaptırdı.)”

Tarih: Yazıtı göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyılın son çeyreği

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 25

Levha No: 24

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Doğancılar/ Şehir yolunun aşağısındaki çiftliğin çamaşırhanesi

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 170 cm, G: 140 cm, K. K.: 20 cm.

Tanım: İki kapı betimi bulunan Kapı Biçimli Stelin altı kırıktır, alınlık kemeri altındaki boşluktaki betimler ve kapılar belirsiz hale gelmiştir. Buna karşın çok zengin “barok” tarzı bitkisel bezemelerle bezenmiştir. Suriye tipi alınlıkların üzerinde akroter olarak akanthus bezemesi ve bu bezemelerden çıkıp alınlık eğimi boyunca yanlara doğru ilerleyen kıvrıklal bezemesi yer alır. Kemerler üç fascialıdır ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunur. Kapı destekleri üzerinde ikiz-çift- kıvrıklal bezemesi yer alır ve destekler üzerinde sütun başlıklarının profili belirtilir.

Yazıt:

Solda: “Γ. Κλαύδιος Νείλος τή ίδια γ[υναικ]ί Κηδία σωφρονη [μνήμης χαρίν].”

Sağda: “Γ Κλαύδιος Νείλος έάυτώ ζών.”

“C. Claudius Neilos eşi Kedia anısına bu pahalı (anıtı yaptırdı).”

“C. Claudius Neilos kendisi için ömrüne (adadı)”.

Tarih: Yazıtı göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyılın sonu

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 26

Levha No: 25

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIa, Lochman

Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Çat/Köyün güneybatısındaki nekropol alanı

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 190 cm, G: 200 cm.

Tanım: Stel, nekropol alanında üzerinde libasyon çanağı olan bir kaide yanında bulunur.

Alınlık ve kapı desteklerindeki bezemeler tıraşlanmıştır. Suriye tipi alınlığın üzerinde

akroter olarak palmet bezemesi ve bu bezemeden çıkıp alınlık eğimi boyunca yanlara

doğru ilerleyen kıvrıklı bezemesi yer alır. Kemerler üç fascialıdır ve üst fascia üzerinde

bir yazıt bulunur. Alınlık kemerleri altındaki alanlarda kadın büstü (solda), aslan-boğa

mücadelesi (sağda) betimi ve bunların altında bukranion ile girlandlardan oluşan arşitrav

frizi yer alır. Kapı, altı panelden oluşur. Üst panellerde ayna(solda), kapı kilidi(sağda), orta

panellerde baklava dilimi içerisinde kapı tokmağı ve alt panellerde ahşap mimarinin

yansıması olarak birbirine bindirilmiş -çakılmış- tel örgünün yansıması olan ızgara betimi bulunur.

Yazıt:

Solda: “[...ο]υς Τατία μητρὶ ζωσα.”

Sağda: “...ΜΟ.....”

“...us annesi Tatia’nın ömrüne (adadı.)

Tarih: Yazıtı göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyılın II. yarısı

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 27

Levha No: 26

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIb, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı

Biçimli Naiskos Stel Tip IIb

Bulunduğu/Korunduğu Yer: İlicikören/ Caminin yukarısında doğuya doğru giden yolda yer alan çeşme

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 125 cm, G: 78 cm, K. K.: 22 cm.

Tanım: Stel, çeşme olarak kullanıldığından ortası delinmiştir. Üçgen şeklinde sonlanan stelde alınlık üzerinde sima profili belirtilmiştir. Alınlık üzerinde orta akroter olarak yana doğru açılan yapraklardan oluşan bir bitkisel bezeme ve köşelerde rozet betimi yer alır. Kemer iki fascialıdır ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunur. Ayrıca kemerde kyma oluşturulur. Alınlık kemer altındaki alana kartal betimi işlenmiştir. Kapı dört panelden oluşur. Üst panellerde rozet (solda) ve kapı kilidi (sağda); alt panellerde baklava dilimi

içersinde kapı tokmağı betimi yer alır. Ayrıca kapı destekleri üzerine kıvrıklal bezemesi işlenmiştir ve destekler üzerindeki sütun başlıklarının profili belirtilmiştir.

Yazıt: “ Ἀντίπας [κ]αί Μηνοφίλος Μητροφάνη ἀδελφῶ μ[νη]μης χαριν.”

“Antipas ve Menophilos, erkek kardeşleri Metrophanes anısına (yaptırdı.)”

Tarih: Yazıtı göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyıl ortası

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 28

Levha No: 27

Türü: Kapı Biçimli Mezar Steli/Waelkens Tip VIb, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIb

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Gökler/ Köyün dışında, Çat köyüne giden yollun doğu tarafında, köyün dışındaki köprünün güneyinde

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 175 cm, G: 125 cm.

Tanım: Suriye Tipi Alınlıklı Stelde alınlığın üst kısmı aşırı tahrip olmuş durumdadır. Stel, şu anda bir çeşme yapısı içersinde kullanılmaktadır ve stelin aşağı yukarı orta kısmına bitişik olarak betondan yapılmış bir tekne bulunmaktadır. Bu nedenle stelin bir kısmı görünmez. Üçgen şeklinde sonlanan stelde alınlık üzerinde sima profili olduğu tespit edilebilir. Alınlık üzerinde orta akroter olarak muhtemelen palmet (?) yer alıyor olmalıdır. Kemer iki fascialıdır ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunur. Ayrıca kemerde kyma oluşturulmuştur. Kemer altındaki bölgede aslan-boğa mücadelesi betimlenmiştir. Bunun altında bukranion ve girlandlardan oluşan arşitrav frizi yer alır. Kapı dört panelden oluşur. Üst panellerde rozet (solda) ve kapı kilidi (sağda); alt panellerde baklava dilimi içersinde

kapı tokmağı betimi yer alır. Ayrıca kapıyı üç yönden saran, iki fascialı ve kymalı bir çerçeve bulunur. Kapı destekleri üzerinde kıvrıklal bezemesi yer alır ve destekler üzerinde sütun başlıklarının profili belirtilir.

Yazıt: “ Ζήνων και Ν...ΝΙΟ...”

“Zenon ve N...”

Tarih: Yazıta göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyılın II. yarısı

Kaynakça: Lehmler ve Wörrle 2002

Kat. No: 29

Levha No: 28

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşı /Waelkens Tip VIa, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIa

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Yeniarmutçuk/ Köyün karşındaki yokuşta yer alan çeşme

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 120 cm, G: 106 cm.

Tanım: Suriye tipi alınlıklar üzerinde sima profili belirtilmiştir. İki alınlık arasında bir büst bulunur. Alınlık üzerinde orta akroter olarak iki çanak yaprak üzerinde rozet betimi yer alır. Kemerler iki fascialıdır ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunur. Ayrıca kemerde kyma oluşturulur. Kemerler altındaki alanlarda yün sepeti (solda) ve kartal (sağda) betimi vardır. Kapı dört panelden oluşur. Üst panellerde rozet (solda) ve kapı kilidi (sağda); alt panellerde baklava dilimi içersinde kapı tokmağı betimi yer alır. Kapı destekleri üzerinde farklı işlenmiş bir bitkisel bezemesi bulunur ve destekler üzerinde sütun başlıklarının profili belirtilir.

Yazıt: “Λεσβίος Θαλλουση συνβίω ζωση και εαυτω ζών υ”

Tarih: Yazıta göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyılın II. yarısı

Kaynakça: MAMA IX, c 414

Kat. No: 30

Levha No: 29

Türü: İki Kapı Betimi Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşı /Waelkens Tip VIb, Lochman Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel Tip IIb

Bulunduğu/Korunduğu Yer: Hacı Kebir/ Köyün güneyindeki çayırılık alan

Malzeme: Mermer

Ölçüleri: Y: 155 cm, G: 156 cm, K. K.: 17 cm.

Tanım: Suriye tipi alınlıkların üzerinde birer rozet betimi bulunur. Kemerler iki fascialıdır ve üst fascia üzerinde bir yazıt bulunur. Ayrıca kemerlerde kyma oluşturulur. Alınlık kemerleri altındaki alanlarda yün sepeti (solda) ve kartal (sağda) betimi vardır. Kapılar altı panelden oluşur. Üst panellerde ayna (sol kapı da sol üst panelde), rozet (sağ kapı da sol üst panelde) ve kapı kilidi (sağda); orta panellerde baklava dilimi içersinde kapı tokmağı betimi alt panellerde girlandlar bulunur. Kapı destekleri yivlidir. Ancak yivler tamamlanmamıştır. Destekler üzerinde sütun başlıklarının profili belirtilmiştir.

Yazıt: “Αλεξανδρος Αλεξανδρω πατρι και μητρι ταπει ζωοιν υ”

“Alexandros, babası Alexandro ve annesi Tatei anısına (yaptırdı.)

Tarih: Yazıta göre İ. S. II. yüzyıl; tipoloji ve bezemeye göre İ. S. II. yüzyıl ortaları

Kaynakça: MAMA IX, c 496

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Ptolemaios (1988). *Claudii Ptolemai geographi*. (Ed. C. A. Nobbe). Leipzig: Tauchnitz.

Plinius (1987). *Naturalis historiae*. (Ed. H.Rackham ve W.H.S. Jones). London: Loeb,

1947. Strabon (1987). *Coğrafya: Anadolu*. (Çev.A. Pekman). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Modern Kaynaklar

Ateş, G. ve Reidt, K. (2008). Aizanoi 2005 ve 2006 yılı çalışmaları. *29. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, 227-242.

Atik, N, (1996). Aizanoi: Orta Anadolu'da bir çanak çömlek merkezi. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi, Sayı 72*, 4-14.

Başaran, C. (1995). *Anadolu mimari bezemeleri Roma Çağı Lotus-Palmet ögesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.

Belke, K. ve Mersich N. (1990). *Tabula Imperii Byzantini 7: Phrygien und Pisidien*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

Can, B. (2005a). *Roma Çağı Anadolu mimarisinde kıvrıklal (ranke) bezemeleri*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi .

Can, B. (2005b). Antaninler Dönemi baroğu ışığında Aspendos Tiyatrosu bezemeleri. *Adalya, VIII*, 89-115.

Drew-Bear, T. (2007). Önsöz. T. Drew-Bear, F. Demirkök, E. Ş. Dönmez ve M. Türktüzen (Ed.), *Ben Anadolu'da doğdum / I was born in Anatolia / Je suis né en Anatolie : Tugay Kütahya Anadolu Kültür-Sanat ve Arkeoloji Müzesi* içinde (ss. 9-20). Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı . 1. baskı.

Drew-Bear, T. ve Lochman, T. (1996). Grabreliefs aus Amorion, Orkistos und antiken Siedlung von Bağlıca zeugen verlorengangener Grabbauten. *Arkeoloji Dergisi, IV*, 109-134, Levha XXI-XXVIII.

Hoffmann, A. (1989). Aizanoi 1988, Arbeiten im Stadion. *XI. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*. 261-vd.

Hoffmann, A. ve Rheidt, K. (1992). Die Ausgrabungen in Aizanoi 1990. *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, 323-340.

Hoffmann, A. (1993). Aizanoi zweiter Vorbericht über die Arbeiten im Stadion 1987, 1988 und 1990. *Archaeologische Anzeiger, 1993*, 437-460.

İznic, E. (2006). *Roma İmparatorluk Döneminde Frigya Epiktetos merkezlerinde (Dorlaeyon, Nacolea, Midaeum, Cotiaeum, Aezanai)sosyopolitik, sosyoekonomik ve sosyokültürel yapı*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Jes, K. (1997). "Gebauete" Türgrabsteine in Aizanoi . *Istanbuler Mitteilungen, 47*, 231-250

Jes, K. (2001a). Ein Hochhellenistischer Statuettenkopf Aus Aizanoi. *Archaeologische Anzeiger*, 2001, 295-301.

Jes, K. (2001b). Türgrabsteine in Aizanoi II: Fassadenmonumente mit Scheintür . *Istanbuler Mitteilungen*, 51 , 279-318 .

Kortanoğlu, E. R. (2008). *Hellenistik ve Roma Dönemi Dağlık Phrygia bölgesi kaya mezarları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Köse, V. (2008). Dionysos –Felicitas- bereket Küçük Asya taş ustalarının Roma mimarlık süslemelerine katkısına bir örnek: kıvrımlı sarmaşık dalı. *Prof. Dr. Halık Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı, Cilt II*, 747-758.

Lehmler, C. ve Wörrle, M. (2002). Neue Inschriftenfunde aus Aizanoi IV. *Aizanitica Minora II. Chiron*. 32, 571-646.

Lehmler, C. ve Wörrle, M. (2006). Neue Inschriftenfunde aus Aizanoi IV. *Aizanitica Minora II. Chiron*. 36, 45-111.

Lochner, I., ve Ay, D. Ş. (2001). Die frühbronzezeitlichen Siedlungsbefunde in Aizanoi. *Archäologischer Anzeiger*, 2001, 269-294.

Lohmann, T. (1990). Eine Gruppe spätrömischer Grabsteine aus Phrygien. E. Berger (Ed.), *Antike Kunstwerke aus der Sammlung Ludwigs III Skulpturen* içinde (ss. 453-508), Basel: Philipp von Zabern. 1. baskı.

Lohmann, T. (2003). *Studien zu kaiserzeitlichen Grab- und Votivreliefs aus Phrygien*. Basel: Art Print.

Naumann, R. (1975). Die Bedeutung der Türsteine bei den Kaianlagen an der Agora in Aezani. *Istanbuler Mitteilungen*, 25, 343-350.

Naumann, R. (1979). *Der Zeustempel zu Aizanoi: Deutsches Archäologisches Institut, Denkmäler antiker Architektur*, 12. Berlin: Verlag Walter de Gruyter und Co.

Niewöhner, P. (2007). *Aizanoi, Dokimion und Anatolien: Stadt und Land, Siedlung- und Steinmetzwesen von späteren 4. bis ins 6. Jhr.n. Chr: Archäologische Forschungen*, 23. *Aizanoi Band 1*. Wiesbaden: Reichert Verlag.

Noack, F. (1984). Dorylaion Grabreliefs. *Athenische Abtheilung, Band XIX*, 315-334.

Polat, G. (2005). Bir Anadolu-Akhaemenid Dönemi ölü kültü geleneği: tümülüs önünde steller ve seremoni alanları. *Olba, XI*, 1-23.

Rheidt, K. (1992). Die Ausgrabungen in Aizanoi 1991. *14. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 2*, 289-308.

Rheidt, K. (1993). Aizanoi Vorbericht über die Forschungen zur Historischen Topographie. *Archäologischer Anzeiger*, 1993, 475-507.

Rheidt, K. (1997). Aizanoi. Bericht über die Ausgrabungen, Restaurierungen und Sicherungsarbeiten 1994, 1995 und 1996. *Archäologischer Anzeiger*, 1997, 431-473.

Rheidt, K. (1997). Römischeher Luxus- Anatolisches Erbe. Aizanoi in Phrygien- Entdeckung, Ausgrabung und neue Forschungsergebnisse. *Antike Welt*, 28. Jahrgang 1997, 479-500.

Rheidt, K. (1999). Die Ausgrabungen in Aizanoi 1997 . 20. *Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 2*, 321-334.

Rheidt, K. (2006). Aizanoi. *Byzas 3* , 5-9.

Rheidt, K. (2008). Aizanoi in hellenistischer Zeit. *Asia Minor Studien, Band 61*, 107-121.

Rheidt, K. (2009). Pile Foundation in the Anatolian Mountains- Wrong Technique at the Wrong Place?. *Proceedings of the Third International Congress on Construction History, May. 2009*. 1219-1226.

Romeo, I. (2002). The Panhellenion and ethnic Identity in Hadrianic Greece. *Classical Philology, Vol. 97, No. 1*, 21-40.

Smith, R. R. R. (1988). Phrygian doorstones. *The Classical Review, New Series, Vol. 38, No. 2*, 349-350

Strocka, V. M. (1988). Wechselwirkungen der stadtrömischen und kleinasiatischen Architektur unter Trajan und Hadrian. *Istanbuler Mitteilungen, 38*, 291-307.

Türktüzen, M. (1992). Çavdarhisar(Aizanoi) Roma Devri nekropolü kurtarma kazısı. *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (ss. 81-94). Ankara.

Türktüzen, M. (1993a). Çavdarhisar(Aizanoi) nekropolü kurtarma kazısı. *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, (ss. 151-166). Ankara.

Türktüzen, M. (1993b). Zwei Säulensarkophage aus der Südwestnekropole in Aizanoi . *Archäologischer Anzeiger, 1993*, 517-526 .

Türktüzen, M. ve Wörrle, M. (1994). Eine neue Türgrabstele aus dem phrygischen Alioi. *Chiron*, 24, 95-101.

Verzar Bass, M. (1986). Rappoti tramI'alto Adriatico e la Dalmazia: A proposito di alcuni tipi di monumenti funerari. *Antichita Altoadriatiche*, 26, 183- 207.

Von den Hoff, R. ve Rheidt, K. (2008). Aizanoi 2007. 30. *Kazi Sonuçları Toplantısı*, I, 497-506.

Waelkens, M. (1980). Das Totenhaus in Kleinasien. *Antike Welt*, 11. Jahrgang, Heft 4, 1-12.

Waelkens, M. (1986). *Die kleinasiatischen Türsteine: typologische und epigraphische Untersuchungen der kleinasiatischen Grabreliefs mit Scheintür*. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.

Waelkens, M. (1988). Doorstone. B. Levinck, S. Mitchell, J. Potter, ve M. Waelkens (Ed.), *MAMA IX* içinde (s. xlv-lliii). London: Gloucester Printed. 4. baskı.

Wörrle, M. (1992). Neue Inschriftfunde aus Aizanoi I. *Chiron*, 22 , 337-376.

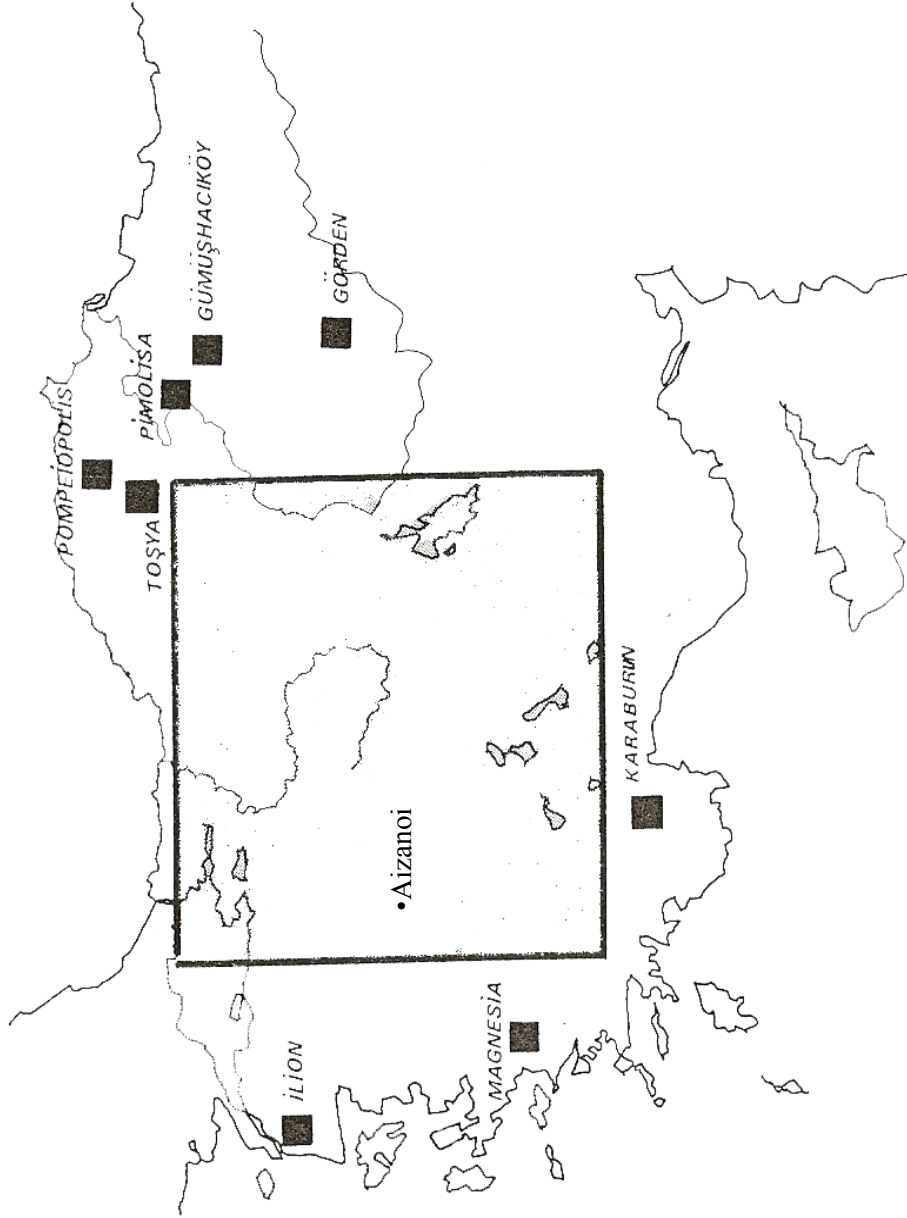
Wörrle, M. (1995). Neue Inschriftenfunde aus Aizanoi II: Das Problem der Ära von Aizanoi. *Chiron*, 25, 63-81.

Wulf, U. (1993). Zwei Grabbauten in der Südwestnekropole von Aizanoi . *Archäologischer Anzeiger*, 1993, 527-541.

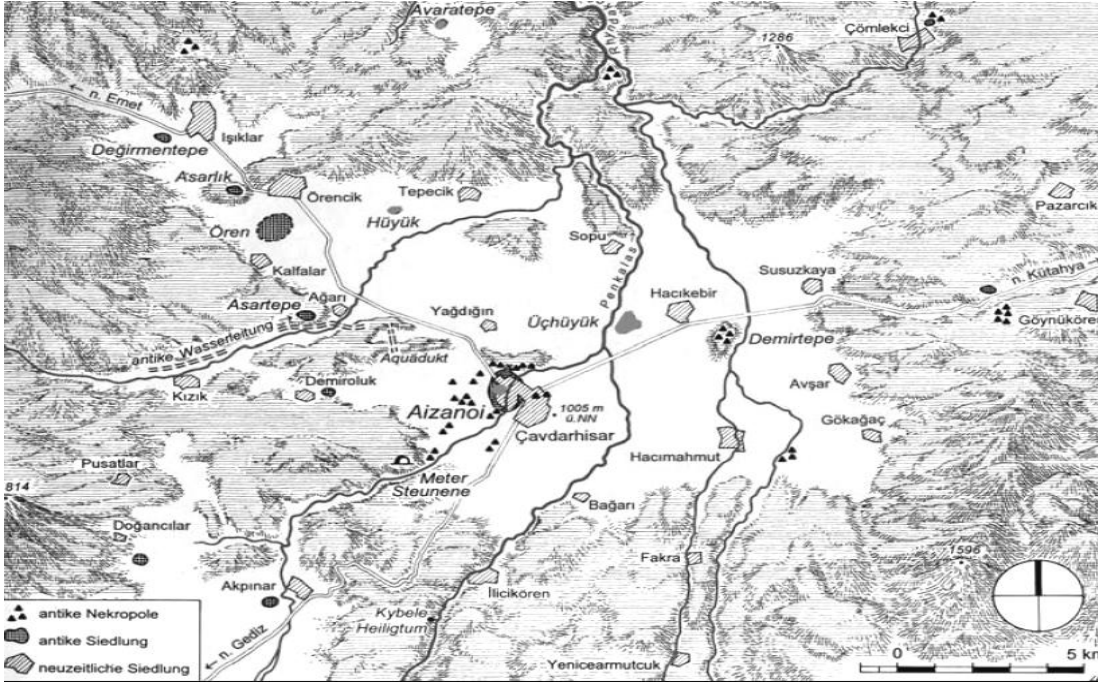
Ekler

- MAMA I Calder, W.M. (Ed.) (1928). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, I*. London: The Manchester University Press.
- MAMA IV Buckler, W. H.; Calder, W. M. ve Guthrie, W.K.C. (1933). *Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia: Monumenta Asiae Minoris Antiqua, IV*. London: The Manchester University Press.
- MAMA V Cox, C.W.M. ve Cameron, A. (1937). *Monuments from Dorylaeum and Nacolea: Monumenta Asiae Minoris Antiqua, V*. London: The Manchester University Press.
- MAMA VI Buckler, W.H. ve Calder, W.M. (1939). *Monuments and Documents from Phrygia and Caria: Monumenta Asiae Minoris Antiqua, VI*. London: The Manchester University Press.
- MAMA IX Levick, B.; Mitchell, S.; Potter, J. ve Waelkens, M.. (Ed.) Aizanitis anıtlarını kayıt altına alanlar: Cox, C.W.M.; Cameron A. ve Cullen, J. (1988). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, IX: Journal of Roman Studies Monographs, IV*. London: Gloucester Printed in Great Britain.
- MAMA X Levick, B.; Mitchell, S.; Potter, J. ve Waelkens, M.. (Ed.) Yukarı Tembris Ovası, Cotiaem, Cadi, Synaus, Ancyra and Tiberiopolis anıtlarını kayıt altına alanlar: Cox, C.W.M.; Cameron A. ve Cullen, J. (1993). *Monumenta Asiae Minoris Antiqua, X: Journal of Roman Studies Monographs, VII*. London: Gloucester Printed in Great Britain.

LEVHALAR

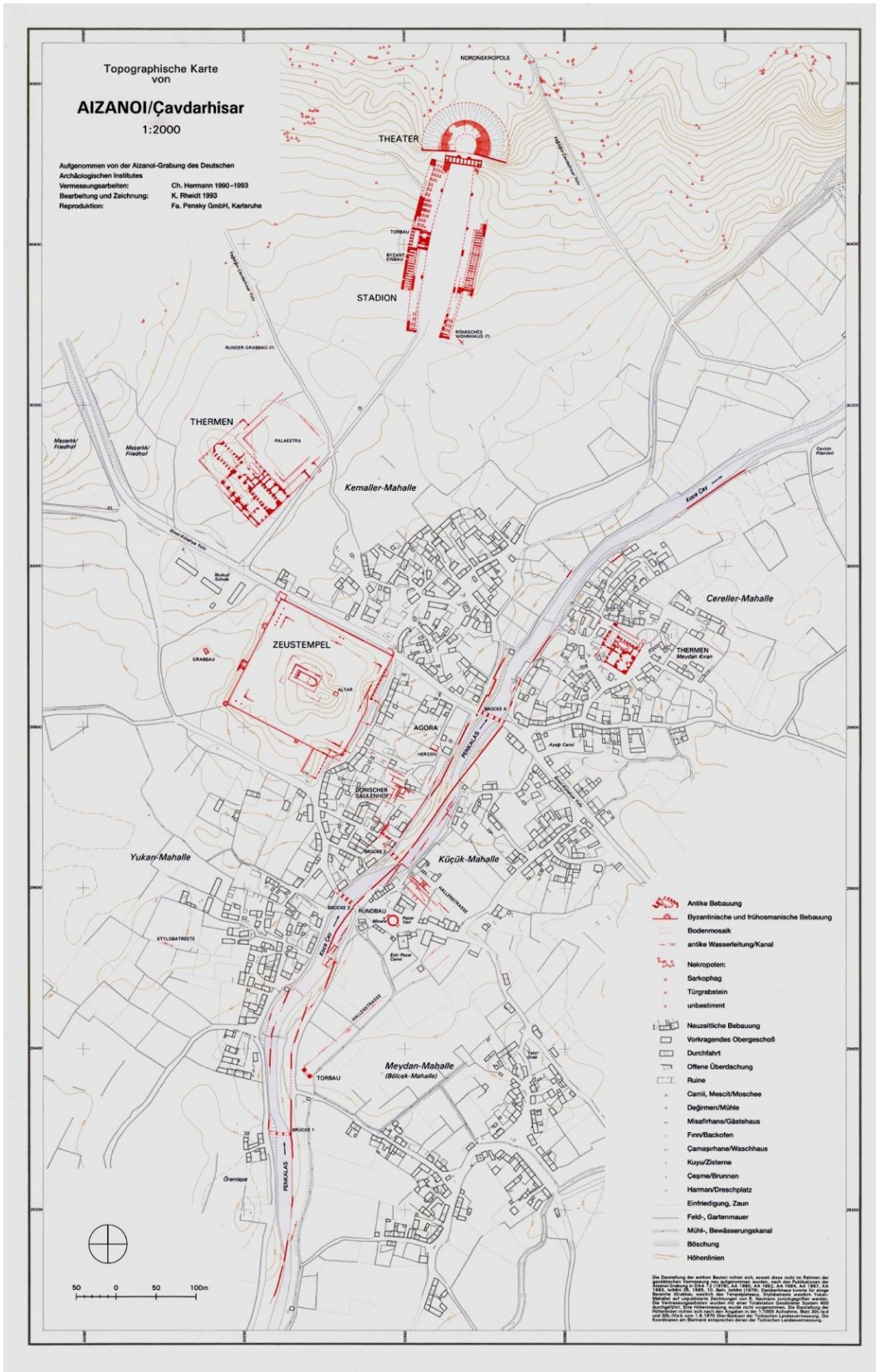
Harita 1: Harita Üzerinde Aizanoi'un Genel Konumu ve Kapı Biçimli Mezar Taşlarının Yayılm Alanı

Harita 2: Aizanoi'un Konumu

Uydu Fotoğrafi 1: Aizanoi Antik Kenti Genel Görünümü

Harita 3: Aizanoi Topografik Haritası

Resim 1a: Alınlık Taşı (Kat. No 1)

Resim 1b

Resim 2a: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşı (Kat. No 2)

Resim 2b

Resim 2c

Resim 3: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşı (Kat. No 3)

Resim 4: Aizanoi'da Bulunan İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel (Kat. No 4)

Resim 5: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait fragman (Kat. No 5)

Resim 6: Aizanoi'da Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait fragman (Kat. No 6)

Resim 7a: Aizanoi'da Bulunan Çift Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı (Kat. No 7)

Resim 7b

Resim 7c

Resim 8a: Aizanoi'da Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 8)

Resim 8b

Resim 8c

Resim 9a: Aizanoi'da Suriye Tipi Alınlıklı Naiskos Stel (Kat. No 9)

Resim 9b

Resim 9c

Resim 9d

Resim 9e

Resim 10: Aizanitis'te Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı (Kat. No 10)

Resim 11: Aizanitis'te Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı (Kat. No 11)

Resim 12: Aizanitis'te Bulunan Kapı Biçimli Mezar Taşına ait kapı desteği fragmanı (Kat. No 12)

Resim 13: Aizanitis'te Bulunan Çift Kapı Betimi Bulunan Mezar Taşı (Kat. No 13)

Resim 14: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı (Kat. No 14)

Resim 15: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı fragmanı (Kat. No 15)

Resim 16: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı (Kat. No 16)

Resim 17: Aizanitis'te Bulunan Alınlık Taşı (Kat. No 17)

Resim18: Aizanitis'te Bulunan İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel (Kat. No 18)

Resim 19: Aizanitis'te Bulunan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 19)

Resim 20: Aizanitis'te Bulunan Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 20)

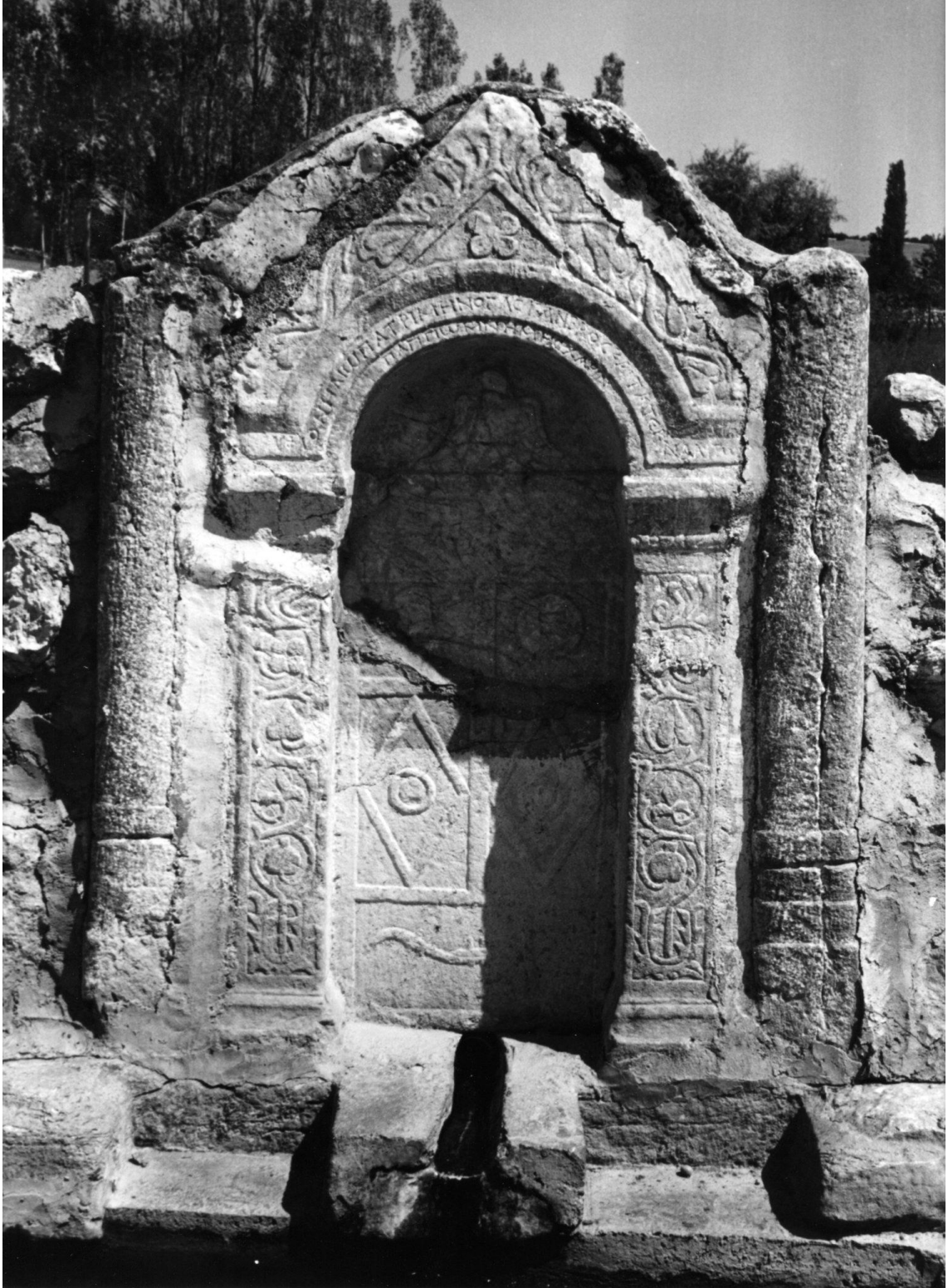
Resim 21: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 21)

Resim 22a+b: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 22)

Resim 23: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel (Kat. No 23)

Resim 24: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 24)

Resim 25a: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel (Kat. No 25)

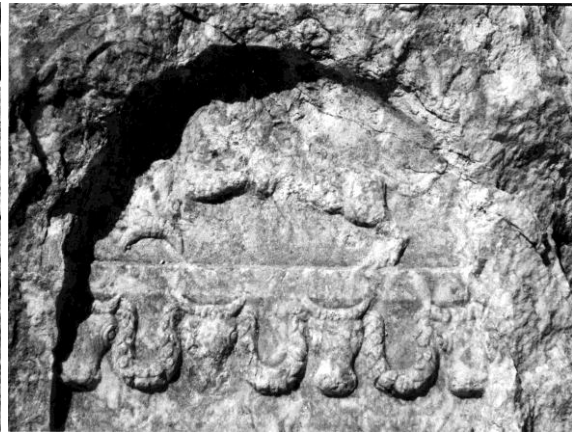
Resim 25b

Resim 26a: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel (Kat. No 26)

Resim 26b

Resim 26c

Resim 27: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 27)

Resim 28: Aizanitis'te Bulunan Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naiskos Stel (Kat. No 28)

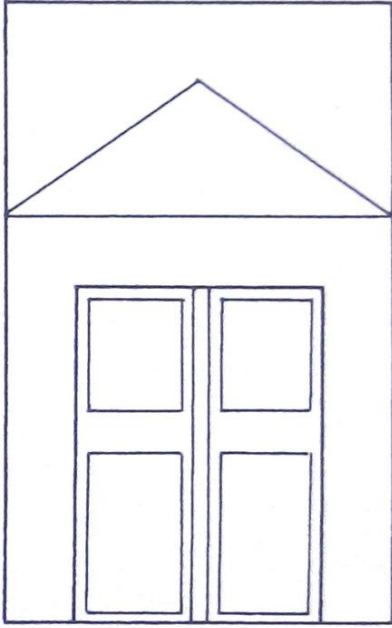
Resim 29: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel (Kat. No 29)

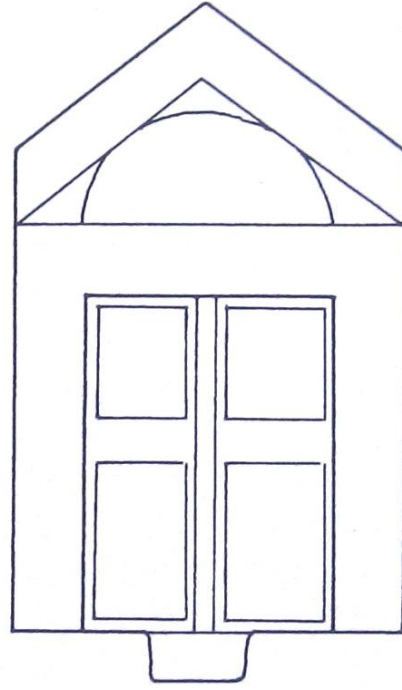
Resim 30a+b: Aizanitis'te Bulunan İki Kapı Betimli Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel (Kat. No 30)

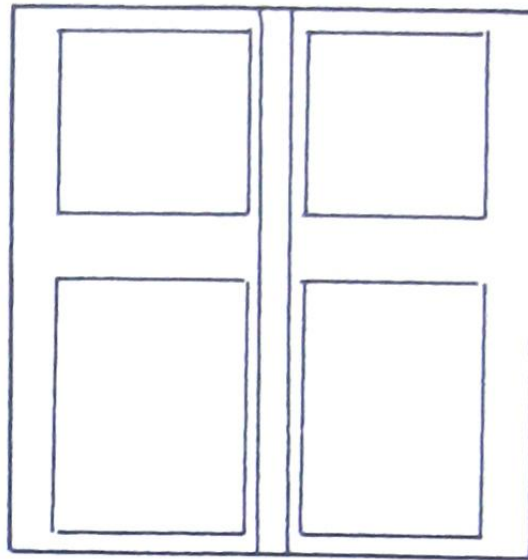
Resim 30c

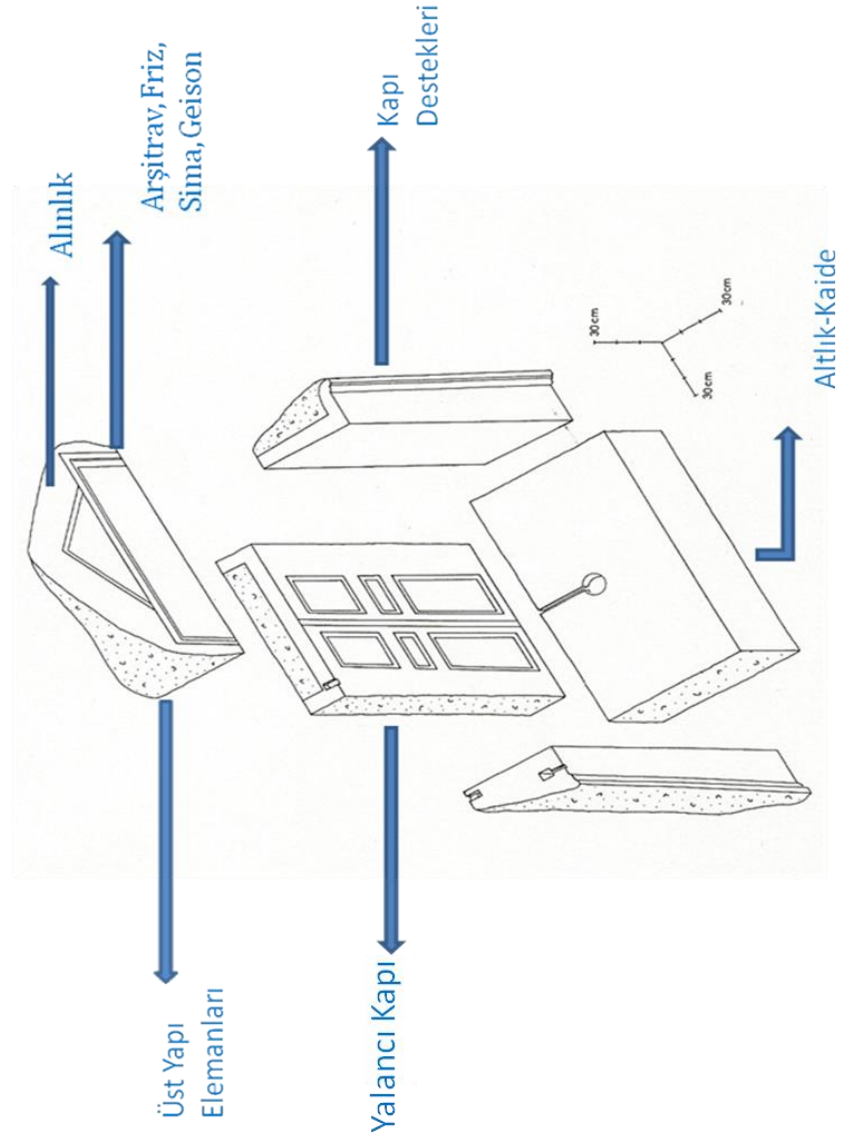
Çizim 1: Kapı Biçimli Taşı

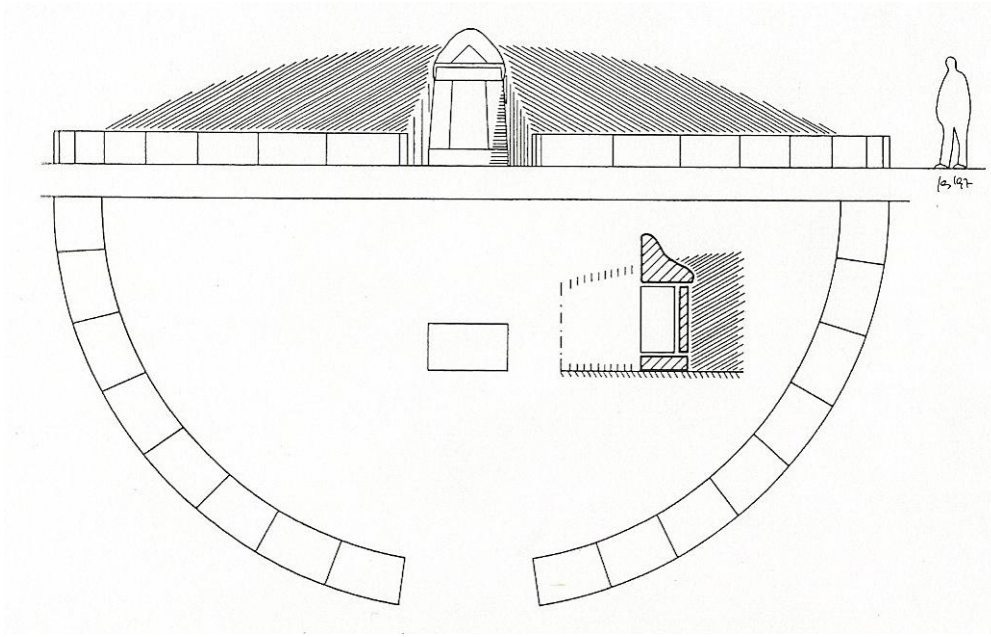
Çizim 2: Kapı Biçimli Stel

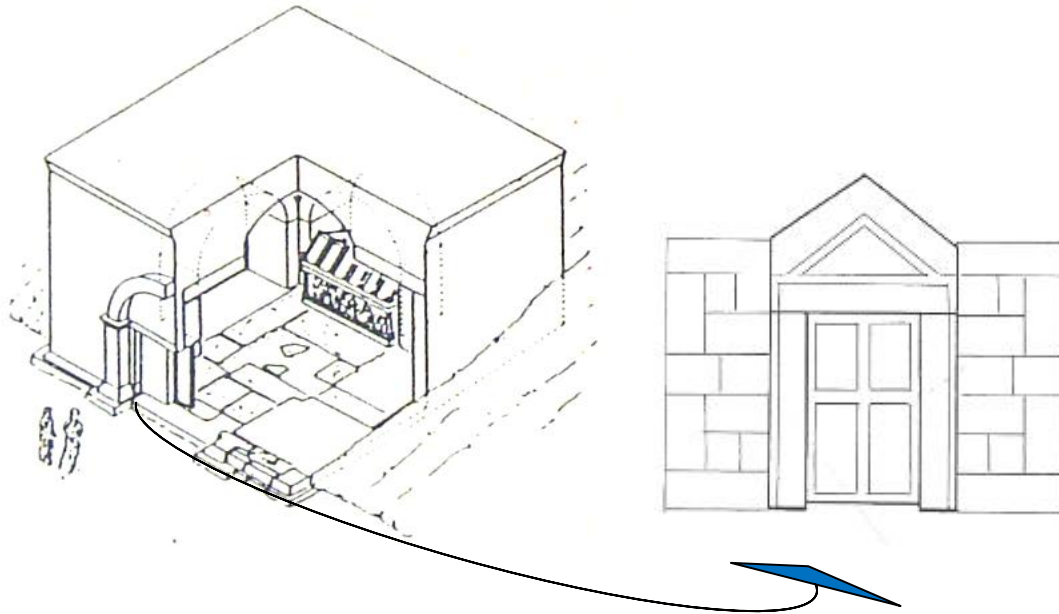
Çizim 3: Yalancı Kapı

Çizim 4: Kapı Biçimli Mezar Taşını Oluşturan Mimari Yapı Öğeleri

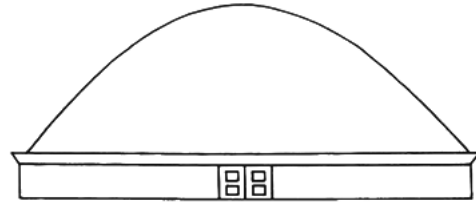
Çizim 5: Tümülüs önünde yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşları için yapılan rekonstrüksiyon çalışması

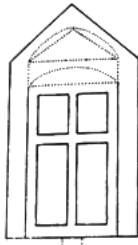
Çizim 6: Mezar odası önünde yer alan Kapı Biçimli Mezar Taşları için yapılan rekonstrüksiyon çalışması

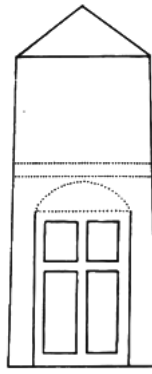
Tip A

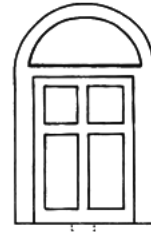
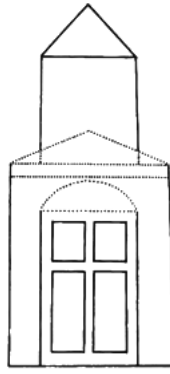
Tip B

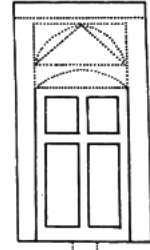
Tip C

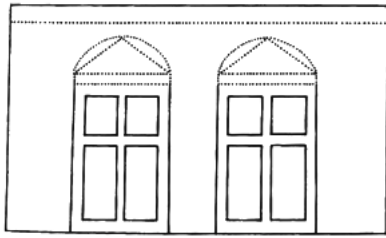
Tip D

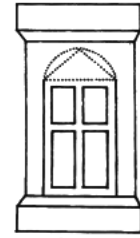
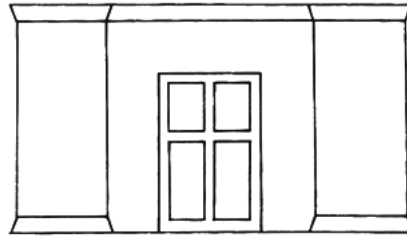
Tip E

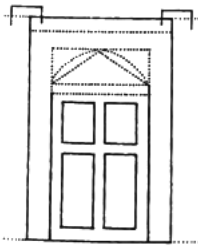
Tip F

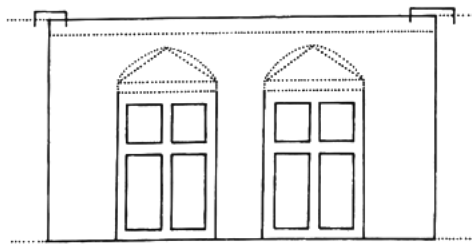
Tip G

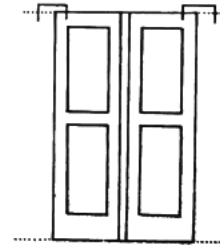
Tip H

Tip J

Tip K

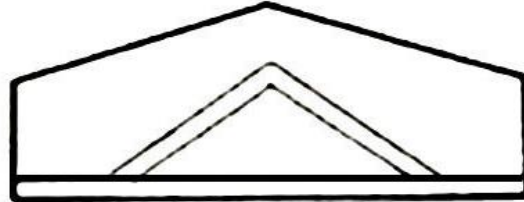

Tip L

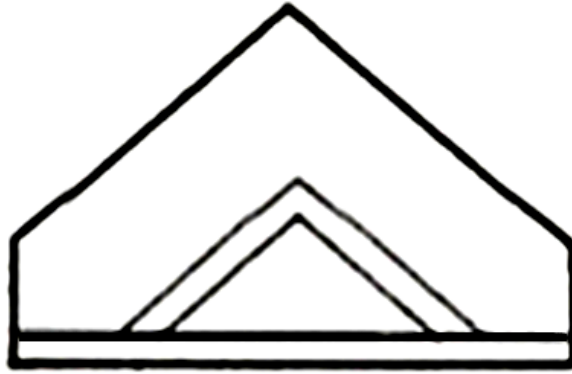
Çizim 7: Anadolu'da Roma İmparatorluk Döneminde Görülen Kapı Biçimli Mezar Taşları Tipleri

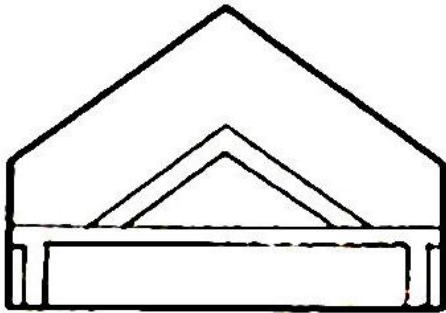
Çizim 8: I. Evre Alınlık Taşları

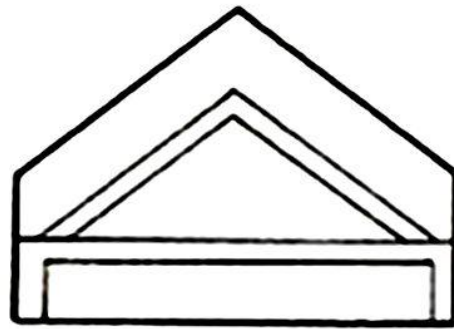
Çizim 9: II. Evre Alınlık Taşları

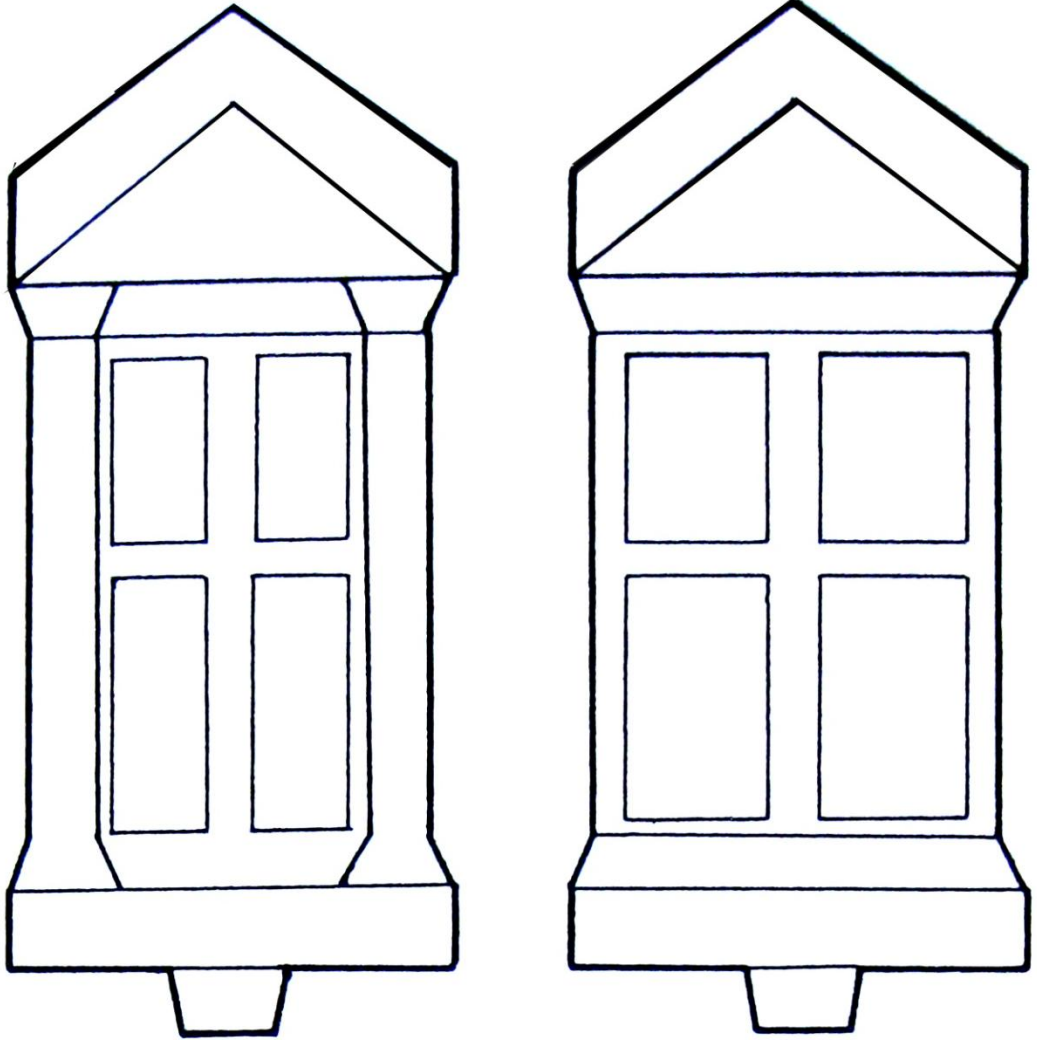
Çizim 10: III. Evre Alınlık Taşları

Çizim 11: IV. Evre Alınlık Taşları

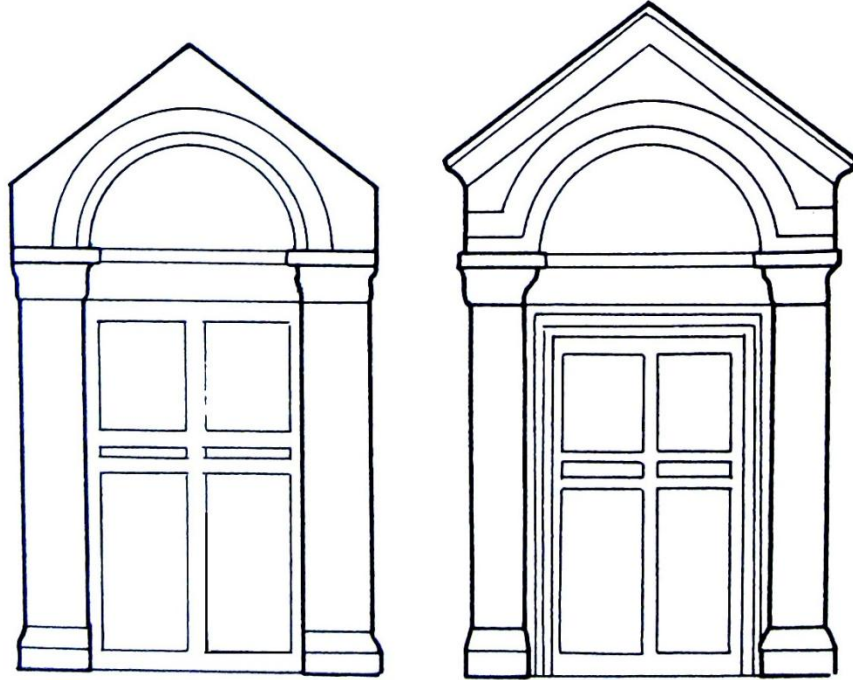
Çizim 12: V. Evre Alınlık Taşları

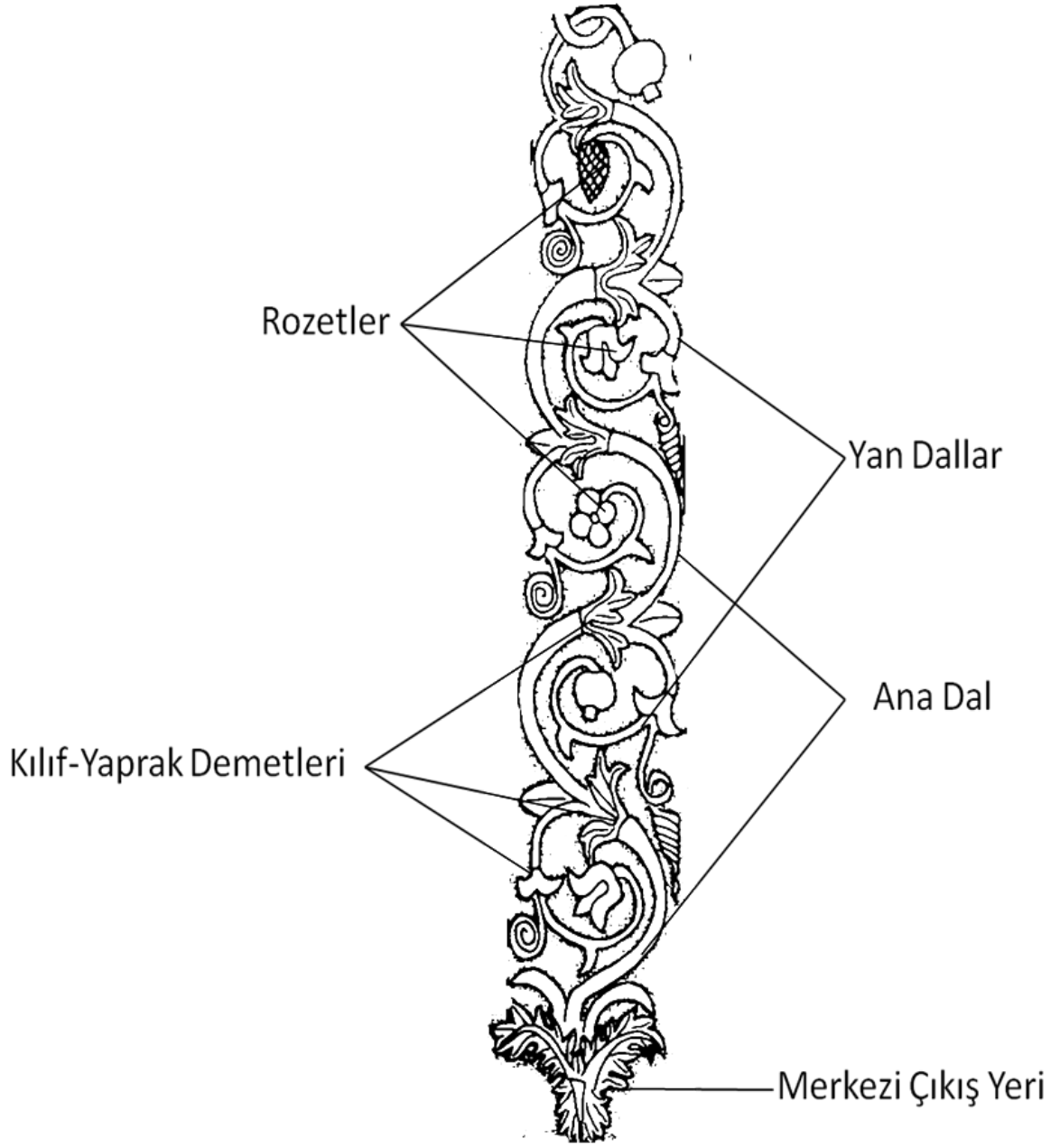
Çizim 13: İnce/Dar Formlu Kapı Biçimli Stel Tipleri

Çizim 14: Üçgen Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel Tipleri

Çizim 15: Suriye Tipi Alınlıklı Kapı Biçimli Naikos Stel Tipleri

Çizim 16: Kıvrıklal Bezemesinin Genel Görüntüsü

